De vier jaargetijden

Carry van Bruggen

bron
Carry van Bruggen, *De vier jaargetijden*. Em. Querido, Amsterdam z.j. [1924]

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/brug004vier01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

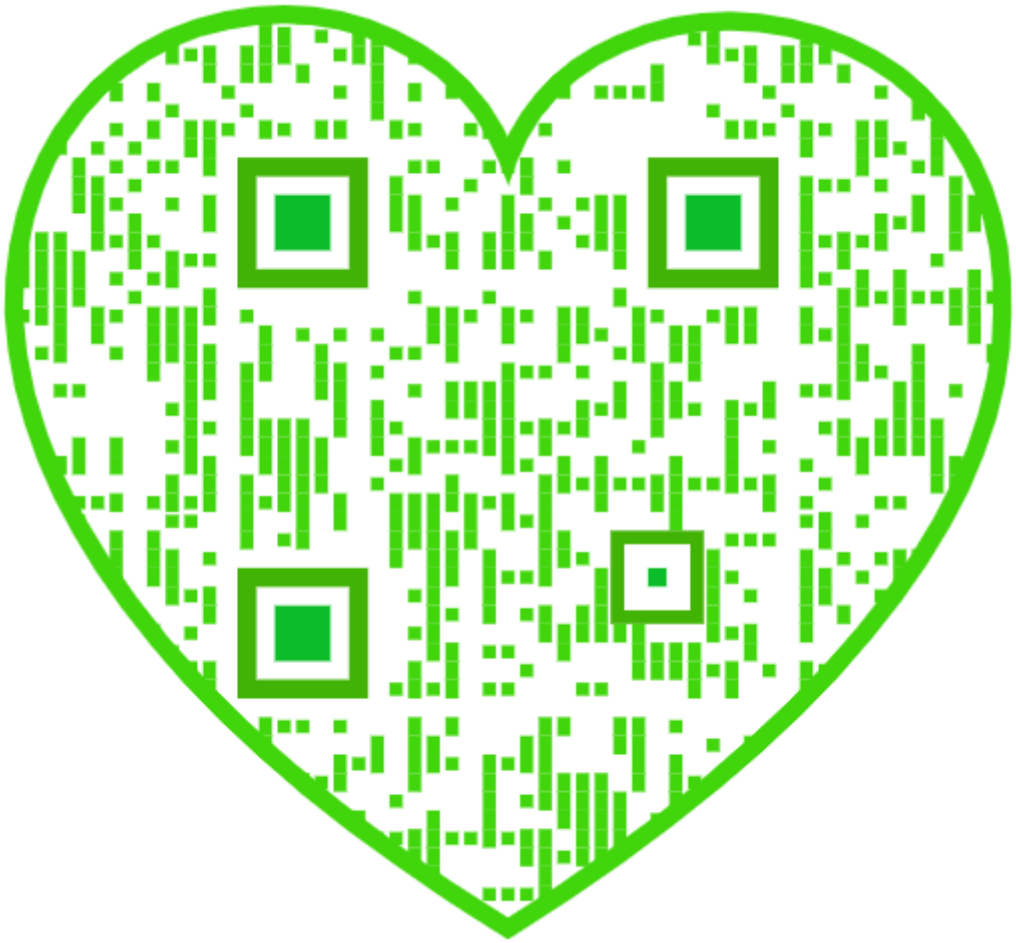

Aan de nagedachtenis van mijn broer,
JACOB ISRAËL DE HAAN,
gestorven in Jeruzalem op 30 Juni 1924

I. Het verduisterd geluk

‘Moeder ... Moeder ...’

Heesch, als van angst, steeg plotseling haar stem in de kamerstilte op en Moeder komt met oogen groot van schrik om de keukendeur gekeken, met oogen die vreezen voor dieven of voor brand. Maar er zijn geen dieven, er is geen brand, de kamer is vol van vlekkelooze, smettelooze stilte. Midden in die stilte hangt de lamp en maakt de stilte tot licht rondom zich, en tot schemering verder op, en het licht vergadert zich naar onder op de witte tafel, waar de borden staan te wachten -, in het halflicht tusschen tafel en wanden, in den schemer tegen de wanden wachten stoelen en canapé, wachten kachel en kast, in een diepe, tevreden rust. Nergens een verontrustend gerucht, nergens het verborgen stommelen van dieven, nergens het felle knetteren van brand ... en Moeders oogen bedaren al. Maar waarom heeft ze Moeder geroepen?

‘Vader komt eraan, in de verte, met de jongens. Ik hoorde het toen ik voor was. Maar ze zijn niet alleen. Ze brengen iemand mee uit Sjoel.’ Nu is Moeder meteen de keuken al uit en de kamer in en de kamer door bij de kast; grijpt borden, vork, lepel, mes, en op het glanzende witte kleed wordt wreedaardig de rust verstoord, de borden, die zoo vredig en geduldig stonden te wachten, naar links en rechts opzij geduwd, het eetgereirammelend verlegd. Gauw keert de kalmte weer, als alles van plaats veranderd is, als in de witte plek, naast Vaders bord gebleven, bord en vork, lepel en mes voor den naderende Vreem-

de zijn klaar gezet. Dat staat daar nu, als wisten ze van te voren dat hij zou komen, als werd hij dagen lang verwacht. Dat is zoo hartelijk, en het moet, de Tora schrijft het voor! Strijk nu even, onder het zoutvat door, dien valschen plooi uit naar den kant, maar doe het voorzichtig, dat je geen zout stort, en raak vooral de lamp niet aan, want het is Sabbath!

Moeder was net met ‘antsinden’ klaar en ze hadden nog maar even geleden het ‘Legoo Daudie’ tezamen gezongen, toen doken uit de verte de stappen op!

Nu hoort ze die niet meer, hier in de achterkamer, maar ze weet en voelt hun naderen, en juist terwijl ze denkt: nu moeten ze vlak bij zijn, nu moeten ze er zijn, juist op datzelfde oogenblik slaat Vader zijn hand aan den knop en nu komen ze in de gang -, Vader, de jongens en de Vreemde, dien ze meebrengen uit Sjoel.

‘Hoort u nu wel, Moeder?’

Zeker, duidelijk! Maar Moeder heeft er toch ook niet aan getwijfeld. Om dezen tijd moest het immers zijn. Reeds weken geleden verschenen in het Joodsche Familieblad de eerste berichten en al gauw werd er toen ook door de gewone kranten melding van gemaakt -, en naderhand hoorde je op de Sabbath-visites na de middagsjoel over niet anders meer praten ... En 's avonds in bed, dan zag je het allemaal voor je gesloten oogen, die nat en koud van afgekoelde tranen waren -, je zag ze loopen, de weggejaagden, de beroofden, de verstootenen -, in die wereld, die je maakt van wat je hoort en leest en die zich opent als je oogen dichtgaan, zag je ze als kleine, donkere, kromge-

bogen poppetjes. Je zag de donkere wegen als vegen, de wilde bosschen als klompen, de groote verlaten meren als glimpen ... en het leek altijd op dingen die je bij dag had gezien, maar somberder, grooter en vermeerderd met alles wat Vader voorlas uit de krant.

'Wouden en moerassen' ... en stoppelvelden, waar eenmaal koren stond. En uit alle woorden, die hetzelfde zeggen van dwalen en zwerven, van eenzaam en dakloos zijn, koos je altijd het woord 'dolen', omdat malle Sientje Prijs altijd spreekt van de 'dole hoeken' waarmee ze het verste deel van den dijk om de Oosterpias bedoelt, waar het zoo somber en verlaten is.

En je lag in je bed ... en het huis was dicht ... met Vader, Moeder, de broertjes, met allemaal erin ... en dan zag je de vaders zonder moeders, de moeders zonder kinderen, je zag ieder figuurtje op zichzelf en alleen ... omdat Vader voorlas, hoe zooveel mogelijk elk zich van de anderen scheidt, daar een mensch alleen zich altijd beter verbergen en ook sneller zich voortspoeden kan. Ook zag je de zwakken enkinderen, de krommen, en kreupelen, waar de krant van sprak. En wegen, als waaiers, als netten naar alle zijden spreidend, naar de veilige landen toe. Die veilige landen nam je waar als lichtgele vlekken in den horizont, zooals er zich bij zonsondergang soms onder de wolken vertoonen, heel laag aan den kim, ver voor ze uit en daarheen richtten ze zich, en achter ze zag je het Land, Rusland, het booze, groote land, welks vormen je kent van de kaart en die je dan als in je gesneden voelde ... Soms zag je het als een muur van rookwolken, oprollend

uit brand naar een onweerslucht ... en soms als een starre klomp van rots, en ook wel werd je het gewaar als een zwart, zwaaiend gordijn, waarachter vandaan je ze dan zag komen, als metvuisten in den rug gestooten en voort ... voort ... voort ... Zoo trok dat alles voor je oogen, tot je hoofd leek te moeten bersten van het bedwongen huilen.

En elken dag, je wist het, je hoorde het, kwamen ze dichter bij, en elken avond voelde je het oogenblik dat ze komen konden, alweer nader ... je wist precies voor jezelf hoe het daar nu toe ging in die donkere en dan weer lichte en opnieuw weer donkere wereld, al kon je er ook niets van zien. Al meer wegen, die zich spreidden en al wijder verspreidden ze zich, vrienden, buren moesten scheiden, en in de steden, in de dorpen ontmoetten elkaar, die elkaar tevoren niet hadden gekend. Waar de kronkelpaden begonnen, die naar de torens leiden, verlieten ze de groote wegen en tusschen de besneeuwde velden door repten ze zich in den vallenden avond, in een geel, stil licht, - en bereikten de dorpen, waar het 's winters ruikt naar mest en naar stilstaande bevroren slooten en waar de boeren aan het venster zitten in hun donkere kamers. En daar zochten ze dan in het licht dat ze haast begaf, die eene deur met de Mezoezo, dat eene Joodsche huisgezin, waarvan ze was gezegd dat het er moest wonen. Uit de ramen staarden de boeren, en de kinderen die uit school kwamen gaapten ze aan...

Dat stond niet allemaal in de krant, maarje dacht het erbij onder het luisteren. Wat er wel stond, - dat het zóó niet langer kan blijven en dat er zal moeten worden raadgeschaft.

En nu eindelijk blijkt er dan een tot hun stadje gekomen, en heeft zich tegen het ingaan van den Sabbath naar Sjoel begeven en Vader heeft hem mee naar huis genoodigd. Die kan nu, tot Zondag, van warmte, goed eten en rust verzekerd zijn. Daarna ... ja, daarna zal hij dan weer verder moeten zien. Misschien eerst naar degroote stad, omdat daar inmiddels bericht van zijn gezin mag zijn gekomen, en misschien dadelijk naar Amerika door ...

Nu laat Vader hem zijn handen wasschen in het alcoof. Dof stommelen de voeten, dof mompelen de stemmen, als uit een ondergrondsche verborgenheid ... dat komt omdat er zooveel oude jassen en winterkleeren hangen in het alcoof. In het doffige halfdonker teekenen ze lijven met ledematen en hoofden met gezichten, ze dempen elk geluid. De jongens wachten in het zijkamertje aan de straat, zeker heeft Vader ze verboden het eerste binnen te komen.

Hoe zou hij eruit zien, wat voor een zou het zijn? Ze peinst in de lamp en hoofden steken uit een diepte voor haar op, oogen en gezichten van die vroeger gekomen zijn. Was er wel ooit een tijd dat ze niet bij poozen kwamen? Maar de laatste maal is toch meer dan twee jaar terug -, toen kwam een kleine, oude man, halfblind en uitgehongerd - zulk borden vol verslinden zag Moeder nooit! - met Vader mee uit Sjoel, hij at aan hun tafel, hij sliep in hun huis, hij bleef den Sabbath over en trok weer weg en niemand hoorde ooit wat van hem werd.

Zoo gaat het ... en den eersten tijd draag je dan een sterke pijn in je om, omdat je weet dat ze nu

weer dolen, omdat je ze nu toch kent, omdat ze toch bij je gegeten en geslapen hebben en geen vreemde meer zijn, en je meent datje ze nooit zult vergeten ... maar gaandeweg sluipt het uit je weg ... en je kunt je niet altijd meer herinneren hoe ze er hebben uitgezien.

'Zou dit ook een oude man zijn, Moeder, net als die van twee jaar geleden?'

'Je zult het dadelijk zelf wel zien.'

En Moeder heeft het gezegd, en ze ziet het, want daar is hij. Hij duwt langzaam de deur voor zich uit en is nu geen raadsel meer, want hij staat in de opening en ze kan hem zien. Hij is niet klein, ook niet oud, ook niet blind, maar bijna te lang voor hun kamer en ijzig mager en ijzig bleek tusschen het zwart van zijn oogen en het zwart van zijn baard. Vader heeft ook een zwarte baard, maar een dichte, je ziet er niets doorheen, maar bij hem schemert er zijn bleeke kin door heen, zooals in het voorjaar de zwarte aarde schemert tusschen het nog te dun geschoten gras.

Nog eer hij over de drempelis, hebben zijn groote, wijd-open oogen de heele kamer rondgekeken en alsof ze zich aan de wanden stooten, zoo vliegen ze als met rukken, als bliksems van den eenen naar den anderen kant. Je zoudt zeggen, dat hem de kamer te klein lijkt of te warm of benauwd of te stil misschien ...

Achter hem komen Vader en de jongens binnen. Hoe vreemd is dat nu, met een Vreemde ineens in je huis, midden in de kamer, waar je anders onder elkander bent. Niemand weet recht wat hij zal zeggen en Moeder is de kluts haast kwijt, zoo'n diepe buiging als hij voor haar maakte. Misschien

een heel voornaam, een hooggeplaatst mensch, misschien ‘van Adel’, misschien een geleerde, een Chacham, je kunt het niet weten.

Andere Vrijdagavonden praten en lachen de broers en zij-zelf mee, allemaal door elkaar, en snuiven den geur van het lekkere eten en beginnen dadelijk te vertellen van Sjoel -, wie er zijn opgeroepen, en wat ze hebben ‘geschnoodert’ en aan hoeveel menschen ze een ‘miesjebeirag’ hebben gemaakt en wat er verder mag zijn voorgevallen. Moeder wil altijd weten of er ook iemand in de vrouwensjoel is geweest. En Vader trekt zijn keppeltje recht en wrijft zich de handen, die komen anders bij het ‘bensjen’ zoo koud op je warme hoofd te liggen ... nu gebeurt er van al die grappige, die zachte, die prettige dingen niets. Stil en vlug lieten ze zich de handen leggen op het hoofd -, en nu wijst Vader den vreemde de plaats naast zichzelf, naast het toegedekte moutsebrood waarvoor het kiddesj-glas met zilveren voet lijkt op schildwacht te staan.

Ging daar niet even als het begin van een lachje, maar meteen ook weer weg, over het bleek gezicht met den valen, platten mond, omdat alles al voor hem klaar staat, als werd hij verwacht? Dat moet toch wel zoet zijn, voor wie uit donker komt. En niemand dan moeder en zij kunnen zien, hoe alles, door het reppen, toch een tikje rommelig staat. En nu zit hij dan aan tafel en steekt er groot en zwart en somber boven uit, boven het witte kleed, en kijkt ze naar hem, dan keert hij zijn oogen af, en kijkt hij naar haar, dan kan zij niet anders dan het hoofd omwenden, omdat zijn oogen uit zulke diepe, zwarte holen schijnen.

Iedereen zit nu stil, maar toch kijkt niemand ontevreden. Hoe zou je ook ontevreden kunnen zijn, als je in je warme, lichte, je veilig gesloten huis een vreemdeling ontvangen moogt, als je onder je heldere lamp, aan je witte tafel, een zwerver, uit donker gekomen en ongetwijfeld hongerig, van je heerlijke eten kunt laten genieten? Er is immers toch voor iedereen ruim genoeg. Voor Vrijdagavond kookt Moeder geen mondjesmaat. Je bent tevreden, je bent trotsch, ook is een gast iets bijzonders en dat geeft een bijzonder gevoel. Want al wist je wel dat ze naderden, dit kwam toch weer onverwacht. Ook wist je niet wie het zou zijn, dat hij juist het zou zijn, deze hun Sabbathgast. Gast is een feestelijk woord ... maar dit is niet feestelijk, omdat de gast een ongelukkige is, een geplaagde, beroofde, verstootene. En achter hem ligt de lange, donkere weg, de vele wegen, de waaiers en netten van wegen, die hij nu eindelijk is ten einde geloopen ... en van al die wegen is iets aan hem, iets om hem heen, en van de ‘wouden en moerassen’, en van de verlaten meren ...

Maar zie toch eens, hoe zijn handen sidderen ... en zie uit zijn oogen, blikkeren de blikken, als vogels vliegen van den eenen naar den anderen wand, en de hoeken in. Wat beluistert hij daar nu? Rustig, vreemdeling, rustig maar ... wat daar tikkelt achter de deur als een vinger, is niemendal dan het waterkraantje in de kast dat lekt wanneer het niet goed gesloten wordt ... geen booze vijand zit er verborgen ... en ook wat daar buiten nu rammelend nadert is niets om zoo van op te schrikken, het is een boerenwagen ... en hoor, hij gaat al voorbij!

Neen, feestelijkheid brengt zoo een gast niet mee, maar iets anders dat je niet dadelijk kunt noemen, ofschoon je weet dat er een woord voor is, een woord waarin alles tegelijk ligt besloten, dat ze nu in zich voelt. Er is een woord voor ... dat om haar fladdert ... en telkens dicht bij is, en weer weg is ... en weer komt ... en wacht eens, ze heeft het, ze heeft het beet, en het woord is, plechtig!

Plechtig is niet blij en niet bedroefd ... plechtig is het rechte woord. De echte gezelligheid is weg, en de zoetheid van zachte Sabbath-vreugd, die, met het licht, van de lamp lijkt uit te schijnen, terwijl je nog wacht op de soep, want niemand durft praten, maar je weet, je weet dat je nu met allen samen een Mitswo doet, een Goede Daad, en dat is mooi, en dat stijgt in je op en breidt zich door je heen; -, ook ben je trotsch omdat alles zoo helder is en zoo glimt en omdat er zulke mooie zilverige bloemen zijn in het witte damast, want je ziet duidelijk dat dit een heer is, een beschaafde heer ... maar je ziet nog duidelijker dat hij honger heeft en je verlangt ernaar hem Moeders heerlijke soep te zien eten.

Vader heeft het moutse-kleed teruggeslagen en van de twee versche vlechtbrooden er een in de hand genomen. De vreemde gast buktzich over het kleed om de in Hebreeuwsche letters, rood op wit, geborduurde spreuk te lezen -, het is een mooi kleed, het is nog van de koperen bruiloft. En nu heeft Vader de bovenste punt van het brood gewrongen en dien in kleine stukjes gescheurd, en elk krijgt nu zijn deel, luchtig aan het zout ge tipt -, de Vreemde het eerst, maar die duwt zijn

brokje opnieuw het zoutvat in en eet het dik bekleed met glinsterend zout. Zóó eten zij het nooit, maar ze lachen niet, want ze begrijpen het wel, waarom hij brood-en-zout met zooveel nadruk eet. Brood en zout -, omdat hij gast bij vreemden is!

Brood en zout -, Vader noemt het: symbolen. Het zijn symbolen van gastvrijheid. Vader en Moeder zijn gastvrij ... en o, zijzelf wil ook, haar heele leven, als Vader en Moeder, gastvrij zijn. Wat is het mooi om gastvrij te zijn.

Anders eet je gedachteloos je stukje moutsebrood of je vergeet het naast je bord -, nu eet je het anders en je proeft er de beteekenis van.

En nu ineens weer moet ze zich in die groote, donkere wereld denken, waar hij uit vandaan is komen loopen, en nu zwelt weer, als droeg ze hem bij zichzelf, die wereld in haar aan. Uit het booze land is hij voortgestooten, en is naar hier gekomen ... en waar vele wegen zich splitsen, nam hij dien naar hier, bij viersprongen koos hij de richting naar hier ... en alles leidde hem naar hier, juist naar hier, naar hun land, hun dorp, hun sjoel, hun huis -, juist hij, hij juist hier, hij uit die velen, die duizenden, en ze duizelt omdat het zoo wonderlijk is. Zwierf hij ook dagen en dagen de wegen langs, altijd opnieuw de verre en de nog verdere torens tegemoet, kiezend uit de tallooze, die rondom in de horizonten staan, op goed geluk, smachtend naar kleine stadjes en groote dorpen, waar een ‘kille koudesj’ is, hunkerend de huizen langs om de Mezoezo te ontdekken, die hem welkom heeten moet?

Het heerlijk oogenblik is nu heel dicht bij ... de

boordevolle soeptrien rust in moeders twee gespannen handen en Moeder torst hem aan en tilt hem tusschen de hoofden door en doet hem zachtjes naar de tafel dalen, en laat er eindelijk haar handen van los en nu staat hij midden-onder de lamp ... en nu schept moeder een voor een de borden vol, eerst voor den Vreemde, en dan voor Vader, en daarna voor de kinderen en eindelijk voor zichzelf.

O ziet nu, hoe die dunne bleeke handen sidderen naast het volle bord, hoe heimelijk zijn vingers sluipen onder den rand, en tasten naar den lepel, en klemmen om den lepel, zijn vale, platte mond sprong open ... hij smacht, hij is uitgehongerd ... maar hij wacht ... hij is een heèl fatsoenlijkman ... hij wachttot ieder is voorzien ... zijn handen sidderen, en zijn oogen knipperen, gespannen staat zijn droge mond ... hij smacht ... gauw, Moeder, gauw, vul gauw uw eigen bord, ga zitten, gauw hij kan niet meer ... En ze vergeet te eten om naar hem te kijken, ze voelt zijn honger in haar eigen mond, ze proeft de soep die hij in sidderende lepels naar de lippen tilt ... een balletje, een klompje merg ... hè, nu wil ze zelf oók eten gaan.

Als ze opkijkt is zijn bord al leeg. Hij heeft zijn lepel neergelegd en hij prijst de soep, je begrijpt het, al versta je de woorden niet, omdat hij Losjoun-Hakoudesj spreekt. En nu is plotseling het klemmende en benauwende van het nieuwe voorbij -, met hen uit dezelfde borden eet hij dezelfde soep en is al niet zoo vreemd meer als daareven.

Buiten het duister en de stilte, waar geluidjes door boren, van trein of boot, wel dringend en schril, maar die toch aan de stilte geen kwaad kunnen

doen, omdat ze van verre komen en zoo glad zijn. Kwaad aan de stilte doen geluiden die schaven en schuren, van karren en klompen, van schreeuwen langs het huis, maar het strijkt weer voorbij en het is weer weg ... en je voelt opnieuw stilte en duisternis zich aan alle kanten van het huis uitbreiden, en je voelt de donkerte en de eindeloosheid van de wereld buitenshuis, waar klein, warm, licht, sterk het huis midden-in staat. Je voelt de wegen, als liepen ze door je heen, als liepen ze van alle kanten in je uit. En zijn nu al die wegen van zwervers leeg, en doolt daar nu geen enkele meer, bleef geen verloren en vergeten achter, die te laat kwam, die niet net voor Sabbath-val een sjoel bereikte, niet net door open deur naar binnen glipte, naar waar een lamp brandt boven een wit-gedekte tafel?

Want alles nemen ze ... las Vader uit de krant, want alles nemen ze voor lief, honger en kou en vermoeidheid en de eenzaamheid in de dorpen, waar de boeren staren en de kinderen jouwen, de heele lange week, als ze vóór Vrijdagavond maar een Sjoel bereiken, een Sabbathmaal, een bed en rust, de Sabbath over, een plekje bij een kachel om hun tillem te lezen en menschen met wie ze in hun Jiddisj of mooier nog, liever nog, met wie ze in Losjoun Hakoudesj spreken kunnen. En vonden ze dat allemaal bijtijds, gaat er nu geen meer verlaten, glipte de laatste nog op het laatste oogenblik een open sjoeldeur in, in het licht, zooals je dravend, voor dat het onweer losbarst uit den zwarten hemel, uit de helle stilte, nog juist bijtijds je eigen huis bereikt!

O laat het zoo zijn, laat het zoo mogen zijn.

Moeder is weer de kamer uit, het verdere eten halen en Vader praat halfluid in Hebreeuwsch met den gast en diens mond is al niet meer zoo vaal en zoo plat als daareven. Nu durven ze ook met elkaar weer praten. Er valt zoo veel te vragen. Ze zou willen weten, wie den Vreemde in sjoel het eerst heeft opgemerkt en of er ook iemand weet waar precies hij vandaan gekomen is.

'En waarom is hij juist met Vader mee naar huis gegaan?'

'Dat sprak bijna vanzelf. Er waren er maar liefst drie tegelijk!'

Drie tegelijk? In hun kleine stadje, in hun kleine kille? Dat is nog nooit gebeurd. Neen, het heugt ook geen mensch, zelfs de oudstenniet. Nooit voor nu ook schijnt het zoo gruwelijk te zijn toegegaan in het booze land, bij drommen zijn ze voort gestooten, de wereld in gejaagd ... En de parnas, en mijnheer Prijs en Vader en alle heeren en mannen hebben het gezegd: zóó kan het niet langer blijven, er zal moeten worden raadgeschaft.

'En met wie zijn de twee anderen mee naar huis gegaan? En hoe zien die eruit?'

'Eén met mijnheer Prijs ... dat was een oudje ... en een erg smerig kereltje leek dat ... en één met mijnheer Israels en die ... o, daar is iets mee ... als je dat eens wist, wat er is met dien man, die met mijnheer Israels mee naar huis is gegaan ...'

'Stt ...'

Dat scherpe 'stt' dat duidelijker en dringender dan een bevel in woorden is, schoot over de tafel van Vader uit naar ze toe. Geen geluid nu meer. Maar kan Vader dan nooit iets ontgaan? Was het niet net of Vader bij het praten met den

Vreemde al zijn aandacht had? Maar dat nog daargelaten ... waarom eigenlijk mocht over dien man niet gesproken worden?

Daar is Moeder terug. Ha, soepvleesch, dat geurt den schotel af en scherpe, knapperige stukjes augurk. Niet meer zóó gretig als daareven kijkt de gast de schotel tegemoet, maar eet toch nog een bordvol leeg.

Hij treft het! Bruingestoofde bloemkool, hartig van jus, en zacht als room, heeft hij nog te goed, en sjalet met merg, heet en zoet uit den oven gekomen!

Wanneer op Vrijdagavond de borden zijn weggehaald, wanneer dan het tafellaken weer rein als nieuw, en dat bereik je, als je luchtig het stoffertje hanteert, onder de kruimels is uitgeveegd, dan komt er voor haar een zacht en aardig aandachtwerkje, dan mag ze de schaaltjes en schoteltjes met lekkers om het theeblad schikken. Ze laat de chocolaadjes tot een torentje groeien, ze stapelt van de appels een pyramide, verdeelt van de rozijnen en amandelen het bruin en blauw in mooie figuren over het bord en snijdt alvast de sinaasappelen tot parten. En daarbij zondert ze dan van alles wat af op een bord bijeen, dat mag vrouw Mol mee naar huis voor haar kinderen nemen. Ze is de Sabbathvrouw, ze steekt het vuur aan onder den waterketel, ze wacht in de keuken tot het kookt voor de thee, en Moeder houdt haar daarbij gezelschap. Ze laat dan daarna alles van het bord in haar boezelaar glijden, slaat de punt om haar dikken, blooten arm -, en nu rept ze zich op kousen met zachte klapjes door de gang naar de voordeur toe, nu trekt ze haar klompen aan,

nu trekt ze de voordeur dicht en is weer buiten, - straks, veel later in den avond, komt ze nog eens terug om de lampen te dooven, dan staan haar oogen klein, en zijn haar roode wangen dik van slaap.

Of ze even meegaat naar het schuurtje? Ja, dadelijk.

Altijd 's avonds mogen ze elkaar gezelschap houden, als een van de twee even weg moet -, het is in het schuurtje, je moet het plaatsje over en soms ritst er in donker een rat vlak langs je voeten -, even later hoor je dan een plons in de sloot - vooral op Vrijdagavond, als je zelfs geen kaars meenemen mag, omdat je zelfs geen vuur mag dragen.

'Ja, ik ga mee -, ik kan dan straks de sinaasappelen snijden.'

En ze lei het mes uit haar hand en ze ging, ze liepen samen de keuken door en kwamen in donker op het plaatsje uit en nu is ze weer in de kamer en staat weer op dezelfde plek bij de tafel. Eén oogenblik is het geleden, dat ze hier stond, en de chocolaadjes tot een torentje bouwde, terwijl Vader lachend toekeek of het netjes ging ... en nu ... nu trekken rillingen over haar hoofd en er zweven nevelen voor haar oogen en het mes beeft tusschen haar vingers, die het niet richten kunnen.

'Wat doe je toch? Je verknoeit alle sinaasappels.'

Al vier sneed ze er in averechtsche parten. Is haar voorhoofd nu ijzig kil of gloeiend heet? Golvingen strijken langs haar beenen omhoog, juist als wanneer je voet pas heeft geslapen -,

dat lijkt een wee geäai van griezelige groote, al te zachte handen, warm en koud tegelijkertijd. En haar vingertoppen bracht ze naar haar voorhoofd, het was als droog ijs tegen vochtig ijs.

Dat alles zou niets zijn, zonder het andere ... dat alles beteekent niemendal, bij wat er binnen in haar mond gebeurt ... daar is haar tong aan het spoken geslagen en rukt en stuipt en wringt -, en zwelt tegen haar wangen op en vult haar mond alsof ze zal moeten stikken en lijkt dan weer ineens te smelten en door haar keel haar lichaam binnen te zakken ...

Ze stonden onder de sterren op het plaatsje en onder de volle maan, die zoo wonderlijk klein en zoo wonderlijk ver in het allerhoogste van den hemel stak, en ze wilde juist zeggen, dat de maan wel een harde, blinkend-zilveren kogel leek, naar den hemel opgeschoten en daar vast blijven zitten -, toen begon hij ineens over dien Rus, die met mijnheer Israels is meegegaan, te praten. Ze had er niet meer aan gedacht, toen Vaders ‘Sst’ hun fluisteren uit elkaar sloeg, zijn haar gedachten op andere dingen over, en niet meer naar dien man teruggegaan. Toen heeft hij het verteld. En nu weet ze het voor eeuwig, nu zal er nooit meer een dag, een uur kunnen komen, waarin ze het niet weet, het leven, waarin ze het niet wist, is onherroepelijk voorbij, het eindigde daareven. De man, die met mijnheer Israels mee naar huis ging is een man met een leegen mond, is een man met een mond zonder tong, is een man met een mond met heelemaal niets erin ...

Moeder moet haar het mes uit de handen genomen hebben, want Moeder staat nu bij de tafel

de sinaasappels te snijden en zij zit op een stoel naast het kastje tegen den muur.

Ze stonden onder de sterren en ze keken naar de maan, die leek zoo ver en zoo klein, die stak in het hoogste van den hemel als een harde, blinkende zilveren kogel, met razende vaart en ontzettende kracht den hemel in geschoten ...

Hij heeft hoog op een dak gestaan en hij heeft ze gevloekt. Terwijl ze moordden en brandden en roofden ... en de kleine kinderen lagen dood voorover op straat, met hun gezichtjestegen den grond, en alles in de straat zagrood van bloed en tusschen de vlammen van de brandende huizen smoorde de hitte ondraaglijk ... heeft hij hoog boven ze uit op het dak van een brandend huis gestaan en heeft ze gevloekt. Met ijzige, zware vloeken, die in de Tora staan -, dat hun de handen door melaatschheid ontvallen zouden, dat hun kinderen aan etterende pestzweren sterven mochten. Ze hebben met steenen naar hem gemikt, met kogels op hem geschoten, met vuisten hem gedreigd, gebruld en getierd naar hem op, maar hij is blijven staan en is ze blijven vloeken. Eindelijk zijn ze bij hem geklommen, hebben hem naar beneden gesleurd, hem op straat gegooid en hebben hem de tong uit den mond gerukt ...

Ze zijn nog blijven praten. Moeten er niet golven bloed uit zijn mond zijn gekomen? Kun je na zoo iets wreeds en gruwelijks nog blijven leven? Ja, het heet ook een wonder dat hij niet stierf, dat hij beter werd. Ze zullen hem tusschen de dooden hebben vergeten, daarvan hoor je wel meer, en later is hij bijgekomen.

‘Kom nu eens uit dien hoek vandaan.’

Ze zitten om de tafel en Moeder schenkt thee. Zou haar hoofd, daar ze het niet meer leunt aan den wand, nu wezenlijk als een tulp op zijn steel in de ruimte staan schommelen, of lijkt dat enkel zoo voor haar zelf. Moeder schenkt thee ... ze ziet het aan als uit verten, ze slaat het als door rook en vlammen gade. Hij stond op het dak van een huis, en de vlammen stegen rondom hem op tot boven zijn hoofd, en lange rijen huizen stonden brandend naast elkaar ...

'Zet jij even de kopjes rond?'

Ze neemt uit haar eigen kopje een slok. Wat doe je eigenlijk met je tong, als je drinkt, hoe houd je hem? Je kunt geen thee drinken zonder tong, je kunt zonder tong het woord 'thee' niet eens zeggen. Kan hij dan nu niet meer praten, niet meer eten? Dan kon hij ook niet leven, maar wat eet hij, en hoe eet hij, zonder tong? Bij alles hoort je tong, bij alles voel je immers je tong, zoo gauw je er op let.

Daar zwelt hij nu weer naar haar wangen en maakt haar mond tot stikkens vol ... Och tong, wees nu toch rustig, ligtoch stilin mijn mond, houd je nu eens even achterwege. Jaren lang heb ik niet geweten dat ik je had, dat je bestond, nu leef je als een raar dik diertje midden in mijn mond ... en laat je geen oogenblik vergeten, je spookt zoo benauwd en zoo rusteloos rond of mijn mond veel te klein voor je is ... of je er gevangen bent en vrij wou zijn ... je maakt mij schier misselijk en ik zou nog wel eens in je kunnen stikken ... IJ zig en warm is haar voorhoofd tegelijk.

'Heb je vanavond niets om te lezen?'

'O ja, gelukkig wel!'

Ze is al op, ze staat al bij den blauwen zak en stroopt er het bruine boek uit bloot, met rukken, want het is zoo dik en groot. Het is het dikste en mooiste boek uit de heele bibliotheek op school, de heele klas vocht erom, en ze heeft er een volle maand op moeten wachten. Ze komt met het boek tegen haar borst naar de tafel terug ... een boek is een uitkomst, is een redding, want zoo klein als het daar nu tusschen haar arm en haar jurk zit geklemd, is het niettemin een heele wereld, vol menschen, een wereld waarin je wegvluchten kunt, als het leven je in je eigen wereld te saai is, of te zwaar valt, zooals nu. Je slaat het open ... en er openen zich landen, die dorpen, steden, kasteelen dragen -, en bergen, waar rivieren af stroomen naar het meer -, er ontsluiten zich huizen en je treedt ze binnen, en er bevinden zich menschen, die je leert kennen, en aan wie je je dan zóó gaat hechten, dat je keel verdroogt om hun angsten, datje heelemaal warm wordt als ze zegevieren, dat je tegen hun vijanden de honden wel zoudt willen hitsen en dat je pas rust krijgt als je eindelijk zeker bent dat ze daarna nog lange jaren gelukkig leefden. Dat troost je dan ook voor dat wreede woord ‘Einde’ midden op het voorlaatste blad, en voor het genadelooze zwijgen van het laatste.

Hier ben je nu al dadelijk in een Slot -, de jonkvrouw zit aan het hooge venster, haar vingers rusten om haar harp ... een harp is toch immers een instrument voor snarenspel ... harpen, cymbalen ... je hoort er wel van op het Joodsche school ... de wind doet buiten de boomen fluisteren en ritselend zuchten ... Nu zal er dadelijk

iemand binnenkomen, dat voel je aan alles, dat wordt je duidelijk te verstaan gegeven ... maar waar van daan ... en wie, een vijand of een vriend? Ze wil het nog niet dadelijk weten, ze drukt het open boek tegen haar borst en slaat de oogen in de lamp.

Hoe vredig! Zoetheid en rust vervullen de kamer, de hoofden steken erin op en zijn er door omtogen, en elks gezicht is naar een boek gebogen en wolkjes zweven aarzlend uit de kopjes, teer en dun, elks kopje op zijn schoteltje bij elke ens plaats. Tusschen de hoofden hangt de lamp, die zijn licht deelt in het rond, aan elk zijn deel, die deelt in hun leven, als een wezen en lijkt met hen zich te verheugen en midden in de stilte zich ook tevreden te voelen ... en de vreemdeling leest in hetzelfde licht als zij, hij deelt in hun licht, hij leest zijn 'tillem' met prevelende lippen zoo vlug, dat ze nauwelijks elkaar raken, zoo droog, dat ze ook het minst geluid niet geven. De vreemdeling deelt in hun licht, zooals straks in hun eten, en is alweer minder een vreemdeling.

Dit zijn de stille, zoete uren van den Vrijdagavond, die stilheid, zoetheid zuig je met je lijf, je heele wezen in ... je leest, en voelt terwijl je thee, je schoteltje met lekkers voor je staan ... je zuigt een suikertje, je eet een dadel ... en kijkt in de lamp, je boek tegen je borst en denkt over de menschen die daar leven ... de massa blaadjes die je nog te goed hebt, houd je samen in je open hand.

En zooals ze uit het steegje behoedzaam kijkt om den hoek of die groote, zwarte hond van Bessem er nog staat of dat hij al weg is en ze zich de straat

in kan wagen -, zoo wendt ze nu voorzichtig haar denken naar haar tong ... ja, hij ligt stil, ja hij kwam gaandeweg tot rust ... doch, o ... ze moet er zich maar niet van willen vergewissen. Gauw naar het Slot en naar de jonkvrouw terug! De uren glijden, ze glijden voorbij en duikelen ergens af en duiken onder in een donker, naar het later-word en toe. Sinds lang kwam van buiten het laatste geluid, maar nu ging zacht de straatdeur open ... vrouw Mol is in huis. Haar klompen stommelen, nu staan ze naast de mat en kleppend op haar kousen komt ze naar de kamer toe. Goeden avond, vrouw Mol! Vader gaf het bevelend teeken en ze zijn al overeind. De avond ging voorbij ...

Moeder draagt de nachtlichtjes aan, de nieuwe pitjes schommelen zoetjes op de gouden olie, luchtig en trotsch, als witte, sterrige bloemetjes, maar morgen moeten ze toch de anderen achterna, naar onder in het troebele water, diep tot den bodem van het glas. Hier, lucifers! En vrouw Mol steekt er een aan en draagt het Vader en den Vreemde achterna naar boven. Daar is ze weer terug en nu de lamp! Ze draait aan het koperen rondje dat de vorm van een cent heeft en de vlam krimpt ineen, de vlam wordt dik en kort en rood, en van alle kanten, uit alle hoeken komt nu het licht, als geroepen, naderbij gevlogen en laat daar overal den schemer achter en schaart zich om de lamp, en vrouw Mol draait al lager, ze draait het licht een verborgen afgrond in ... Nu mag ze niet langer draaien of het zou gevaarlijk zijn, ze beklimt een stoel en grijpt bij een der armen de lamp naar zich toe, haar mond is boven

het glas, ze blaast, de vlam springt op, wil zich verweren ... ze blaast nog eens ... nu heeft ze den nacht de kamer ingeblazen ... de lamp zwaait dood en zwart uit haar hand terug ... een oogenblik staan ze in volslagen donker, nu leven de gezichten in het nachtlicht op ... nu kunnen ze Moeder een nachtzoen geven.

Wat zal ze in bed nog veel te denken hebben ... maar nauwelijks raakt haar hoofd het kussen of matheid omvat het, die hoofd in kussen doezelig doet versmelten ...

... Wat is het voor weer? Regent het, schijnt de zon, laat het zich licht of donker aanzien?

Elke dag rijst het eerst die vraag en vandaag hoeft ze er niet lang naar te raden: zonder er iets aan te bederven gleed de nacht tusschen den dag van vandaag en dien van gister door, zoodat de dag van gisteren zich lijkt voort te zetten, en gisteren was de eerste lentedag, dus zal vandaag de tweede zijn.

Ze staat aan het raam en ziet de zon en weet de lucht. Hoe heerlijk zou het kunnen zijn, en hoe gelukkig zou ze kunnen zijn..., want is er wel een heerlijker tijd om gelukkig in te zijn, dan dit eerste begìn van de lente, na een winter die na maanden nog niet uit den weg wilde gaan? Die wel elken keer beloofde te lauwen in dooi, te versmelten in regen, en dan toch tergend weer opstak in koude, felle Oostervorst ... En dan altijd door dat benepen leven, als in een gevangenis, binnen tusschen grauwe bevroren ramen, en buiten tusschen grauwe versmoorde horizonten, weken en maanden door. En nu eindelijk, na één dag dat je het nog niet dorst gelooven -, zou

het niet toch weer ijdel hopen blijven?, - zoo plotseling dat je niet begrijpt hoe het kan, zonder langzame overgang, zonder voorafgaande maatregelen ... is met één slag de lente door het bolwerk van den winter heengebroken! Nu zijn de luchten opengegaan, nu kijk je in verschieten, en daar tintelt het van licht en alles is vol belofte, omdat het immers vol herinnering is! En nu moet je vooral, dat hebben ze elkaar ook dadelijk gezegd, den winter en zijn plagen niet te gauw vergeten, -, want ben je aan iets gewend, dan heb je het niet zoo meer. En hoe snel wen je niet aan goede dingen. Dat zegt Moeder zoo vaak: gezondheid, alle-dagen-je-genoegen-mogen eten, je staat er niet bij stil, je weet niet beter of het komt je toe! Maar zoover kun je met de lente nog niet zijn. Je ademt nog elke teug van die lucht met dankbaarheid in, met dankbaarheid uit, je draagt je lijf de ruimten door, je laat het koesteren, streelen, aaien, je kijkt verrukt de verten in, den wind tegemoet, je laatje wiegen op dien wind. En gistermiddag, toen iedereen weg was, het heele schoolplein leeg, hebben ze met den rug tegen den achtermuur van de school in de zon gestaan. Ze hebben zich zoo gekeerd, dat ze de kale boomen niet konden zien, waarin de winter nog huisde, maar wel de heldere vaart en dus de sneeuwige wolken dubbel, blinkend in de hoogte, troebel-trill end in de diepte, en het blauw tusschen ze in ... en o, daar stond een dotterbloem te bloeien tegen de waterwal en zulk een plotselinge blijdschap doet bijna pijn ... Hanen kraaiden elkaar tegemoet uit alle verten, twee, drie vogels sjirpten en een boer kwam door de vaart geroeid, je kon je best verbeelden dat

hij van het melken terugkwam uit het land. Het bruggetje was een poort van licht ... En daarna hebben ze de oogen gesloten en stil naast elkaar gestaan, het hoofd achterover, de zon op hun gezicht en onder het naar huis gaan is voor den dag gekomen dat ze precies aan hetzelfde hebben gedacht en precies hetzelfde voor hun oogen hebben gezien.

Vandaag wordt het weer zoo'n zelfde dag, en het is Sabbath, ze hebben vrij van school -, en eergisternacht is er een groote rijstboot de haven binnengeloopen, ze hebben hem nog niet kunnen zien ... Waarom moest dan nu juist dat knagende, weëe, als uitverborgen pijn, dat steken van het medelijden alles komen verstoren? O, medelijden kan zoo'n kwelling zijn, zoo'n onverjaagbaar tergen, als kiespijn, of als een mug, niet erg genoeg om het uit te schreeuwen, maar net voldoende om alles te bederven ... denken, slaap, plezier ... Het wringt zich tusschen jezelf en je tevredenheid, het gaat soms naar de onnoozelste dingen uit, naar dingen waarmee je geen medelijdenkunthebben - want een vlieger leeftimmers niet en voelt dus zijn ongeluk niet, hij wordt er niets van gewaar als hij schoot gaat, als hij ver en verder de ruimten in zwerft, als hij eenzaam en reddeloos, de fladderende draad achter zich aan, naar de wolken stijgt. Maar zelf ben je ellendig wanneer je thuis komt en de plek ziet, waar hij gisteren nog stond. Of die oude stoel, die ze eens zagen dobberen in het verlaten water, toen ze tegen den avondschemer langs de haven kwamen, hij dreef langzaam af naar de Oosterplas ... Of een rat ... een rat is niet dood als een vlieger of

een stoel, maar je houdt toch niet van ratten, je griezelt ervan, je bent er bang voor, en kunt er dan toch zoo'n medelij mee hebben ... een rat in een bijt ... in den avond ... rusteloos zwemt hij de kanten langs, en klimt weer op het ijs en duikt opnieuw in dezelfde of een andere bijt en schijnt maar niet te weten waar hij het zoeken moet en het ijs is zoo knobbelig, gelig grauw zoo ver je ziet, de achterhuizen van het overpad allemaal even zwart en doodsch en dicht, geen geluid, geen glans op de stoffige raampjes. Dan kun je wel huilen, terwijl je het gadeslaat voor het raam -, je hand is al aan het rolgordijn, om het te laten zakken, de dag ging voorbij en de lamp, pas aangestoken, hangt achter je te schommelen. En nu zie je die zwarte rat over het gelige ijs, heel klein en duister tusschen de bijten als gapende monden door, het donker in hollen, ... heeft hij een doel? Waar wil heen, wat gaat hij beginnen? Maar dan de zeelui in de nachten dat het stormt, en daar moest Moeder ook niet zoo altijd over spreken, maar Moeder doet het omdat ze er zelf zoo'n medelijden mee heeft. En je ligt in bed, en het schokt door de wanden, zoo stoot de wind, en je voelt je heele bed trillen, maar je hoeft voor het huis niet bang te zijn, het staat stevig genoeg, je zou het lekker kunnen hebben, want iedereen is thuis en je ligt zoo warm ... nu komen de zeelui voor je oogen!

Maar dit is het ergste, dat zou niet hoeven, dit doen de menschen, in hun wreedheid, in hun onrechtvaardigheid. Te denken dat van dit leed de wereld vrij kon zijn!

Zeelui vechten eerlijk tegen den wind en de zee,

het ligt er eenmaal toe, het is hun beroep, ze hebben geen vernedering te lijden. Dezen worden getrapt en zijn bovendien van je eigen Volk. Het zou eenvoudig een schande wezen, het zou niet mogen dat je gelukkig was, terwijl zij dolen, dat je je vreugde smaakte langs ze heen, zonder ze te tellen ... en mocht het al wel, je zoudt het immers niet kunnen, zoo veel als er zijn, zoo ellendig hun lijden, zoo bitter hun vernedering.

Maar o, waarom zijn ze juist nu gekomen ... zoodat nu de schaduw van hun kommer als een gordijn hangt over de zon, als een vaalheid over het allereerste groen, als een druk, die den adem weerstreeft. En nu juist zou je zoo groot, zoo vrij, zoo gelukkig kunnen ademen, nu eindelijk op je borst geen verlangen langer drukt, omdat eindelijk het verlangen is vervuld.

Ze staat weer aan het raam, maar ze zou veel beter, meent Moeder, door dit mooie weer, Vader en de jongens en den gast uit Sjoel tegemoet kunnen gaan.

Ze is buiten en onderscheidt nu duidelijk het vale en ondergaat het drukkende, dat er gisteren niet was, den tegenweer aan het genieten, zonder dat je zelf recht weet of het is dat je niet genieten kunt, of dat je niet genieten wilt ... of niet durft ...

Maar God ... is dan de nacht een soort spons, en ben je zelf een soort lei? Geen seconde nog heeft ze aan den man zonder tong gedacht - zijn aanwezen was uit haar weg, als bestond hij niet. En nu plotseling verschijnt hij voor haar oogen, in het volle licht, want daar loopt hij naast mijnheer Israels, immers niemand anders kan dat zijn

dan hij. Hij gaat door de morgenzon -, en toch ziet ze rook en vlammen om hem heen, ziet ze maan en sterren boven zijn hoofd -, dat is Rusland, dat is gisteravond! Zijn gezicht wandelt door het licht als een gezicht uit een droom, als het gezicht van een spook ... oogen die niets zijn dan holte en schaduw, oogen zonder vorm of kleur, en verder een geel-grijze rossigheid, alsof voorhoofd en wangen en baard met asch als met dunne sneeuw waren overstrooid..., met van die doodstille, gelige, fluweelige turfasch, waar nog minder geluid en nog minder hardheid in zit dan in meel ...

Kan het zijn, dat iedereen op het plein nu plotseling stilhoudt en stilzwijgt om naar hem te kijken, de menschen als strakke, zwarte poppetjes op de zon, de kooplui achter hun karren als roerlooze figuurtjes ... en hij het eenige dat beweegt, hij alleen schrijdt tusschen hen door ... doch kijk je toe, dan zie je oogen en hoofden bewegen om hem te volgen, om den zeldzamen gruwel, dien hij draagt, om den zeldzamen gruwel die hij is: een levend mensch wien gewelddadig de tong werd uitgereten!

Maar daar komt Vader aan met hun eigen gast, die al bijna familie lijkt, na den nacht onder hunzelfde dak, achter hem loopen de jongens aan weerszijden van mijnheer Spijer. Wat een lange snorren heeft die mijnheer Spijer toch! Als krammen steken ze ter weerszijden van zijn grooten, krommen neus, een heel eind buiten zijn roode wangen uit. Ze hebben het druk, en het schijnt iets te zijn, dat zij ook mag weten, want ze wenken haar!

‘Hoor eens, wat mijnheer Spijer vertelt, hoor eens wat er gebeuren zal!’

Ze gaat naast ze en luistert en ziet haar schoenen onder zich stappen ... morgen zal de Joodsche school gesloten blijven, den heelen Zondag zal er collecte zijn! Langs alle huizen, met lijsten en bussen, lijsten voor de rijken, bussen voorde gewone menschen. Want op de lijsten mogen alleen de groote sommen, de guldens en de rijksdaalders, komen, ze worden vanavond in orde gemaakt en Vader zal er een stuk voor schrijven. En alle kinderen van de kille ...

‘O, ik ook, wij ook?’

Dat spreekt vanzelf, alle kinderen van de kille zullen met de lijsten en de bussen langs de huizen gaan, straat in straat uit, en deur aan deur -, tot klokslag vier.

Klokslag vier wachten de beeren van den kerkeraad in de kerkekamer en daar komen ze dan allemaal terug met het geld, en het geld wordt eerst gesorteerd, en dan geteld, en daarna ingepakt en ten leste verzonden naar de groote stad, naar het Rabbinaat, en daar wordt het samengevoegd met het andere geld, dat uit de andere steden en dorpen komen zal. Want overal zullen de killes hetzelfde doen, overal zullen de kinderen met lijsten en bussen langs de huizen loopen. En zoo komt van overal, uit alle hoeken en gaten, het geld. En de kinderen, die morgen met de lijsten en de bussen hebben geloopen, krijgen vijgen en appels in de kerkekamer. Op de vijgen tracteert mijnheer Israels, en de appels geeft hijzelf, mijnheer Spijer, want hij handelt erin, en hij ruikt er zelfs altijd naar.

Ze praten nog door ... maar ze keert er haar aandacht van af, ze wil eerst voor zichzelf wat ze al hoorde overdenken. Ze ziet het Rabbinaat, dat ze zich altijd denkt als een smalle, groote, kamer aan een binnenplein met boomen, een lange tafel staat er middenin, daar zitten heeren met baarden omheen ... en midden op de tafel een hooge berg van guldens, rijksdaalders, kwartjes, dubbeltjes, vierduitstukken en centen ... en aldoor klappen er deuren open en toe, en aldoor worden door knechten zakken binnengedragen, die komen uit alle hoeken van het land, uit steden en dorpen, daar zit het geld in van honderden lijsten en bussen, en de heeren met de baarden nemen de zakken aan, en storten ze uit en de berg op tafel zwelt ontzaglijk, alhooger, rijst vervaarlijk naar de lage zoldering toe. Dan zitten ze weer even stil, de heeren, en kijken naar den berg, en roerloos hangen hun baarden aan hun gezichten, en de boomen op het binnenplein fluisteren en zuchten ... hoe ook weer? Juist..., net als in het park bij het Slot van gistera vond.

En dan eindelijk gaan nog eens de deuren open, en een knecht brengt een vracht, waar hij haast onder breekt, die hij torst tegen zijn borst en opstompt met zijn knieën ... en dat is dan hun geld ... dat is nu wat zij hebben ingezameld! En de heeren ontlasten den knechten storten het uit en nu klimt die berg vliegensvlug en raakt haast de zoldering. En dat komt alleen omdat zijbeidjes ...

O, ze ziet het ... ze ziet nu zichzelf ineens loopen! En zou ze de roode jurk aantrekken mogen, die eigenlijk tot Pésach in de kast moet blijven?

Wat verlangt ze er plotseling naar, naar dien Zondag, die morgen zal zijn. Vanavond, dadelijk na Hafdolo, begint de prettige drukte, de warme bezigheid ... er moeten bussen worden rondbezorgd, er dienen lijsten te worden in orde gebracht ... dan geslapen, en dan vangt het aan ...

Wanneer je voor Vader een dubbeltje sigaren mag halen bij Kuiper aan den dijk, die heeft een tombola, en de meeste prijzen zijn doosjes lucifers, maar er zit toch een wekker van echt nikkel in, en er zit een theeblad in, en er zit een doos met lepeltjes in, en elke keer opnieuw is het mogelijk dat je thuis komt met het theeblad, met den wekker of de lepeltjes ... en daarom zijn ze dan zoo blij als Vader het goedvindt dat ze bij Kuiper gaan, en voelen den heelen weg die mogelijkheid en praten nergens anders over ... En denk eens aan, zoo is het morgen huis aan huis. Je weet immers nooit vooraf wat je krijgt. Je belt aan bij de rijkelui, en je geeft je lijst aan de meid - maar je bus houd je altijd bij je, heeft mijnheer Spijer uitgelegd - en nu kan het zijn dat ze plotseling voor je staat met een rijksdaalder in haar hand. Die gaat in een zakje, en dat draagt van de twee degene die de bus niet draagt, een rijksdaalder! Of ... of ... het kàn altijd, het is evenmin onmogelijk als dat je bij Kuiper de wekker winnen zou ... een gouden tientje! Bijvoorbeeld van iemand die van medelijden geen raad meer weten zou en een heel gouden tientje geven. En dan moet het zóó uitkomen, dat zij-beidjes dat treffen, dat die ontzaglijk rijke, die van medelijden de kluts is kwijt geraakt, woont in de wijk, die

de heeren van het bestuur hun tweetjes aanwijzen zullen!

Dan, als het vier uur is, je zware bus en je zware zak naar Sjoel, naar de kerkekamer te dragen, waar de heeren wachten bij een kop koffie voor henzelf en met de appels en de vijgen, die je krijgt, als het tellen is afgeloopen, en de lijsten met de zakken vergeleken zijn, of je niets hebt verloren, en geen wisselgeld te veel of te weinig teruggegeven - want het is nog een héél oppassen, en een héële verantwoordelijkheid! - en kijk, nu ziet ze hetzelfde in het klein als daareven toen ze dacht aan het Rabbinaat -, geen knechts natuurlijk en maar één enkele deur, want die in Sjoel leidt kun je niet rekenen, daar mag toch niemand door -, en telkens twee kinderen met een zak en een bus en een lijst ... en een geldhoop op tafel, zilver met bruin ... en eindelijk, flonkert daar dan plotseling tusschen het lichtje van een gouden tientje, van dat eene, eenige gouden tientje, dat zij gekregen hebben!

En dan is er voor allemaal ruim genoeg, en groote bedeelingen worden gehouden! Handen grijpen in de hoopen en deelen, deelen en leegen zich in andere, in opgestoken handen en vullen zich uit de hoopen weer opnieuw. Niemand die nog hoeft te dolen, te bedelen, te hongeren, ze krijgen huizen, krijgen kleeren, krijgen eten, komen weer met vrouw en kinderen samen, mogen weer naast dezelfde menschen wonen die eenmaal hun buren waren, gaan geen van allen ooit meer naar het groote, booze Land terug ...

Wanneer in den morgen de storm met den nacht tegelijk afgetrokken blijkt, dan hoef je aan de zee-

lui niet langer te denken. Loopend in de zon, mag je toch hopen dat ze allemaal in de havens zijn. Als morgen het geld bij elkaar is gehaald, als het geteld en ingepakt en weggezonden is, hoef je ook aan dezen niet meer te denken. Nu wordt er immers voor ze gezorgd, nu zullen de Heeren van het Rabbinaat alles wel verder in orde maken. Dan is het ook niet langer slecht en zelfzuchtig om gelukkig te zijn, dan wordt het ook weer mogelijk om gelukkig te zijn, dan koelt de heete pijn van het medelijden, dan waait de vaalheid van het jonge groen, dan trekt de grauwte van voor de zon vandaan.

O, als nu iedereen maar geeft, dat de bussen zich vullen, dat ze de zakken, niet te torsen zwaar, tegen den avond naar de kerkekamer dragen ... om daarna weer volop en vrij te mogen ademen in het geluk en onbelemmerd enkel aan de Lente te kunnen denken.

II. Hatelijke woorden

Nu zit het besluit niet langer alleen verborgen in haar-zelf, nu zal het dadelijk naar buiten komen en zichtbaar worden voor iedereen. Dan is het volvoerd - één stap ontbreekt daar nog maar aan. Dien gaat ze nemen, maar nog niet dadelijk. Nog een oogenblik wil ze wachten, het uitkomen van het besluit moet duidelijk zijn. Hier, bij de sluis, houdt hun stadje op en het buurdorp begint en op de sluis is ze nu stil blijven staan. De zachte donder van het water dat zich uit de verre weiden voortrept naar den lichten stroom, doet de planken trillen, doet haar voeten trillen. Ze staat stil en kijkt om zich heen, achter zich over het land en voor zich uit naar den stroom, die staat blank en hoog tegen de sluisdeuren geklommen en rechts kijkt ze in het stadje dat ze verlaat en links in het dorp dat ze dadelijk betreden zal. Hier is de plek van de groote verschillen -, tusschen land en stroom, tusschen het eind van het stadje en het begin van het dorp. De hoofdstraat loopt tot het sluisje toe, breed en kaal en saai, met steenen dor en rasperig in de zon en nuchtere, stugge huisjes -, en dan over het sluisje begint daar het dorp, zoo donker opeens en zoo koel en zoo stil. Dat maken de hooge boomen, ze rijzen uit den zachten vochtigen aardstrook langs den slootkant op en staan naar de huizen toe en over ze heen gebogen -, tusschen boomen en huizen schemert in bochten de smalle straat, die altijd vochtig lijkt en koel voelt onder de voeten.

Licht speelt alleen op de bruggetjes, die over de wegsloot staan uitgespannen. Je kunt bijna zoo-

veel bruggetjes tellen als er huisjes zijn aan den overkant, er zijn hooge en lage, platte en gebogen bruggetjes, er zijn er geen twee naast elkaar gelijk, en zelfs de platte liggen hoog boven de smalle sloot, want de sloot lijkt tusschen zijn steile bermen weggezonken, in stille ronde plekken ligt het licht er boven op, dat van de bruggetjes schijnt afgedropen. En daar weer achter is het land, en dat ligt, zooals een mensch dolgraag zou willen liggen, wijd-beens en wijd-arms, pier-bloot en met wijdopen mond in de zon ... en molens staan er hoog uit overeind, die donker zijn, maar rondom omzond, en lijken te vlammen, en slooten lichten erin op, die loopen als breede zoomen langs de zijïge tapijten, uit groen fluweel en rood satijn tezamengeweven -, zilveren glanzen, rossige glanzen huppelen voor den wind uit, en vluchten weer weg -, het lijkt de allermooiste changeante zij!

Altijd is er hetzelfde verschil voor wie op het sluisje staat -, hij komt uit de dorre, saaie straat, die veel te breed is voorde nuchtere huisjes, allemaal eender, en waar de luitjes van de gasfabriek in wonen -, en den starren zwarten muur ging hij langs, met de vale gevaarten erboven uit, en zag soms door de open poort de dorre sintelwoestijn -, en staat dan plotseling in de koelte en de stilte en de geuren van het dorp, in den schemer van de boomen, die waar je gaat de lucht tot streelingen bewegen, zoodat je heetgezwollen wangen slinken -, maar je borst zet zich op van geluk, omdat je je stappen haast niet meer hoort en omdat je je voeten zoo heerlijk voelt koelen, omdat er aan elk huis wat valt te kijken en geen twee bruggetjes hetzelfde zijn.

Winter en zomer is er het groote verschil -, maar nu zou je het dorp bijna plechtig, bijna somber kunnen vinden, was er niet het wuiven en het lichtvlekken-spel, en al gaan er niet minder menschen dan andere dagen, toch lijkt het er vandaag haast uitgestorven. En daarin klinkt ook nu pas recht het doffe, trappelende stampen van de olieslagerij uit de verte als het ‘roffelen met omfloerste trom’ waarvan je wel in boeken leest, en waarbij ze dan ook altijd aan die olieslagerij moet denken.

Omdat in hun stadje vandaag juist alles feest en leven is, één gloed van feest, één galm van leven in stralende zon, omdat er de lucht, en zoo vroeg al, want het sloeg nog niet eens halftien, al dik is van hitte en trilt van muziek, die orgels, blazers, toeters, piepers van zich geven, elk op zijn hardst en allemaal door elkaar, alsof je midden in de kermis was ... omdat de laatste eerepoort geen twintig passen van de sluis staat opgesteld, als om te zeggen: hier houdt het Feest op -, of, van den anderen kant: hier begint het Feest! Want wie door de poort is, die is in het Feest, die is deel van het Feest, en het Feest regeert overal, in hoeken en gaten, het is overal binnengedrongen, zooals een overstrooming overal binnendringen zou, ja, het is een overstrooming van Feest, tot vlak bij de haven, daar staat de laatste poort.

Wat anders maar alleen doorschijnend is, gaat lichten in de felle zon, de eerepoort staat midden in de zon, rood vuur en groen vuur en oranje vuur lijken wimpels en vlaggen en guirlandes en van de witte kleeren der kinderen die rondom krioelen, licht het laaiende af, alsof het vloeit, het

witte vuur, alsof je het op zou kunnen vangen. Stad ... die vandaag een dampend meer bent, een lichtende zee van Feest, afgeschut door poorten, waar kleurenvuur vlamt in het groen, stad, die trilt van de muziek en van de menschen -, stad, ik ga je verlaten, stad, ik zeg je vaarwel! Zoo lijkt het in haar te spreken en nu is het besluit niet meer alleen genomen, nu is het ook volvoerd -, en nu pas is het recht onherroepelijk -, het zit niet meer in haar besloten, het is naar buiten ontloken ... ze heeft het alles den rug toe gekeerd, en is over het sluisje gestapt, en is de laagte in gestapt, en loopt nu onder de hooge boomen, die over haar heen naar de huizen gebogen staan, en haar stappen zijn geruischloos geworden.

Het dorp volgt de kronkels van het water -, wist je niet achter huizen en tuinen den stroom te loopen, je zoudt niet begrijpen, waarom het zoo is gebouwd; op elke bocht springt een huis uit de rij naar voren, omdat je in zoo zuivere en zachte bochten als water tusschen weiden stroomt, niet bouwen kunt, zoo'n uitspringend huis heeft dan meest een hoekraam met een bloempot of een strak, blank gordijn -, maar er is ook wel een winkeltje, waar de deur van open staat, zoodat je kijken er uit de verte al binnendringt ... En je ziet den witten man tegen den blokkenwand van laden bewegen, de laagste boomtakken zwaaien als franje zoo zwierig boven de open deur.

Anders, op heete dagen, is dat allemaal zoo streelend en zoo stillend, dat je nergens meer aan denken hoeft.

Tobberijen die je bezwaarden terwijl je onder-

langs de gevaarten van de gasfabriek liep, en de poort inkeek op de sintelwoestijn, trekkenlicht als lucht uit je weg, en het stampen van de olieslagerij, al lijkt het dan ook op ‘roffelen met omfloerste trom’ kan je toch niet somber stemmen ... maar vandaag is alles anders. Vandaag botst dat geweld tegen een ander geweld, binnen in, het geweld van haar geweldig besluit, en vandaag heeft ze haar zwaarte het sluisje over en het dorp binnen gedragen -, die kwam dan ook niet tot haar uit de gevaarten boven den muur of uit de sintelwoestijn erachter, maar is de zwaarte, is het gewicht, van haar gewichtig besluit. Ze is het feest ontloopen, zij-alleen, ze heeft er zich opzettelijk aan onttrokken, zonder dat iemand, behalve die eene dan, ervan weet!

Al maar meer steegjes passeert ze. Van de straat uit beginnen ze als smalle snijdingen tusschen de huizen, maar naar het water loopen ze wijd en breed als trechters in de erfjes uit, en telkens één oogenblik grijpen dan haar oogen het beeld van den zonnigen stroom, en aldoor is het een ander beeld, want aldoor zijn het andere breedgespannen zeilen, die strijken wit langs het hemelblauw en bruin langs het waterblauw, en aldoor is het een andere overkant, soms dichtbij en soms verweg, soms met boomen, soms wazig en vlak naar verschieten toe, soms met weinig molens, soms met veel, wiekende molens en stille molens door elkaar ... en dan is telkens dat tintelende beeld weer heen -, een donkerrood steenen of een lichtgroen houten huis keert den blik, maar dereuk van heet geblaakte teer en van zeil waar zon op schijnt en van de visch die in het water leeft,

die blijde, zomersche waterreuk is overal, die waait door elk steegje het dorp binnen en ontmoet daar den geur die van den weikant komt -, de honingzoete adem van de klaver.

En dat ze nu vandaag hier gaat en dat ze nu alleen hier loopt, daar kan ze maar niet van bekomen, daar moet ze bij elken stap aan denken, zich zonder ophouden over verwonderen. Omdat ze eigenlijk nooit heeft gedacht dat dit gebeuren zou, dat ze het werkelijk doorzetten zou. Het leek een spelen, zooals je wel meer doet, een spelen met vurige wenschen, heftige voornemens, gloeiende verlangens, die je loslaat in jezelf, die je in je laat dartelen, en die soms ook als wilde beesten in je te keer trekken, tot ze uitgewoed zijn en vanzelf terugkruipen naar de ondergrondsche verborgenheden in jezelf, die je zelf niet kent, maar zij wel. En je staat of je zit en je kijkt voor je uit en niemand kan het aan je merken. Hadden ze het toen gemerkt, ze waren niet zoo kalm blijven doorpraten dien dag, die twee in de hooge marmeren gang ... Het waren de dames Doorman en zij kwam er collecteeren voor de vervolgde Russische Joden. Van de twee dames Doorman is de een klein en gaat mank, de ander staat statig, groot en zwaar boven de aarde uit, en draagt het hoofd achterover, maar allebei zijn ze even trotsch. Die begonnen dien dag, waar zij bij stond, Fransch te spreken! Volkomen op hun gemak overlegden ze met elkaar, alsof er een doofstomme, of een hond, in plaats van een gewoon mensch naast ze stond te wachten. Dan begrijp je bijna niet dat ze niets aan je merken, dat het niet als vonken te voorschijn springt uit

je oogen, dat het niet als vlammen van je voorhoofd slaat ... Een groot feest en zij-zelf door iedereen in de zaal geëerd en toegesproken, en die twee versmaad en vergeten in een hoek -, daar begon het mee, dat was al het minste. Maar toen ze doorpraatten en zelfs over háár praatten, toen leek het opeens of ze ergens af en ergens in neer tuimelde, dat hittig en wit en schifterig was, als overkokende karnemelk, zoo'n giftige, witte drift duizelde door haar heen en tilde haar op en voerde haar voort ... en intusschen stond ze doodstil op de marmeren platen en voelde duidelijk hun koelte tegen haar voeten aan - en ze zou hebben willen trappen, stompen, doodslaan, neen, niet zij-zelf, maar door een ander het laten doen, op haar bevel, en zij-zelf er bij staan kijken, tot ze dan eindelijk genade zouden smeeken, die ze geven zou, omdat ze dan genoeg vernederd zouden zijn en genade van haar trouwens de ergste vernedering ... Als je zoo ver bent, dan knapt er iets in je, en ineens word je wee van medelijden en vind jezelf afschuwelijk en je bent schuw van jezelf en van je eigen gedachten. Maar gelukkig weet je zelf dat je aldoor wel wist dat het niet gebeuren zou, en dat je het ook eigenlijk niet wou. Je speelt er maar mee, en in dat spelen kom je dan weer tot rust ... ofschoon je het niet altijd even gauw vergeet!

Zoo heeft ze ook nooit gedacht, dat ze dit durven zou. Als je je dan ook eens rekenschap geeft van wat het beteekent. Vanmorgen is de heele klas naar school gegaan en elk heeft zijn vlaggetje in ontvangst genomen, zoo heeft zich de hooge hoop die al dagen lang klaar lag, in de handwerkklas,

onder tientallen, honderden verdeeld ... en nu zijn ze al in optocht door de straten onderweg naar het stadhuis ... daar moeten ze dan wachten op den nieuwen burgemeester en zoodra hij uit zijn rijtuig stapt moeten ze beginnen te zingen:

De Burgemeester komt,
Voor wien de vlaggen prijken
Wees welkom in deez stond,
Wij willen u den eer-wijn reiken
Leef blij, leef blij, in onze maatschappij,
Leef lang, leef lang, dat is onze wensch en zang!

En zij alleen is niet naar school gegaan, heeft geen vlaggetje in ontvangst genomen, loopt niet door de volte der straten in optocht, ze is weggebleven, ze loopt hier. Ze is gewoon op tijd van huis gegaan, maar dadelijk den anderen weg ingeslagen, door steegjes heen, waar ze haar niet zoo kennen. En het was al zoo vol, tot in de verste achterstraatjes was de feestelijke overstrooming doorgedrongen, en had geen hoekje overgeslagen. Overal rondom hoorde je:

‘De Burgemeester komt,
Geachte Burgervader ...’

want zóó begint het volgende couplet ... en er was geen mogelijkheid voor je oog om een open plek lucht, of een plek van wat dan ook, zonder gewemel van rood-wit-blauw te bekennen. Alles was één beweeglijkheid van vlaggen, van groote die breed uitsloegen naar links en rechts, en van kinderachtige kleine ... boven op de hooge molens stonden ze rechtstandig naar boven gericht, eenzaam in de ruimte, eenzaam tegen de lucht, rood

en wit en blauw in aanhoudende wisseling en woeling dooreen. Langs want en touwwerk der zelfgemaakte kleine scheepjes, die hoog in de tuintjes staan met reseda en gouden knopjes er omheen, stonden zeals ritsenkleine vlinders, driekantig, ruitvormig, neergestreken, ongeduldigsidderend ... en diepe gleufjes lagen tusschen de gele klinkertjes van erfjes en plaatsjes, zóó is er gepoetst en geboend, al dagen vooraf, zooveel emmers water zijn er vergoten, die het zand uit de voegjes hebben weggespoeld.

Vreemde gedachte was dat, vreemde gedachte is het opnieuw nu ze achter zich denkt, dat al die huizen, die straten vol huizen nu leeg en moederziel verlaten staan, kastdeuren en kamerdeuren open vergeten en iedereen uitgeloopen. Wa t je somwijlen voelt van je eigen huis, als iedereen uit is, kun je nu van het heele stadje voelen. Elk huis moet zijn bewoners hebben afgegeven ... of het had niet zóó opgepropt vol in de straten kunnen zijn. Volgende week lees je nu zeker dat er ‘geen oud moedertje aan haar spinnewiel bleef’. En zij alleen loopt hier en gaat al verder af van het feest, omdat zij alleen er niet bij verkoos te wezen.

En nu weet ze dan ook, en weet voor het eerst van haar leven, dat het mogelijk is. Je zoo iets niet alleen voor te nemen, het in jezelf te beramen, het op te bouwen en te bekijken binnen in je, maar het ook wezenlijk uit te voeren en te doen.

O, je zoudt soms je heele leven wel anders willen hebben, je haakt naar zooveel, al weet je niet naar wat, en allerlei dingen trekken, al weet je niet waarheen, toch ga je alle dagen naar school,

je doet wat de meesters willen, en thuis doe je wat Vader en Moeder willen, je zit na schooltijd met je breikous aan het raam. Maar vandaag is ze door al die willen heengebroken en dat kan ze maar niet vergeten, dat slaat door haar heen als een tweede hart.

Het stond toch gedrukt in de krant! En een heele commissie was er voor bij elkaar gekomen en heeft het vastgesteld en het is in het programma opgenomen, het werd een deel van het 'Officieele Feestprogram'. 'De kinderen van de hoogste klassen der lagere scholen zullen op het bordes van het Raadhuis worden opgesteld.' En nu zijn ze daar zeker mee bezig, en honderden menschen bewegen zich op het Raadhuisplein om het te zien, in een wemelen en woelen van driekleur en oranje, en het muziekkorps blaast om den tijd te korten, want het wordt altijd later dan je denkt ... en zij gaat hier, en is al haast bij den Meer.

Dat is die allermooiste plek, waar de stroom zich plotseling zóó verkalmt en verbreedt, dat het is alsof hij over zijn oevers is uitgevloeid. Om dezen tijd zijn daar de zeilschepen aan het oefenen voor den wedstrijd van de volgende maand, en van de groene veranda van 'De Waakzaamheid', kun je dat alles zien. Die veranda hangt hoog boven het water, een trapje klimt er uit den steiger heen, en eens hebben ze er gezeten, met een rijken vriend van Vader, en limonade gedronken! De zeilschepen leggen er aan, en de zeilers komen er rusten en hangen over de groene leuning en roepen over het water de verdere schepen toe -, die antwoorden door de zonnige lucht.

Loop je niemand voor de voeten, dan mag je vrij op den steiger staan en uitkijken over het water, in de wijde bocht zie je de groene koepels spiegelen, hun witte randen kronkelen als slangen ... je ziet de schuitenhuisjes bij de tuinen, waar onder schuine lattendakjes het opgesloten water met zilveren balkjes is overstreept ... en je ziet de zeilers komen, recht richten ze zich naar den steiger toe, je ziet de groote, witte zeilen trillend naar het water bukken, tot ze het bijna raken, dan beuren ze zich weer overeind, maar het heeft inspanning gekost ... je voelt den wind en de koelte, die komen van over het water, je ruikt de adem van den stroom, den waterreuk van teer en zeil en visch en zon, waarin je zoo zalig kunt staan soezen als je moegeloopen bent ...

O, soms is het net, of ze van dit buurdorp nog meer haast dan van haar eigen stadje houdt, of hier haar alles nog eigener en nog vertrouwelijker is ... dat komt allemaal door het nare, kale eind voorbij de gasfabriek.

Hier houden de boomen de reuken vast, ja, de boomen zorgen voor alles, ze houden ook de straatsteenen zacht en koel, hier is het schemerig en smal, de stille winkeltjes ademen door hun open deuren hun reuken uit ... je ruikt de aardlucht van de aardappels en het zoetgeurig fruit, je ruikt de manufacturen, je ruikt het zure van de stijfselmakerij, je ruikt de witte honingkoek, die Bartels bakt, je ruikt alles dooreen, waaraan je op school al moet denken als het woord ‘kruidenier’ maar voorkomt in een som.

En zou er wel iets zóó groen kunnen zijn, als hoog en glanzend zomergras, aan drie zijden in huis-

wanden, die ook groen zijn, gevat? Het is een en al lichtende fluweeligheid. Zoo zie je het over de sloot, waar de huizen niet gerijd staan, maar alleen of in groepjes van drie. De smalle hooge deuren zijn alle drie half-open naar een schemerig binnenste toe en de klompen gapen rondom de stoepjes ...

Ze zou wel graag tot voorbij den beeldentuin willen gaan, ze zou nog liever tot heelemaal aan het dijkje willen komen, daar spoelt het water tot voor je voeten, daar loop je onder de molens door, die klapwiekend stampen boven je hoofd, de pakhuizen heeten Baltimore, Siam en Rangoon -, ze staan lang en laag en zwart tegen de groenigheid van het gras, langs de zilverigheid van den stroom ... maar dan moet ze langs denzelfden weg naar huis. Ja ... als ze rijk was en volwassen ... dan voer ze met de boot terug! Nu dat niet kan, is het beter linksaf het weidepad in te slaan, dat leidt in een grooten kronkel door een binnendorp naar het stadje terug ...

Zou het kunnen ... dat dit smalle, witte pad geleidelijk stijgt, dat het treiterig en verraderlijk de hoogte in gaat? Voor vandaag heeft ze het nooit gemerkt, toch moet het wel zoo zijn ... Al moeilijker beurt ze haar voeten van den grond en beurt ze dan zelfs niet hoog genoeg, want ze schuifelt en struikelt en slaat met haar eenen voet tegen haar anderen aan, en het stof wervelt rondom haar voeten, zoodat haar kousen al grijs beginnen te zien, en het wolkt over de klaver en de paardebloemen die het ongeluk hebben, langs de kanten van den weg te staan. Het is hier ook zoo naar alle zijden open, het wordt ook gaande-

weg zoo schrikkelijk heet, droog en dor voel je je wangen gloeien in het zonnevuur dat het hemelblauw op je toezendt ... geen wolkje ook om het te temperen, geen boom om het te keeren, geen huis, geen schuur, geen stal, waar je het mee kunt deelen, in het heele wijde, opene, vlakke de volle laag voor haar alleen.

Je voelt je van de warmte dikker worden, proppig en pappig en prikkerig uitdijen tot tegen je kleeren, tot je overal je kleeren voelt, je voelt ook jezelf van top tot teen, je voelt jezelf loodrecht loopen boven op den weg, je voelt je eigen lengte en je eigen dikte ... en alles is vlak en leeg en dommelig om je heen. Het dansend verschieten van zonnepikkels op een breede, blauwe sloot als waaiers van tintelend gesteente die zich openen en weer sluiten naar je toe ... van je af ... weer naar je toe ... wat een slaap krijg je daarvan ...

En waarom eigenlijk niet! De dag is lang, de tijd aan haar. Schaduw is nergens, maar het gras aan den slootkant belooft koelte voor je verhitte lijf in een zacht, behaaglijk nederliggen. Koeien schuifelen door de glanzende zomertapijten, ze komen tot de sloot, ze kunnen daar toch niet over. En ginds, heel ver, bocht de spoorlijn om, links naar de brug, rechts naar de viaduct, een zilveren tintel slaat uit de rails ... En is het nu niet net, als je heel stil ligt en heel goed luistert of er door de lucht van heel ver en piep-klein de muziek tot je doordringt van het feest! Als je heel stil ligt en heel goed luistert ...

Weer wakker! Maar verwezen en versoesd, verblind van dat wijd-open blinkende licht, dat van overal aanwiekt, op overweldigende vleugels, dat

plotseling uit alle ruimten en hoogten en diepten en verschieten haar nauwelijks geopende oogen bestormd, die voor hun ontwaken zijn gewend aan het schemerlicht van de bedsteê met het muurraampje thuis. Wat is er ... en waar ligt ze ... en wie heeft haar hier gebracht? Overal rondom haar hoofd, vlak bij haar oogen, tot tegen haar neus, staan ronde, gladde halmen overeind en rubbelige rosse zuringstelen en herdertaschjes met hun uitgestoken vuistjes, daartusschen in schemert blauw satijnen eereprijs ... wie bracht haar hier? Zal ze toegeven aan die heerlijke slapte in haar leden, zal ze haar oogen door die zoete zwaarte toe laten duwen, zal ze doorslapen zonder verder vragen, of zich wakker worstelen en alles doorgronden?

Een vogel fluit vlak bij, misschien ook is het een trein ver-weg, door de ruimte lijkt het geluid, doordringend schril, bliksemsnel heen en weer te vliegen, het is overal tegelijk, zóó vindt ze het vlak naast haar oor als voor het grijpen en dan ineens is het weer ver-weg en boort de diepten der ruimten in ... ze moest nog maar wat slapen, het slapen lokt zoo zoet.

En ze laat zich weer neer ... maar nu lijkt de aarde haar geen rust meer te gunnen en duwt haar af en geeft niet mee ... Overeind! En ze zit ... en nu is het net of alles golft, of het zwalpend op en neer beweegt, die verre molen zwaaide uit den horizon omhoog, in bochten zwieren de blauwe, zilveren slooten ... haar oogen zijn aldoor even open en even dicht, ze tranen, ze voelen zwaar, ze kunnen de heftige slagen van het licht nog niet verduren, en alles is veel te wijd voor wie pas wakker wordt.

Maar wat is er dan toch ook allemaal? Hoe komt ze eigenlijk hier? W a t ... gebeurden al die dingen dan vanmorgen pas? Heeft ze vandaag de zeilschepen gezien bij ‘De Waakzaamheid’, heeft ze op de steiger gestaan ... is ze door het dorp naar hier gekomen? Als uit diepten van langgeleden stijgt het stampen van de olieslagerij, het ‘roffelen met omfloerste trom’ naar haar op ... hoorde ze dat wezenlijk voor een uur of wat - voor misschien nog korter terug? Maar dan weet ze ook ineens weer alles ... dan is daarginds het feest ... dan is het gedeeltelijk al voorbij ...

Zooals een kraan, die je langzaam opendraait ... eerst verschijnt het water bij druppels, maar dan al sneller, al heftiger tot de harde, zware, woeste straal je bijna de baas is, ... maar neen, zóó wil ze het niet. Ze wil het ordenen, zooals ze soms op regenachtige Sabbathmiddagen dooreengegooide dikke boeken ordenen, voor tijdverdrijf, een lang geen onpleizierige bezigheid. Of nog anders ... ze wil er een vertelling van maken ... zoo een waarin je over jezelf denkt als ‘zij’ en ‘haar’, en medelijden hebt met jezelf, en jezelf be wondert ... dat doet ze vaak, van wat gebeurd is of van wat gebeuren kan, en maar goed dat geen ander er achter kan komen, je wist je niet te bergen, zooals ze lachen zouden!

Ze gooit zich om op den rug, de oogen half gesloten tegen het hemellicht, half open naar de slooten en de zijden, zilveren huppels van het gras, en in haar lijf zwelt prettig de vertelling, want ze weet nu eigenlijk alweer alles, en wat ‘zij’ deed, wie doet het ‘haar’ na?

Nu heelemaal terug gaan tot het begin. Het be-

gin ligt in den middag van den dag dat Oudshoorn het krantje bracht. Kijk ... daar verschijnt het voor haar oogen op het gras, zooals het dien dag lag op tafel, vierkant gevouwen in zijn smallen band van glad papier, en nog heelemaal een geheim. Dat moet het blijven tot Vader thuis komt, want Vader alleen mag brieven en kranten open maken. Ook vandaag ... en nu te weten dat vandaag de krant ‘bevat’, wat verleden week werd beloofd: het ‘Officieele Feestprogram’ en dat het nu eindelijk zal blijken, wat er wel en wat er niet gebeuren gaat van het vele dat iedereen vertelt en dat onmogelijk op één dag plaats zou kunnen vinden. Kijk ... ‘plaats vinden’ of gebeuren ... dat is hetzelfde als ‘een plaats vinden’ in de uitgestrektheid, in de uren van zoo'n dag. Dat merkt ze nu ineens ... maar verder met de vertelling.

Nu komt eerst Vader en nu knapt Vader den kruisband open en vouwt de krant uiteen en in plaats van twee bladzijden door strepen in reepen verdeeld, komt de heele binnenkant voor den dag als een program in een rand van rood-wit-blauw -, dat kan voorzichtig afgescheurd, bewaard, en op den dag van het feest ‘voortdurend geraadpleegd worden’. Zóó stond het er, zoo las Vader het voor aan Moeder en aan haar.

En nu blijft ze in de kamer met het krantje alleen, en ze leest alles nog eens over, vooral wat voor haar zelf belangrijk is, de spelen en wedstrijden waar ze aan mee zal doen. En nu plotseling grijpt dat hatelijke woord haar oog en patst als een klap tegen haar gezicht: ‘De kinderen van de hoogste klasse der Lagere Scholen zullen op het

bordes van het Raadhuis worden opgesteld.'

Opgesteld! Maar nu is het ineens geen vertelling meer, nu keert datzelfde weëe naar haar weer terug en besluipt haar, als een klauwen in haar buik ... dat je soms de baas kan worden en uit je drijven door met vuisten te bonken en met voeten te stampen ... nu voelt ze, liggend op den rug met half-gesloten oogen, die machtelooze walg, waar je lijf te klein voor schijnt. Dat heb je gerust niet enkel, als het jezelf overkomt ... het hoeft zelfs geen menschen te gelden ... zie maar eens een hond ranselen en het zweet breekt je uit en de ellende kruipt op in je keel. Of een paard ... maar dat is toch weer anders, want ten eerste zijn paard en mensch een betere partuur ... en ten tweede doen ze het om hem voort te krijgen. Slaan ze te hard, of om het onmogelijke gedaan te krijgen, dan haat je ze wel en zoudt ze kunnen trappen, maar die machtelooze walg is er niet bij, niet dat klauwen in je buik, alsof het je zelf werd aangedaan ... die is er alleen als de een veel sterker is, en vooral als hij denkt dat hij meer is ... en dan houden ze zoo'n hond in bedwang dat hij niets kan doen en ranselen hem af en verbeelden zich dat ze het mogen, dat ze hem 'tuchtigen' of 'kastijden' omdatze 'baas' of 'meester' over hem zijn. Op je kop te krijgen, als je vecht met een die sterker is, dat beduidt niemendal, maar slaag voor straf ... bah!

Zoo gemeen en ergerlijk als 'kastijden' en 'tuchtigen' is 'opstellen' natuurlijk niet -, maar toch ligt erin opgesloten, dat ze baas over je denken te zijn, dat je geen wil hebt, dat ze met je mogen doen wat ze verkiezen zonder te vragen of je wel

zin hebt om te worden ‘opgesteld’. Zoo iets is goed als je een jaar of acht, negen bent -, maar word je over een paar maanden twaalf, dan bedank je ervoor, dan verdraai je het toch zeker om te worden ‘opgesteld’.

Zoo zit ze dan nu -, om met de vertelling voort te gaan! - zoo zit ze dan nu bij het krantje te brieschen en al haar plezier is vergald, maar nu komt haar broertje thuis en ze zijn met hun tweeën en op slag is de ergernis weg, ze houdt hem dadelijk het programma tegemoet. Geen nieuws voor hem! Piet Buys bracht het vanmorgen al mee op school -, zijn vader is in de commissie en kreeg er vooraf een paar van thuisgezonden. Ja - met zulke jongens verkeer je op de Fransche school! Daardoor weet hij ook precies welke prijzen er worden uitgeloofd en o, die zijn nu op dit oogenblik al allemaal gewonnen, dat is voorbij, haar onherroepelijk voorbij gegaan ... Alleen met vliegeren niet -, maar met hardloopen zeker, en met eierrapen misschien had ze een goeden kans gehad. En met hardloopen viel ‘Het Zwarte Goud’ in prachtband te winnen ... en ze zag zich al rennen, om dat te bemachtigen. ‘Prachtband’ alleen al heeft de glans en de kracht, heeft al de verlokking van een tooverwoord, en denk nu aan: ‘Het Zwarte Goud’ ... in prachtband..., en een prachtband is zelf óók dikwijls zwart met goud. Dus alles zwart-en-goud! Ze zou zich dan voorstellen dat het bij de eindpaal klaar lag voor wie het eerste daar aankwam, om weg te pakken en mee te nemen en voor altijd te bezitten ... en dan moest ze toch wel winnen.

Maar zoo dwaalt ze aldoor van de vertelling af.

Ze zitten dan nu zoo te praten en ze hoort nog veel meer nieuws van wat komen gaat. Er zullen bij de limonade die ze krijgen vanillewafels worden gepresenteerd, ze zijn zelfs al besteld, van die echte, die dunne, die dure. Ja, hij weet het zeker. Dus ... dan zal toch die smaak, die ze voor altijd verloren waande toen het laatste beetje naar onder gleed en door haar keel verdween naar waar je niet meer proeft ... dan zal toch die smaak nog weer terugkeeren in haar mond en die droge schilfers, als vloeipapier zoo dun, maar brozer, zullen weer smelten op haar tong, zoodat het koele binnenste naar buiten komt, waarvan je niet weet of het een geurig zoet of dat het een zoete geurigheid is ... Eens in haar leven kreeg ze er een.

Jonge dames, die een examen in gymnastiek moesten doen, kozen meisjes van alle scholen voor hun oefening en zij werd ook gevraagd -, elken keer bij het naar huis gaan werd er gepresenteerd, en de laatste maal was dat voor elk zoo'n vanillewafel. En zulke zullen er zijn, en meer dan één voor ieder, op het feest!

Ze praten nog meer ... en komen eindelijk op het hatelijke woord terecht. Hij vindt het ook -, hij is het met haar eens. En nu willen ze naar andere hatelijke woorden gaan zoeken, want ‘opstellen’ is het eenige niet, ‘opstellen’ is lang zelfs het ergste niet, er zijn er veel erger, die veel tergender uitdrukken je machteloosheid en je gewaande minderheid ... dat ze zich boven je verheven achten, dat ze baas over je zijn, om naar verkiezing je te beleedigen, te vernederen, te kleineeren, te pijnigen ... Maar neen, pijnigen hoort er niet

bij, mishandelen hoort er ook niet bij. Je zoudt ook oude menschen kunnen mishandelen, als je maar sterk genoeg was. Neem nu bijvoorbeeld eens dien Italiaan in ‘Alleen op de Wereld’-, die de jongens mishandelde en honger lijdenliet ... geeft je dat nu het gevoel van den man die zijn hond slaat, dat weeë klauwen in je buik, of meer het gevoel van den man die zijn paard slaat, woede en meelij, dat je hem wel zoudt kunnen te lijf gaan? Van het paard, juist, hij ook, zij allebei! En waar zou dat nu in zitten? Daarover hebben ze gepraat en ze hebben het ook gevonden: die Italiaan wist zelf ook wel dat hij een ellendeling was! Hij verbeeldde zich tenminste niet, dat die jongens verplicht waren hem te gehoorzamen, en dat hij het recht had, ze voor hun luiheid zoogenaamd, te ‘straffen’, te ‘tuchtigen’ te ‘kastijden’. Zoo begrijp je meteen waarom ‘lijfeigene’ zooveel erger is dan ‘slaaf’. Slaaf werd je na den oorlog en hadden zij verloren, dan waren zij jouw slaaf geworden -, maar op een lijfeigene meenen ze ‘recht’ te hebben. En achten zich ver boven hem verheven. Je ziet het: daarop komt het altijd neer.

‘Straffen’, ‘kastijden’, ‘tuchtigen’, ‘doen ondergaan’, of ‘onderwerpenaan’ - bijvoorbeeld een verhoor -, dat zijn je echte ellendige pestwoorden. Ja, en vlak dan ook ‘onder handen nemen’ niet uit. Bah ... zelfs ‘onder dokters handen zijn’ heeft iets vernederends. ‘In verhoor nemen’ trouwens ook. Je ‘neemt’ iemand niet, je hebt hem eenvoudig te vragen, watje weten wilt en waarop hij natuurlijk moet antwoorden, wat hij dan ook heel best begrijpt. Net als met

‘toedienen’. Het hoeft nog niet eens van een zoogenaamde ‘berisping’, - wat een woord onder dehand, - gezegd te wrezen, ze behooren je ook geen medicijnen ‘toe te dienen’, ze kunnen je net even goed vragen of je ze innemen wilt, je bent toch zeker niet mal! Neen ... maar weet je wat het allerergste is? ‘Op een afstandhouden.’ Ja en dan liefst: ‘Op een eerbiedigen afstand houden’!

Laatst toen er vreemde prinsen in de groote stad waren geweest, den volgenden dag in de krant: ‘De politie hield de menigte op een eerbiedigen afstand’. De menigte! Of: ‘de massa’! En daar bedoelen ze jou dan mee, dat ben je dan zelf! Op een ‘eerbiedigen afstand’ van die wildvreemde lui. Maar één geluk: niemand kan je dwingen om erbij te zijn!

Blijf je van zulke dingen weg, dan kun je altijd als je den volgenden dag in de krant ziet staan van ‘de massa’ of ‘de menigte’, tegen je zelf zeggen: daar kan ik onmogelijk mee bedoeld zijn, want ik was er niet bij. En zóó hun heele leven te doen, hebben ze toen meteen zich beiden voorgenomen.

Ze hebben er ook nog over gesproken wat erger is, dat je wordt vernederd of dat je wordt miskend, dat ze je kleineeren, of dat ze je niet gelooven.

Bij het laatste heb je altijd troost in de hoop dat je het eenmaal zult kunnen bewijzen. Ook nog zoo iets misselijks: van groote menschen heet het altijd, dat er ‘ververschingen werden aangeboden’, maar kinderen worden ‘onthaald’, en welbeschouwd is ‘onthalen’ ook een vernederend woord. En ‘volksvoedsel’, ‘volksschool’ en

‘volksvermaak’ ... dat zijn, als je er eenmaal over begint na te denken, allemaal even onuitstaanbare woorden. Waar je hart óók wel eens van omdraait in je lijf: dat eeuwige ‘Voor de Jeugd’ onder den titel van een boek. Zij voor zich zou ook niet op een operatie-tafel gelegd willen worden. Bah ... je bent een mensch en je wordt ergens op gelegd! Ze kan zich Maria van Bourgondië best begrijpen. En dan heb je nog ‘blindelings gehoorzamen’ aan de ‘bevelen’ van je ‘meerderen’. Blindelings gehoorzamen ... bah, en bah, en bah! Je bent zeker gek, hè? Je hoeft zeker heelemaal niet te weten, wat ze bedoelen? En ‘meerderen’, nu ... dat zou dan toch eerst nog eens moeten blijken! En ‘bevelen’. Als je het woord maar hoort of ziet heb je al zin om nu net precies andersom te doen.

Maar een ander praatje: zou jij nu bijvoorbeeld ‘het gevolg’ willen wezen van een koning of een koningin? Ben je heelemaal? Neen hoor, geen van tweeën. Het ‘gevolg’. Als een hondje zeker. En zie je, het is niet dat je je niet opofferen wilt -, juist wel, juist graag, want wat ben je niet vaak jaloersch op menschen in boeken, die zich mogen opofferen voor edele wezens, voor onschuldig gevangenen, onrechtvaardig beschuldigden, die op hen bouwden en op hen vertrouwden en daardoor alleen het uithielden in de onderaardsche donkere kelders, in de vochtige gewelven. Maar dat zal je dan toch zeker zelf moeten weten.

Was nu dit alles, dat ze liggend op den rug, hier overdenkt, in het gras, in de zon, in de stilte ... was het een gewone vertelling, dan moest er nu een hoofdstuk eindigen, of er volgden stippels,

of er kwam een ster ... want tot hier toe is alles rustig en prettig en gewoon. Ze zitten gezellig en praten eendrachtig en Moeder moest lachen zoo druk als ze het hadden, toen ze daarnet door de kamer kwam om ‘mannetje Platneus’ zijn cent te geven. Maar nu is het beslissend woord gesproken, nu heeft ze het gevraagd:

‘Worden jullie eigenlijk ook opgesteld?’

En ze gaan snuffelen in het krantje en al gauw zien ze het staan: ‘De leerlingen van de Fransche School zullen gymnastische vertooningen ten beste geven.’ Ai ... twee verschillen, die allebei even pijnlijk zijn: ‘leerlingen’ over hem, en ‘kinderen’ over haar -, ‘zullen worden opgesteld’ over haar, ‘zullen ten beste geven’ over hem! Ze heeft nog geprobeerd er iets op te vinden: ‘zullen’ is óók een gebiedende wijs. ‘Gij zult niet stelen’. Maar hij heeft haar uitgelachen en hij had gelijk: ‘zullen’ is doodgewoon een toekomende tijd: ‘Wij zullen morgen vroeg opstaan.’

En nu spring je -, zooals dat gaat in een verhaal, - den avond over en den nacht, en het is de andere morgen. En o, wat voor morgen, en o, wat lijkt het heele leven nu makkelijk en mooi. Het is niet warm en niet koel, het blauw is zoo blauw dat het zilverig kringelt voor je oogen als je er in op naar boven staart, de wind komt nergens vandaan en gaat nergens heen, maar is overal tegelijk ... de hooge boomen ruischen en wuiven ver boven je hoofden, zoo blij maar het moet dan ook wel heerlijk zijn boven alles uit te reiken, in ruimte, in licht, in luchtigheid onbelemmerd te staan en je takken te zwaaien onder het blauw, waar niets anders en niemand anders, dan natuur-

lijk de vogels, kunnen komen ... En waar je loopt, ruik je jasmijn ... zooals de schijn van de eene lantaarn net precies reikt tot waar de lichtkring van de andere begint, zoo naderen ze aldoor nieuwe jasmijn, als ze den reuk van de vorige achter zich moeten laten, langs zich he en laten gaan, er geuren rozen tusschen door, en je gaat langs een groentekar, je ruikt peterselie en denkt aan de soep van Vrijdagavond, je ziet de wortelen als waaiers in hun eigen groen en denkt aan de vacantie, omdat je dan zelf de wortelen moet krabben, je ziet de manden vol dikke boonen en weet dat het allemaal zomer beduidt ... en de school staat midden in de zon en de meesters zien er uit of ze liever nooit beginnen wilden ... en alles lijkt op zulke dagen makkelijk en mooi.

Maar nu gaan ze niet verder samen, want hier is de straat, die hij inslaat naar zijn school, en zij gaat rechtdoor naar haar eigene toe. En nu staan ze stil op den hoek ... en kijk, daar komen de tweelingbroertjes Stam uit hun huis gedraafd, ze schijnen iets uitgevoerd te hebben, hun moeder kijft ze nog een heel eind na.

‘Zeg, hoe heet dat ook weer, wat jij wordt over zes dagen?’

‘Wat ik word ... over zes dagen?’

‘Ja ... wat er dan met je gebeurt ...’

‘Wat gebeurt er dan met me over zes dagen ...?’

‘Je wordt toch immers opgesteld!’

En hij hard weg.

Even later was er het eerste begin, je zou kunnen zeggen: viel er het zaadje van het besluit. Eerst natuurlijk woede. Wacht eens even, mannetje! Loop jij hard, ik harder, en heb ik je beet, dan

timmer ik je toch even op je kop ... En toen ineens ... daar staat ze stil ... en ziet hem naar de verte achter boomen verdwijnen en hij kijkt nog om, maar ze merkt het maar half, door een plotselinge verwondering! Wie verwonderd is, kan niet rennen, hij gaat al trager loopen, alsof hij werd tegengehouden, en op het laatst staat hij stil ... En zij is verwonderd om een gedachte, die ineens bij haar binnenvloog, maar ze zou niet weten vanwaar. Het hoeft immers niet! Gisteravond zeiden ze het nog tegen elkaar en ze hebben het zich zelfs voorgenomen: blijf je thuis van feesten en van verzamelingen, vermijd je alles, waardoor je 'massa' of 'menigte' wordt, dan kun je ook nooit van jezelf lezen dat je 'op een afstand' werd gehouden. Ga je niet naar het feest, dan word je ook niet opgesteld ... Wat een gedachte, die je doet zwellen, die je doet stijgen! Maar dan ... ook geen vanille-wafels en de kans op 'Het Zwarte Goud', in prachtband is dan verkeken, loop je dan mis. En die gedachte doet je krimpen, maakt je koud in de zon.

Dien morgen op school leek het wel touwtrekken wat er in haar gebeurde ... en aan den eenen kant trokken de vanillewafels, maar harder trok de kans op 'Het Zwarte Goud'. Er zullen ook nog zooveel andere prijzen zijn, de wedstrijden duren immers den heelen morgen. En al wat wedkamp is en loterij, en zelfs maar gewoon raden, wedden, prikken, dobbelen -, daar is die warmte van benieuwdheid, dat geheimzinnige gespannene aan. Nog even, zoo voel je, nog even, en ten goede of ten kwade zal het blijken. Zelfs bij gewoon aftellen voor 'takkie-de-man' begint altijd tegen

het eind haar hart te kloppen! Om iets dat je nadert en nog niet bij je is, om iets dat al voor je bestemd is en dat je toch nog niet te zien kunt krijgen ... Maar aan den anderen kant van het touw trok dat gevoel van zwellen en stijgen, door de gedachte alleen dat je voor één keer doet wat je wilt en je het 'opstellen' niet laat welgevallen!

Ze heeft het niet voor zich kunnen houden -, wat heb je trouwens aan iets, dat niemand weet? Wat heb je bijvoorbeeld aan gelijk-hebben, als je het toch niet bewijzen kunt? Of aan wat moois en geen ander om het te laten zien? Neen, hij moest het natuurlijk weten, maar het moest een schrik zijn, hij moester stokstijf van staan kijken. 's Middags heeft ze op hem gewacht. Hij begon van ver al te lachen, en raapte een tak op om te laten zien dat hij ook best vechten wou -, maar ze deed niets en ze zei niets en toen is hij natuurlijk niet begonnen. Ze is over gewone dingen gaan praten ... en eerst vertrouwde hij het niet ... hij keek zoo telkens met een vlug, schuin oog ... en als hij maar dacht dat ze wat wou, hield hij zijn arm al klaar ... tot hij eindelijk ging denken, precies wat ze had gehoopt dat hij zou gaan denken: dat ze hem vanmorgen niet heeft verstaan. En natuurlijk kan hij nu niet laten hetzelfde nog eens te zeggen en dat nu heeft ze juist gewild. Twee, drie stappen zeggen ze niets, en nu komt het:

'Zeg ... wat was dat ook weer, dat er volgende week met je gebeurt?'

'Met mij? Met mij gebeurt niemendal.'

'En ik dacht, dat je zou worden "opgesteld"?'

En hij twee stappen achteruit en zijn arm weer klaar.

Maar zij, doodbedaard en kwanswijs heel verbaasd:

'Ik? Ik opgesteld? Hoe kom je daar bij?'

'En het stond in de krant! En je was er nog zoo woest om!'

'Ja, maar nu niet meer, want ik doe het niet. Ik ga er niet heen, ik ga er doodgewoon niet naar toe.' Dat is het heerlijke oogenblik. Dat zou nu in een wezenlijke vertelling de 'ontknooping' heeten. Hij kan van verbazing geen voet verzetten, geen geluid uitbrengen. Hij gelooft het nog niet, ze zal het nooit durven ... Hij zal het natuurlijk aan niemand verkraaien. En ze praten erover en ze merkt dat ze het zelf ook niet gelooft. Ze zegt wel: ik zal dit en dat, ik ga hierheen en daarheen, ik doe zoo en zoo ... maar alles voelt even los en even wankel ... het is weer net een verhaal over jezelf, of wat je zou doen met een schat, die je vond, iets dat nu wel niet zoo heelemaal onmogelijk is, maar dat toch veel meer voorkomt in ouderen en hoogeren grond ... en toch zoo prettig om over te praten, op een wandeling in den winter ... en je kijkt terwijl naar den harden klontergrond, waar het kistje in zou kunnen zitten ... of op saaie Sabbathmiddagen thuis, als het regent, en de uren lijken geen duur te hebben en de avond is verschenen eer je het weet ...

'Doe je het nog, doe je het echt?'

Zoo heeft hij alle dagen wel een paar maal gevraagd, en elken keer voelde ze dan als een duw onder iets dat dreigde af te zakken, datiedermaal moest worden opgesjord en op zijn plaats gebon-

den. Tot ze ineens op een morgen in de klas bemerkte, dat het vastzat, geen verwrikken meer aan ... dat gevoel van stijgen en zwellen bij de gedachte dat ze niet zou worden ‘opgesteld’ had het van de vanillewafels en het zwarte goud gewonnen, en van alle andere dingen ... Eerdere dagen, eerdere keeren, als de meester erover sprak, hoe alles zou zijn, de optocht door de straten, de spelen, en als hij ze het lied liet zingen, dan raakte het besluit altijd opnieuw weer los, dan begreep ze ineens niet hoe het zou moeten gaan, om zich heel alleen uit dat allemaal-samen vandaan te werken ... tot dien eenen keer. Het was gebeurd ... ze heeft geluisterd en ze heeft gezongen, altijd weer opnieuw hebben ze het lied gezongen, want de meester hield niet op, voor Trui Winter zelfs het kende, zonder haperen, voor de klas, en dat had wat in -, zoodat ze het op het laatst niet meer kwijt kon uit haar ooren, en ze het tot in haar stappen dreunen hoorde:

> ‘De burgemeester komt,
> Geachte Burgervader ...

En uit die volheid, toen ze het besluit genomen had, uit dat gevoel van stijgen en zwellen groeide een verwachting, alsof voor haar eigenlijk meer dan voor die anderen was weggelegd, alsof er iets heel bijzonders zou moeten gebeuren, met haar alleen, in die toekomst, zoo vlak op til, maar toch nog verborgen ...

En nu is het grootste, het belangrijkste deel van het feest misschien al voorbij ...

Die verre, stille hooge muur van boomen, die staat langs de sloot van het Blauwe-Arends

pad ... dat is de laatste zij-sloot voor de sluis. Vlak daar achter, je zou kunnen zeggen: er tegen aan, is dus nu het feest, en hier verneem je niets van al het getoeter, van de muziek, van de volte op straat ... hier is het wijd en leeg en stil, de koeien schuifelen in de grastapijten, tusschen de witte en gele vlinders zwiert een donzen, ronde, bruine bij, een dik, rumoerig beest ... wat een herrie zoo'n dier in zijn eentje maakt en wat vreemd eigenlijk dat vlinders heelemaal geen geluid kunnen geven ... Straks, eer ze in slaap viel, meende ze van heel ver en piep-klein de muziek te hooren, maar het kan toen al best die bij zijn geweest ...

En het ging voorbij, terwijl zij hier lag te slapen in het gras en kijk ... nu merkt ze het ineens: haar vertelling over zichzelf is uit! Wat nu verder ... wat moet er nu verder komen?

Ze heeft zich omgegooid, ze ligt op haar buik -, over landen en slooten en hoeven, die zooeven achter haar waren, dolen nu haar oogen, die maar even boven de aarde zijn, vlak onder ze is het wriemelen der mieren dat tot in hun pluimen de halmen doet schokken.

Maar ja ... wat nu? Ze kan zoo blijven liggen, ze kan ook opstaan en teruggaan door het dorp en dan verder naar huis. Maar neen ... onmogelijk dat het er nu nog zoo heerlijk als zooeven zou zijn ... juist om al het heerlijke van zooeven wil ze er nu niet heen. En den anderen kant om, den Ban om, dat is wel een ding om te kunnen zeggen dat je hebt gedaan -, maar ze heeft er niets geen zin meer in ...

In haar gebeurt iets ... het lijkt op iets, dat ze

kort geleden gebeuren zag. Waar was het? Wat was het? Komen laten ... Daar is het: de roode beslagpot van verleden week. Moeder zou pannekoek bakken en de pot stond op het uiterste puntje van het fornuis om het deeg te laten rijzen onder den schoonen, witten doek. En er mocht geen tocht zijn, en geen gezang, geen gestamp en natuurlijk sprak het vanzelf dat niemand er aan mocht komen. Het moest alles zijn loop hebben in het verborgene onder dien doek, wel wonderlijk toch ... en dat wonderlijke lokte haar, en ze moest het zien, ze wilde weten of werkelijk het deeg zóó hoog als Moeder zei, tot tegen den doek, gerezen zou staan. Het was zoo, ze lichtte den doek omhoog en het deeg kleefde eraan, ze had het ook gevoeld, dat ze het losscheuren moest, ... en terwijl ze keek ... daar klom het van de kanten neer, en liet de kanten zoo schoon als had het er met kleine rupsepootjes aan gezeten, niet gekleefd, maar gehecht ... en in het midden zonk een kuil ...

En datzelfde af klimmen, en dat zinken van een kuil in iets dat hoog gerezen stond ... dat wordt ze nu precies zoo in zichzelf gewaar! Maar was haar dan ook eigenlijk niet wat beloofd? Had er niet ook voor haar iets moeten komen? Die volheid, de dagen vooraf, alsof voor haar zelfs meer dan voor de anderen was weggelegd! En niets. Alles bleef uit, niets is vervuld ...

Haar ellebogen gingen pijn doen -, ze vouwt haar armen in het gras en legt er het hoofd boven op. En kijk, zooals ze nu ligt, zoo lijkt dat smalle witte pad, fel blinkend in zijn hooge randen van rul, ragebollig gras, toch wel precies zoo'n heele lange pepermuntstok, als je wel eens toekrijgt

bij dure recepten in de apotheek en waaraan het je een enkelen keer gelukt, voorzichtig te werk gaand met lippen en tong, een lange, smalle punt te zuigen, die niet brokkelt en niet breekt. Juist immers als zoo'n stok spitst zich het lange, smalle weggetje naar de verte toe ... En kijk ... nu is daar plotseling aan de punt een zwarte knop verschenen ... en die zie je nu al duidelijk wriemelen, zoo rad als een spin doet die van zijn stukgeknapte draad op den grond is gevallen en nu aanstalten maakt om zich dood te gaan houden. Tink ... kijk ... dat bliksempje was een lichtglimp op wiel of tuig. O, wat een licht mooi ding, o wat een pracht van een jolig, vroolijk huppelend rijtuigje! Met een Zondagstuig, en geel met groen, en veerend en schommelend, dat alles tintelt en sprankt, tusschen de smalle, hooge wielen ... Is het niet dat wat haar werd beloofd, kan het niet dat zijn, waarop ze wachtte ...? Want ze wachtte op iets, dat komen moest ... De hoeven kloppen in het stof, de wielen verknoersen het scherpe, droge grint, dat opwolktineen glinstering, waarin je pooten en spaken dooreen ziet wriemelen, zooals alleen mogelijk is, voor wie met zijn oogen vlak aan de aarde ligt.

Wie er zitten onder de opgespannen zwarte kap, dat houdt het donker daar nog verborgen ... toch gelooft ze wel, dat er één plaats open bleef op de bank voor twee, of je zou immers niet zoo duidelijk en zuiver als een ovaaltje van licht het achterraampje kunnen zien! En zie je wel, het is ook zoo ... donkerrood komt het eene gezicht te voorschijn gloren in het donkere onder dekap ... het is een jonge boer, in zijn Zondagsche kleeren!

O, als hij haar nu maar niet voorbij rijdt, zonder meer, zonder iets, maar ze wil toch niet vragen, want zóó is het haar niet beloofd ...

Andere dagen, op een gewone boerenwagen ... maar dit is iets anders. Nu is het al zoo dicht bij, dat het wolkend stof tot haar lippen komt, ze voelde het kleven, ze kon het proeven ... Heeft hij haar gezien? Ja, want zijn hoofd kwam vooruit uit het donker onder de kap, plotseling licht en frisch in de lucht, als werd het broeierig donkerrood eraf gestreken. En nu ... en nu ... Nu is het over één seconde beslist, of hij voorbijrijden zal, of hij stilhouden zal ... Ze heeft zich half opgericht in het gras ... hij houdt stil! Hij houdt in ... flikkeren van spaken, wriemelen van pooten gaan trager, gaan tot stilstand komen ... ze komen tot rust ... het laatst geluid suisde in de ruimte uit. Het is een oogenblik ontzaglijk stil.

'Zin om mee te rijden?'

Hij wees eerst in de richting van hun stadje en daarna naast zich op de leege plaats. Ze kan niets zeggen, ze knikt, ze is al overeind. Dus toch! Dus niet voor niet gewacht, dus ook voor haar iets gekomen, om van te vertellen, om aan te denken ... Ze klautert al en kijkt al klauterend rond en ziet het landschap wijder breiden nu ze rijst, en ziet al veel meer molens, stille en wiekende, duikend uit den horizon, die daarin verzonken bleven, zooeven, toen ze lag in het gras. Wat is de wind ook dadelijk frisscher, als je hooger komt! Ze is er, ze zit, ze zet zich makkelijk tegen het leuntje aan. Ze heeft nog nooit in zoo'n wagentje gereden, zoo'n prachtig, blinkend, licht en schommelend ding. Te denken, dat ze zóó zal rijden

door het feest, dat dan nog vol in gang is ... vrij, hoog op een mooien wagen, en vrij ... de anderen ‘opgesteld’! Nu zit ze hoog en kijkt ze neer ... daar lag ze, daar in het gras, het is nog plat, die kuil ... dat is zij zelf! Het gladde leuntje warmt haar rug. Nog even ... zij kijkt hoe de boer zijn teugels samenvat in de eene, zijn zweep neemt in de andere hand. Hij zegt nog niets, hij lacht alleen, maar straks gaan ze praten! Hij zal zijn paard niet slaan, dat kan ook best het mooie wagentje trekken ... en ze wacht op het eerste geluid ... op den eersten knars, den eersten hoef klop in het stof. Daar is de knars, en daar is de klop, en daar rijdt ze heen...

III. Grootvader en zijn schoolkameraad

Er is een toovermacht, in menschen opgesloten. In alle menschen misschien niet, maar in sommige zeker en in haar zelf althans. Bij toeval heeft ze het ontdekt, en naderhand nog menigmaal ... in bed, aan het raam of over een bruggetje gebogen, op weg naar school, heeft ze zich afgevraagd of er misschien niet nog veel meer zit opgesloten, binnen in een mensch, en of je altijd van een toeval af hangt, om erachter te komen.

Verleden jaar toen het zoo plotseling lente werd, dat je met een ijl hoofd duizelde in het licht, en je tegenover je eigen zaligheid voelde als tegenover een mand vol kersen, heerlijk, maar misschien te veel ... één van de eerste dagen kregen ze een Zondag onverwacht vrij van Joodsche School. Ze mochten wandelen gaan met brood in den zak en hoefden niet voor den avond thuis te zijn. Ze liepen om waaid van zachten wind, omkoesterd van zoete zon de hooge kronkelende dijken over en keken beneden zich de polders in, wijd en zwart, en zagen de slooten blinken tusschen de bloote akkers, en zwierven al verder, en roken overal het gras dat nog komen moest. En één liep er voortdurend half-luid te zingen

> Ik ging op zeek'ren dag aan het varen,
> Over de diepe, wijde zee.
> In een bootje ging ik varen
> En mijn zusje nam ik mee ...

Dan kende hij verderde woorden niet en neuriede

maar alleen de wijs. En van jezelf wist je nauwelijks of je ernaar luisterde of niet.

Tot veel later in het jaar, die lente lang al dood, en de zomer, die volgde, gevloden, en de vacantie voorbij, een donkere middag in school. Het was al ver in den herfst, de winter in zicht, en wat zou de school je weer hebben benauwd, en het sommetjes-maken in die somberte, zonder de jagende wolken om door de ramen met je oogen te volgen langs den hemel, zonder den wind, om naar te luisteren, hoe hij om de muren floot, razend aan de takken rukte, daar kwam het ineens over de gang uit de hoogste klas, waar ze toen nog niet zat, maar nu wel, dat zelfde liedje:

> Ik ging op zeek'ren dag aan het varen,
> Over de diepe, wijde zee.
> In een bootje ging ik varen,
> En mijn zusje nam ik mee ...

En haar griffel rolde uit haar vingers over de lei tot den onderrand en stokstijf zat ze voor zich uit ... want daar rook ze onverwacht den reuk van gras, dat nog moest komen en liep in den wind en in de zon hoog langs den dijk en keek naar onder in de zwarte akkers en de blinkende slooten neer ... en zond haar oogen als verspieders, verlangende de verschieten in, om er de hooggeschouderde kerk uit naar zich toe te halen van de stad, die vóór de duinen staat - want als je die zien kunt, mag je pas van een verre wandeling spreken - en het was lente, en je ging voor het eerst zonder mantel, je hoofd en je lijf overgegeven aan den wind en de toekomst heette: Zomer! ... en toen zongen ze niet langer, het liedje

was uit ... en geen graslucht meer, geen lente meer, geen ruimte en licht, geen warm verlangen naar de zomertoekomst ... er was de somberte en het sommetjes maken, ... als had zich een deur gesloten ... O neen, zoo niet, niet iets dat zoo dicht is en zoo afsluit als een deur ... want je kunt eraan blijven denken ... Maar wat beteekent dat eigenlijk weinig, als je enkel aan iets denken kunt ... kijken lijkt het door een dichtgeweven gordijn, zóó weinig als je onderscheidt, en meer is denken niet ...

Later, toen het kermis was, had ze 'De Negerhut' uit de stadsbibliotheek en leefde aanhoudend, hoewel niemand het aan haar zag, in het leven van die menschen, en leed de pijnen van het onrecht, dag en nacht, ook als ze over de kermis liep. En er stond een man voor het groote paardenspel, die zwaaide een zweepje en wiebelde op zijn voeten, voorover en achterover en zong met wijd-open mond:

> In dat schoon Hyppodroom
> Van Weduwe Egmond en Zoon
> Rijdt men op een levend paard
> Dat is wel een kwartje waard.

Dan wees hij met zijn zweepje, en de menschen gingen binnen, ze tilden een golvend, grauw gordijn de hoogte in, stallucht woei uit, kloppen en stommelen kwam dichtbij en week terug: het gordijn was weer dichtgevallen.

Na 'De Negerhut' leende ze een ander boek uit de stadsbibliotheek, en het ging weer als steeds. Je begint met een tegenzin, je wilt je aan die nieuwe menschen niet geven, want de oude uit het

vorige boek, die wil je niet vergeten ... Je vergeet ze toch, hun leven verdwijnt en je merkt dat de nieuwere je nader staan!

Dit was een man, die aan de Zuidkust van Engeland in een eenzame herberg op een heuvel te bed ligt en slaapt. De man is een zeeman, daardoor slaapt hij door een storm die de muren van de eenzame herberg doet schokken en wolken jaagt, uit de zee op, over het dak. De man droomt en ziet in zijn droom een eenzaam graf, hij ziet een witten vinger, die wijst naar een witte zerk, zijn oog volgt den vinger en hij leest: 'Gedenk Valentin Jerman, oud 31 jaar.' En dan: 'Meteen schreeuw werd de zeeman wakker, hij had zijn eigen graf herkend.' Hij heet zelf Valentin Jerman en hij is ... hij is 31 jaar oud!

Het was allang geen kermis meer, de boomen werden al geel, maar de kermisdeunen en de kermisliederen waren achtergebleven, als vergeten in te pakken met de rest, toen spullen en kramen vertrokken, je hoorde ze overal, en een jongen zong langs haar heen:

> In dat schoon Hyppodroom,
> Van Weduwe Egmond en Zoon
> Rijdt men op een levend paard
> Dat is wel een kwartje waard.

En daar zag ze weer de grijze rivier met het grauwe ijs, en ze hoorde het grimmige geluid van de schotsen die elkaar besprongen, en de kermende vrouw: 'O ... verkocht en vermoord op die groote plantage ...' totdat de jongen niet langer zong, en toen verdween het weer achter het dichte gordijn.

Zomer was het en fluisteren deed alles, van matheid, in de rust van den avond, toen de lange blinde liedjeszanger en zijn magere, kleine, bleeke vrouw tegenover hun huis onder den olm kwamen staan en begonnen te zingen ... hij zong met zijn gezicht en zijn mond naar den bleekzilveren hemel, en zij met haar oogen neer en uit haar fijn getuiten mond kwam haar stem als een dunne, zilveren draad ... en ze zongen een zóó zachte en smachtende wijs, dat het was of er van binnen met handen in je werd gewoeld en je zelf niet wist, wat je wilde ... dat het altijd zoo door mocht gaan ... of dat er heel gauw een eind aan mocht komen ...

Met mijne mandoline
Die met mij weent en lacht
Breng ik mijn Euphrosine
Een teeder goeden nacht.

Dien dag had ze gelezen van het meisje, dat zich midden in het blauwe meer uit het bootje glijden liet -, en het water neemt haar op, het opent zich, en voor het zich boven haar weer sluit, ziet ze nog eenmaal de cypressen en het stille, witte huis aan den oever ... ze was verloofd, maar haar verloofde kreeg haar zuster lief en ze heeft hun geluk niet in den weg willen staan! ... en dan sluit zich het water, boven haar, voor altijd, en alles is weer heel stil, eenzaam drijft het leege bootje voort, een witte meeuw komt klagelijk schreeuwend aangevlogen en scheert het water, of hij zocht ...

Dagen heeft het geduurd, eer ze na dat boek een ander wou lezen, omdat ze immers wist, dat ze dan toch het oude vergeet, al lijkt het van te

voren onmogelijk ... er schijnt toch eigenlijk niet veel tegelijk in jezelf te kunnen gebeuren, je schijnt toch ook in gedachten maar op één plek tegelijk te kunnen zijn ... Ze ging er toe over, maar het nieuwe boek bleek vervelend, de menschen zeiden laffe, stomme dingen, alles was even onmogelijk en saai ... toen op een avond in bed begon ze zelf dat zachte, smachtende lied te neuriën:

Met mijne mandoline
  Die met mij weent en lacht
Breng ik mijn Euphrosine
  Een teeder goeden nacht ...

En ze zag de zangers onder den lispelenden olm, de zilverige zomeravondhe mel boven hen, boven haar, boven allemaal die luisterend stonden rondom ... en daaruit te voorschijn opende zich die tweede wereld: het blauwe meer, het witte huis, de donkere cypressen, het meisje dat zich uit het bootje glijden liet, de eenzame meeuw, die plotseling kwam aangewiekt met zoo klaaglijk geschreeuw ...

Ze kon het laten komen en gaan, ze liet het komen en gaan: zingend, zag ze het, voelde het, leefde het -, opgehouden met zingen, trok het af, als achter een matglazen deur, als achter een dicht gordijn ...

En nu kent ze het toovermiddel ... nu kan ze zingend wat toen werd gezongen, of wat toen werd gehoord, de lang-vergeten dingen en de ver-verleden dingen en de diep-verzonken dingen, en de bijna-verloren dingen, en de verbleekte en verkleurde dingen, zoo vaak ze wil en zoo duidelijk

ze wil, te voorschijn trekken, ze weet wel zelf niet waaruit ... en hierbij kan toch geen ‘denken’ halen, het ergens-aan-denken, waarbij het echte, juist het echte en het beste verborgen blijft, achter de matglazen deur, het dichte gordijn.

Nu kent ze het middel ... om alles wat je eens bezat, voor altijd te behouden.

En even geleden ... de boot voer heel dicht den oever langs, altijd nadert hij op deze plek bijna den oever, en neemt dan zijn zwaai en zwenkt in machtigen, wij den boog het glanzend water over ... ze stond tegen de borstwering, met haar rug naar de menschen op het dek, met haar handen om den koperen stang, die in haar handen trilde, en ze zag de plek, waar ze zóó vaak in de zomervacantie, nu al een maand voorbij, met haar breikous in het gras heeft gezeten. De plek heet eigenlijk: ‘polder 7’ -, maar zij zeggen altijd: ‘paal 24’, en ‘paal 24’ is de laatste van de lange rij, die langs de haven staat, kort en scheef en zwart, met dikke, witte koppen ... de laatste drie staan een heel eind buiten de laan, naast den kalen witten weg tusschen het gras dat nog hooger is dan zij, precies in de bocht. En nergens, zeggen de jongens, zwem je zoo lekker als daar. Wel te begrijpen. Het water spoelt uit alle wijdten, de zon komt onbelemmerd naar je toe, daar aan den overkant geen huizen meer zijn, de boot maakt nergens zulke lange, zware golven. De jongens staan er in te dansen en schreeuwen van heerlijkheid en loopen ze tegemoet, de waaierende, glinsterende golven, die uitspatten tot op het gras, tot waar je met je breikous zit!

Ze glanzen in het licht, ze schieten stralen bij het

dansen, en lachen om den angst, die haar handen doet krampen ... Wordt dan de boot naar de verte kleiner, zoodat het riet al minder heftig zwaait, volgt op de laatste, eindelijk, niet meer een nieuwe golf, dan gaat die kramp weer voorbij, en ze neemt haar kous weer op en telt de naadjes, maar altijd met een oog naar het water, om ze te roepen als ze te ver willen gaan. Al kan ze niet zwemmen, ze acht ze pas veilig als ze bij ze is, en ze past op hun kleeren en o, ze mag zelf ook zoo graag bij ‘polder 7’ zitten, het water wijkt er zoo wijd voor je oogen, er bloeien een winden, nergens zoo veel, rose en rozerood, en wollig-donzen gele bloemen, die geuren als honig en als kaneel ... van den havenkant ruik je het versche hout, je hoort de bruine balken in het water ploffen, je hoort het knarsen van de ketting, het roepen van de mannen, die ze lossen en tot vlotten vormen ...

Dansend in de golven van de boot, dat witte vuren pijlen van hun lijven schoten, zongen de jongens het liedje dat ze vóór de vacantie leerden:

> ‘Ho jo ... ho jo ... de wind steekt op!
> Hoe geurt de adem der berkenspruit
> Wat waait het vroolijk uit lieflijk Zuid ...

En terwijl haar het water zijn koelte woei in het gezicht, brandde haar de zomersche hitte uit den polder tegen den nek, en het witte grint schoot licht naar den blauwen hemel op, het knarste onder schoenen en klompen ... in de vacantie staat de weg bij ‘polder 7’ niet stil.

Nu is het September, bijna October. Donker van vocht ligt het grint en het loof van de boomen

kan niet meer drogen, het wordt al bont, en lispelt aanhoudend, ook zonder wind, door de vochtigheid. Uit de polders welt nu geen hitte meer, de akkers liggen er onder dampen, op het gele koren volgde de blauwgroene kool, ook het water glanst als door dunne dampen heen. Geuren van honig en kaneel gingen in vochtigheid te loor, leeg en verlaten volgt de weg het water -, een wagen draaft naar den overzet, een man drijft een koe voor zich uit, den polder in, maar nergens is een kind te zien. De kinderen zitten op school. Het is een weeksche dag, het is in den morgen. Ieder, behalve zij, is in school. Zij alleen voer den oever langs en zag het alles aan en dacht aan den zomer en aan de hitte, aan het gloeiende lichtschietende grint, aan het zitten in het gras, tusschen de rozerood-gestreepte winden, de gele kaneelbloemen, aan het zwemmen van de jongens, en aan het zomer-vacantie-gevoel. Maar ‘denken’ beteekent niets, met ‘denken’ kom je tot het echte, tot het beste, toch niet nader, met ‘denken’ kun je de wereld, die om je is, niet sluiten, want daarvoor is die immers zelf te machtig en te mooi! De lispelingen in de bonte boompjes ... het water dat onder dunne dampen te glanzen ligt ... de donkere verlaten weg ... met dien eenen man achter die eene koe.

En toch verlangde ze, daarmee tegelijk, het zomer-vacantie-gevoel ... Toen wist ze het ineens: haar too vermacht!

Wat zongen de jongens, dansend in de breede, glinsterende waaier-golven die de boot over ze sloeg? Wat zongen ze, wat was het?

‘Ho jo, ho jo, de wind steekt op...’

En het verscheen! De honig-zoetheid, de kaneelstreeling van de wollig-donzen gele bloemen ... en nog van alles meer, waaraan je niet ‘denken’ kunt, omdat ‘denken’ zoo weinig beduidt, en dat dus ook nooit een naam kan krijgen, maar dat je in je voelt, eerst zoolang het er is, en dan, zoolang je zingt ... en al het vlammende licht, het witte en het blauwe vlammende licht, het heele zomervacantie-gevoel, dat tegelijk een volheid en een luchtigheid is ... en dat je allemaal samen, als in één ademhaling, tot je in kunt laten komen:

‘Ho jo, ho jo, de wind steekt op ...’

Ze stond tegen de leuning, de koperen stang trilde in haar handen, langs haar buik en ze zong, zoo zacht dat niemand kon hooren ... en leefde den zomer ... en zweeg ... en voelde dat ze het loslaten moest, en het week terug naar waar de dingen die voorbij zijn, verd wijnen, of schijnen te verdwijnen, zou je eerder moeten zeggen, want:

‘Ho jo, ho jo, de wind steekt op

En daar komt het weer aan, en zwelt als een knop en die breekt voor haar open ... en de heele zomer met zijn lichten en zijn geuren en zijn ruimten, en zijn vreugden, zat in dien knop!

Toen nam de boot zijn grooten zwenk het glanzende water over en trilde tot in zijn diepten, van de inspanning, en de weg week zijdelings uit achter het water, met het korte laantje en het donkere grint en het zo mervacantiegevoel ... en dat kan ze nu niet meer grijpen, want waar ze nu op uitziet, daar heeft ze nooit geloopen, daar heeft ze niets gelaten, dat kan haar dus ook niets geven ...

Ze heeft de stang dan nu maar losgelaten en is gaan zitten, en met een tevreden zucht keert ze zich opnieuw naar al het heerlijke dat van heden is en dat ze losliet, toen de boot langs ‘polder 7’ voer -, en als had ze in haar handen geklapt om het tot zich te roepen, zoo huppelt het nu op haar af en stoot en dringt om het eerste te zijn. Er is ook zooveel, ze dacht aan zooveel tegelijk, en kon terwijl nog kijken, ruiken, luisteren. Dat kan je alleen op de boot, o, er gaat niets boven varen met de boot! Dat tegelijk zoo veilige en zoo vrije. Vergelijk eens het dek van een boot met zoo'n klein, benauwd kamertje, zoo'n sneetje, kun je zeggen, van een trein, en vergelijk dan eens het razen van dien zwaren vervaarlijken trein over twee smalle, dunne, gladde bandjes, met het glijden van een boot, en een boot is nog wel zooveel lichter en wordt door al dat zware water tezamen gedragen ... en je voelt je zoo veilig, en je zit aan dek ... o, er gaat niets boven reizen met de boot.

En vandaag ... vandaag ... ze reist voor het eerst alleen en Grootvader is jarig, en het is de eerste tusschendag van Sukkoth, dat de anderen ‘Loofhuttenfeest’ noemen, en het valt dit jaar zoo buitengewoon vroeg, het is nog niet eens October.

Waar het op lijkt, kun je niet zeggen. Je kunt niet beschrijven, ‘hoe’ een dalia ruikt of een roos. Een dalia ruikt naar een dalia en naar anders niets, en zoo is ook het tusschendagsgevoel met niets anders te vergelijken, niet met het Sabbathgevoel, niet met het Zondags-gevoel, niet met het vacantie-gevoel -, want het is uit heel andere dingen tezamen gesteld. Het is geen Jomt of ... of ze mocht niet varen ... het is geen weekdag ...

of ze zat op school. Jomtof was gisteren en eergisteren, Jomtof is voorbij, en dat zou spijtig kunnen wezen, maar Jomtof komt over drie dagen terug - of de tusschendagen zouden immers geen tusschendagen zijn!-en die warmte straalt je nu al tegen. Weekdagen moet je van allerlei en je mag niet veel, Sabbath hoef je wel niets, maar je mag ook niets -, tusschendagen mag je alles en hoef je niets, en Vader rookt, wat op Sabbath niet mag, en de groote menschen voeren niets uit en overal liggen de witte tafellakens en overal, waar Zadoks ermee is geweest, hebben ezrik en loelof hun geuren gelaten in de kamers ... Omdatdus het tusschendagsgevoel uit zoo andere dingen is samengesteld, kan het met niets vergeleken worden ...

Dat is er dus nu bovenal ... dat hangt over alles uit ... het tusschendags gevoel, en daardoor als uit een kacheltje, straalt de warmte van de komende Jomtofdagen, de heerlijkste in het heele jaar: Simchas Touro, de Vreugde der Wet! Maar ook de laatste ... daar moet je niet aan denken ... daarna komt er niets meer, dan de winter! En dan is er ... dan is er ... het glanzen en parelen van het water ... het schuiven en klotsen en de frischheid ... en dan is er ... dan is er ... dat Grootvader jarig is ... en dat Grootvader zoolang de Sokkoth duurt in de Sokkoth, in de loof- hut woont, en dat zij-zelf daar nu heen gaat en er straks bij Grootvader zitten zal ... en zouden er weer de fonkelende roode ranken over den ingang hangen ... zouden ze ook ditmaal ze weer hebben mogen zamelen van de hooge schutting van hun schatrijke naaste buren? En zouden

ze genoeg aan hun eigen dalia's hebben om er de loof hut rijkelijk mee te versieren? Want een loof hut moet mooi zijn, of je moet het maar laten, en het moet er lekker ruiken ... zij zelf hebben geen plaats en zouden er trouwens geen kunnen betalen, nu doet Grootvader de ‘mitswo’ voor allemaal, het wonen in de loof hut is een mitswo -, daarom komt Grootvader dan ook alleen eruit om te slapen, en het tocht er wel eens, en het regent er soms in, want het is toch maar een hut, en tante Heintje bemoeit zich ermee en zelfs tante Roos, toch zelf zoo streng en vroom, maar het helpt niemendal en Grootvader blijft erin.

En dan is er ... dan is er ... hoe houd je het uit elkaar in de volheid van zoo'n overvollen dag ... dan is er dat ze nu ook het bleeke portretje van het oude huisje weer terug zal zien ... En zal het nu nog weer bleeker zijn geworden?

Het zit nu al jaren een beetje scheef in zijn glimmend zwart rondhoekig lijstje, het hangt in de achter kamer tegen den muur, het is het huisje, waar Grootvader woonde, toen hij nog een jongen was, met tante Heintje en tante Roos, met oom Aron en oom Daaf, die toen allemaal meisjes en jongens waren ... en tegenover ze woonde Jaap Halberstadt met zijn ouders en met zijn broertjes en zusjes en over en weer kwamen ze bij elkaar spelen, omdat ze in dat dorp de beide eenige Joodsche gezinnen waren. Ze speelden ook wel met de anderen, maar natuurlijk niet binnenshuis, want er was daar maar weinig haat.

Hoe vaak heeft Grootvader haar alles op het portretje gewezen en van wat er niet op staat, verteld, dat dacht ze er dan bij en zag ze er bij.

En nu wordt het elk jaar een beetje bleeker ... en als je nu weet, dat het echte huisje allang niet meer bestaat, dat het voor jaren en jaren is afgebrand, dat er een schoenwinkel staat, waar hun tuintje was ... en als je dan denkt dat dit dus het laatste is van Grootvaders huis ... en dat het elk jaar bleeker wordt ... de man die ernaast staat heeft al haast geen gezicht meer ... het is de bakker, hij bracht juist brood ... en ook van dien man bestaat niets anders meer, hij zou dan ook trouwens over de honderd moeten zijn ... van de bloempotten voor het raam bleven niets over dan gelige veegjes, en alles laat van elkander los, er vallen witte plekjes tusschen, en alles is bleek en vaag en ijl ... en wordt al bleeker, vager, ijler ... en eenmaal zal het heelemaal verdwenen zijn, en dan pas zul je met recht kunnen zeggen dat Grootvaders oude huisje niet meer bestaat ... Maar vandaag zal ze het nog zien en niet ineens de achterkamer door loopen naar den tuin en de loof hut toe, maar eerst er even voor stil blijven staan. Het mandje dat de bakker in zijn krommen arm tegen zich aan houdt, was verleden jaar nog juist te zien.

Dat is er dus ook ... En dan is er ... dan is er ... maar in hoe woelige en rumoerige wateren is gaandeweg de boot komen varen!

Zwarte vracht booten en vette oliebooten en lijzige vletten en vlugge jollen, die zwenken zich overal doorheen. Datzelfde water ... ligt nu bij ‘polder 7’ als door dunne dampen heen te glanzen onder de zon.

Maar wie wuift daar van beneden op den steiger vooruit en omhoog naar hun boot? Het is tante

Heintje, het is gelukkig de dikke, gulle, jolige tante Heintje en niet de strenge, vrome, magere tante Roos ...

En nu stappen ze de stad in en ze gaan de stad door naar Grootvader toe, dwars door de stad, maar niet door de stad van de strakke, kalme menschen, die op straat geen mond open doen, van de koele, gesloten, deftige winkels, neen, die stad laten ze achter zich en nog even, en ze zijn in de andere stad! Hier is het feest van tusschendagsgevoel in Septemberzon. Huizen en klokketorens en bruggen en water, ze liggen er allemaal midden-in en de menschen gaan er door, het is een zon die geen hitte geeft, maar enkel licht, warm licht, dat je draagt, dat je tilt, dat je tintelend doordringt, tot alles aan je lijkt te zingen van zaligheid. De menschen lachen, blij, vriendelijk elkaar gestemd in de vreugde van het tusschendags gevoel. Ze mogen immers alles en ze hoeven niets, ze rijden en rooken en werken maar zoo wat voor de leus, de winkels lijken enkel voor de gezelligheid open te staan, omdat het anders zoo doodsch zou wezen. Wat heel andere winkels toch dan ginds, een beetje donker, een beetje rommelig, een beetje stoffig en slof, dat geeft er juist iets gezelligs aan. Maar de karren ... o, neen, dat is niet enkel gezellig, dat is prachtig! Die eene ... een hobbelige heuvel van zware, donkere druiventrossen rijst uit een krans van groote gouden peren op ... en dat onder de zon ... zoodat je in de buitenste druiven den wijn ziet tintelen. Knoesten zijn het van druiventrossen, de koopman houdt er een bij den steel voor zich uit en hij buigt zelfs niet om ... Zal dat

vriendelijke oude heertje hem nu koopen? Ja, hij koopt ...

Iedereen heeft tijd, iedereen lacht, iedereen lijkt elkaar te kennen, niemand loopt hard, want niemand heeft haast, ... al de vreugde van den Jomt of, maar zonder de gebondenheid, al de vrijheid van den weekdag maar zonder de schrielheid en de zorg ... zoo zijn die heerlijke tusschendagen van het Sokkoth-feest.

Menschen wriemelen rondom de karren, bij de twee dikke notenvrouwen staat iedereen een oogenblik stil. Het is ook wel een aardig gezicht, telkens zoo'n tintelend-blanke noot uit de donkere bolster te zien lichten, als er het scherpe mes een keep in gegeven heeft. Maar hun handen, zegt tante Heintje, die krijgen ze den heelen winter niet meer schoon! Ze praten alle twee aan één stuk door ... ze hebben alle twee dezelfde rommelige stemmen, je moet maar aannemen dat ze in gesprek zijn, maar ze kijken elkaar niet aan, ze moeten letten op haar mes, het is gevaarlijk werk ... en nu is het net of elk zoo maar voor zich uit zit te zeuren. Ze kan er op haar gemak naar kijken, tante Heintje moet peren en druiven koopen en is nog lang niet aan de beurt ... en ze staat in de zon, en zoo is het nu net, als hoorde ze er heelemaal bij. Zonder ophouden kletteren noten in de platte mandenneer, deleege bolsters worden af gedankt. Mijnheer Prijs eet geen nieuwe noten, vóór het ‘Hosjangno Rabbo’ is geweest, dan zijn de zware sjoeldiensten achter den rug, dan wordt er niet zooveel meer van de keel gevergd, ook zonder de gele velletjes schijnen nieuwe noten verkeerd voor de keel te zijn!

Daar loopen ook de oude heertjes weer, met de blauwe jassen en de platte hooge hoeden, die wandelen maar zoo wat in het zonnetje rond, ze gaan meestentijds bij tweeën ... naar elkaar toegebogen lijken ze elkaar vroolijke geheimpjes in het oor te fluisteren ... maar van die andere twee is het meer of ze elkaar ernstig in vertrouwen nemen, de eene praat, de andere knikt in het luisteren. Het heeft ervan of ze op wat rondom gebeurt niet letten, maar ze moeten wel alles zien, want ze loopen ner gens tegen aan kijk, die vroolijke twee bleken kennissen van die ernstige twee ... en nu staan ze alle vier bij elkaar!

Geen wonder, zegt tante Heintje, en ze moet erom lachen, ze hooren immers allemaal thuis in hetzelfde Gesticht!

Tante Heintje is klaar, maar kan niet verder met haar mee. Ze heeft plotseling bedacht, dat ze nog eerst den poelier een standje moet gaan geven, die haar op Jomt of met de soepkip heeft gefopt. Zou ze alleen den weg kunnen vinden naar Grootvader toe? Maar natuurlijk! De brug immers over, en een plantsoentje door en dan loopt de breede straat de laagte in en ben je al heel gauw bij een klein, stil straatje aan je rechterhand ... Je kunt je niet vergissen, er staan maar vier, vijf huizen, allemaal eender en allemaal aan denzelfden kant, al de rest is tuinschutting van het groote huis op den hoek en aan den overkant niets dan de hooge muren van een gesticht. Is het niet zoo? Het is zoo, tante Heintje knikt, ze mag alleen. Waar al die zware gele ganzen hangen en al die vette, blanke kippen liggen, daar moet tante Heintje zijn, daar woont

de poelier en tante hoeft zich nu nergens te haasten.

En nu gaat ze, en is het heelemaal of ze er bij hoort, niemand ziet haar als vreemde, als over het water gekomen, tusschen de menschen die hier wonen, waarvan er geen is, die niet iets draagt -, pakjes, zakjes, een groote tasch ... allemaal de handen vol, allemaal druk en blij. Maar over de brug neemt dat een eind ... de laanachtige breede straat is deftig en niet heel druk, er is geen enkele winkel, je ziet er geen enkele kar. In de boomen lijken wel dezelfde groote goudgele peren te hangen, dat zijn natuurlijk gouden tusschen de groene bladeren. Maar het tusschendaggevoel gaat om haar voort, het is ook hier, omdat in bijna al die hooge, voorna me huizen, met hun glanzende diepliggende deuren en hun deftige ramen menschen wonen, die van Sokkoth weten. Ja, ze moeten noodig praten, op school, dat Joden geen echte rijkelui kunnen zijn! En deze dan? Zie je soms ergens mooier kanten gordijnen of prachtiger pronkdingen aan het raam ... en dan de gouden, zilveren, kristallen fonkelingen van spiegels, kronen, lijsten in het kamerdonker.

Grootvaders straatje ligt aan den zonkant en zelf dus heelemaal in de zon ... en het is zoo'n bijzonder, zoo'n aardig, zoo'n heelemaal niet stadsch straatje, het leidt naar een verborgen grachtje toe, en donker ligt daar het pontje, als je over wilt, en niemand komt er die er niet wezen moet en wie zouden dat moeten zijn, waar maar vijf witte huizen staan met gele deuren en geen enkel winkelraam?

Daarom is het er ook zoo zindelijk en zoo stil

en de gele en halfgroene bladeren liggen er rustig, net zooals ze vielen. Die tuimelen aan weerskanten de muren over, van het gesticht en van het zware, voorname huis om den hoek, dat heeft een diepgelegen deur en is, in zijn tuin, als een huis uit een verhaal. Van den verborgen tuin weet je enkel dat er heel hooge boomen staan, die reiken zóó ver boven de schuttingen uit, dat de schuttingen niet meer lijken dan een breeden rand, vierkant gespannen, ze schudden uit hun toppen de losse bladeren weg, en als gouden vogels dalen die door licht en ruimte naar de aarde af, ze fladderen nog wat, als kozen ze hun plekje om prettig neer te komen en blijven dan liggen.

Verder kun je denken van dien tuin wat je wilt en hem passen in elk nieuw verhaal.

En nu gaat ze daar langs, en moet even blijven staan, hoe ze ook naar Grootvader en de Sokkoh verlangt. Ze leunt tegen de schutting in de zon en ziet het roode en gele goud, hoog in het blauw en hoort het fluisteren en murmelen, als werd er fijn zand over dun papier gestrooid, en het diepe zuchten uit de verborgen wereld, die je niet kunt zien, die je nooit zult zien.

‘Jij gaat zeker naar Grootvader toe?’

Midden in de straat staat een oude man en leunt over zijn stok en zijn lachend gezicht is schuin-uit naar haar toe gekeerd.

‘Bent u soms Jaap Halberstadt?’

Het viel haar uit den mond. Ze had natuurlijk ‘mijnheer’ moeten zeggen, tegen een man, die even oud als Grootvader is, Grootvaders schoolkameraad! Maar zeg eens ‘mijnheer’ als je voordc ty

het eerst van je leven, en heelemaal on verwacht, iemand tegenkomt, die je nooit anders dan ‘Jaap" hebt hooren noemen!

Lachend vracht hij, zijn hand naar haar uitgestoken en ze moet nu wel naar hem toe. Dat kost moeite ... je hebt van die oogenblikken, dat je jezelf als lood voelt, of als plotseling vastgeschroefd in de aarde, of tegengehouden als met handen, zooals nu, tegen die schutting aan, in de zon, in dien notenreuk van vochtig loof, in die vluchten van gouden vogels.

Maar hoe vroeg moet Jaap Halberstadt wel uit zijn dorp zijn gegaan om nu al hier te wezen!

‘Of logeert u misschien over Jomt of in de stad?’

Misgeraden. Hij woont in de stad, sinds een maand, met zijn vrouw, maar zijn vrouw is slecht ter been, bij hun pasgetrouwden jongsten zoon. Hoe prettig voor hen, hoe gezellig, hoeveel beter dan met zijn beiden, oudjes, alleen! Daar is ze nu heelemaal warm van geworden! En nu komt hij zóó vaak bij Grootvader, dat het de oude tijd wel lijkt ... behalve dan natuurlijk dat ze nu allebei over de zeventig zijn, Grootvader één jaar meer dan hij. Verder is het de oude tijd ... de oude tijd, en de oude dag ... en ze voelt aan zijn hand die de hare houdt dat hij schudt van den lach en hij slingert aan haar arm om haar ook aan het lachen te maken en kijkt haar aan, of ze al lacht. Hij heeft nog maar één tand in zijn mond.

Gisteren toevallig nog, vertelt hij, hebben ze tante Heintje met het spook geplaagd. Kent ze die geschiedenis, heeft ze die ooit gehoord? Verbeeldje van neen! Het witte spook dat zoo angstaanjagend bewoog in de mistige wei, met een kermen

om bang van te worden? En geen mensch dorst erheen, op Grootvader na, die een jongen was en alles dorst ... en wat stond er in die wei? Een geit, die zich zijn eigen touw om den hals had gesnoerd en bijna gesmoord was en nog nauwelijks geluid kon geven. En het heele dorp op de been en de een al benauwder en beveriger dan de ander!

Ja, nietwaar, mijnheer Jaap Halberstadt, dat Grootvader alles dorst? Vechten met kerels zoo goed als een kind uit de donkere, diepe sluiskolk redden. Dan ook nog de beste op school. En allemaal de baas en in alles haantje-vooruit, en nog altijd, zegt tante Heintje, is Jaap Halberstadt voor Grootvader een beetje bang, nu ze toch allebei over de zeventig zijn. Daar kijkt ze hem schuin-uit eens even op aan, nu ze na het bellen samen wachten op de stoep.

O, lekker ruikt het in huis, naar fruit, naar zoet gebak, naar groentesoep, maar wat is de achterkamer donker en wat voelt het er koel. Dat doet de loofhut, de Sokkoh, die onderschept het licht, maar dat komt hem toe, de Sokkoh gaat voor, zoolang het Sokkoth is.

'Kijk, mijnheer Jaap Halberstadt ... vindt u ook niet Grootvaders oude huisje alweer bleeker geworden sinds verleden jaar?'

Ze staan nu samen voor het portretje tegen den donkeren muur ... Jaap Halberstadt heeft blijkbaar op dat angstige verbleeken, dat dreigende terugtrekken naar ... naar niets ... nooit eerder zoo gelet.

'Verleden jaar zag je nog duidelijk het broodmandje van den bakker in zijn krommen arm.'

Jaap Halberstadt volgt haar niet dadelijk de ka-

mer uit, hij moet eerst zijn neus nog even snuiten. In de loof hut zit Grootvader te lezen, zijn bril op het puntje van zijn neus, zijn oogen lijken dichtgevallen boven de uitgespreide krant, tante Roos maakt stoofappelen schoon, zoete veentjes, je kent ze aan den reuk. Ze schrikken allebei en trekken zich precies tegelijk de brillen van den neus. Is ze tante Heintje misgeloopen, was tante Heintje niet aan de boot, is ze heelemaal alleen gekomen?

Wel neen ... wel neen, maar tante Heintje had immers nog den poelier een standje te geven en heeft haar toen alleen vooruit laten gaan. En kan Grootvader raden wie ze juist om den hoek is tegengekomen? Daar is hij al ... hij moest zijn neus even snuiten. Vreemd ... hij ziet eruit of hij plotseling kou heeft gevat.

Brandt er eigenlijk een kacheltje of is al die warmte van de zon? Hoe kan tante Roos dan zeggen dat het hier tocht? Nu ook niet, met dit heerlijke weer.

Alllereerst natuurlijk de loof hut bekijk en. Laatst op school vergeleek de meester een loof hut met een priëel. Maar het lijkt er niet op. Een loof hut is een huisje, een planken vloer dekt den tuingrond af, er ligt een kleedje, waar stoelen op staan en een tafel, die wit-gedekt blijft, acht dagen lang, en waar je eet en drinkt. O, die fonkelende roode ranken, die hebben ze dus ook ditmaal weer mogen oogsten van de hooge schutting? Stevig met den bovenrand van groen tezamen gevlochten, hangen ze als een franje van den ingang neer. En zijn dat allemaal hun eigen dalia's? Die koddige, dikke oranje-propjes, die zijige gele,

waarin zilverglans speelt? Kun je denken ... de tantes hebben er een mand vol op de bloemenmarkt gekocht.

Sleutel in de voordeur, en tante Heintje is weer thuis. Maar ze komt niet dadelijk naar de loof hut toe, ze draait de keuken in en roept door het raam dat ze eerst koffie wil gaan zetten. En nog iets heeft ze geroepen.

'Wat vroeg u, tante?'

De hortensia? Neen, die heeft ze nog niet gezien.

De hortensia hoort van tante Heintje, die hem verzorgt, die hem in het leven houdt en het grootste deel van het jaar in bloei. En ze wist wel dat hortensia-bloemen zoolang ze bloeien van kleuren verwisselen, maar niet dat één enkele bloem als een reusachtige zeepbel zoo rijk aan zachte tinteling van tinten worden kon. Nu is ze meteen weer in den tuin, nu wil ze toch even blijven kijken. De wind doet alles ritselen en zoetjes roeren, geen hoekje, waar hij niet komt, geen blaadje dat hij vergeet, geen kleinste plantje, grasje, of hij weet het nog te vinden, want alles immers beweegt en beweegt tegelijk, en de hangende roode ranken schuifelen over den hoogen grijzen muur, als bewoog ze een hand aan den anderen kant, in den anderen tuin.

Ja, ze komt, ze is er al! Oh ... taartjes, groot en boterig en versch, vol room en confituur. Het grootste heeft Grootvader al uit de doos gekozen, dat wacht haar op haar schoteltje, een kopje koffie staat erbij, naast Grootvaders plaats. Jaap Halberstadt zit al grappen te vertellen. Hij weet er altijd, waar hoort hij ze toch?' Wel, overal ... op de vischmarkt, op het sjoelplein, zoo maar op

straat. Hij heeft zoo weinig meer te doen sinds hij inwoont bij zijn zoon, hij doet maar een kuiertje en koopt eens wat visch. De kleermakerij heeft hij eraan gegeven, voor zijn drie zoons en hun gezinnen blijft hij natuurlijk alles zelf maken. Maar nu weet hij een goede!

Of Grootvader Rebbe Sander Schwartz heeft gekend, dat hoeft hij natuurlijk niet te vragen. Ook de tantes hebben wel over Rebbe Sander hooren spreken. Immers de man die op alle vragen antwoord wist? Juist, dezelfde Rebbe Sander Schwartz. En die zoo hoog in eere stond bij zijn kille? Dezelfde. En daar in die kille had nu de parnas eens een wij-goochem van een stuk neef over Jomt of te logeeren gekregen, en die nam op zich om Rebbe Sander iets te vragen, waar hij geen antwoord op zou kunnen geven!

'En nu geef ik jullie in drieën te raden wat hij hem vraagt.' Dat kunnen ze nog in honderden niet raden.

'Of Rebbe Sander een middel weet tegen de muizen! Moet je goed begrijpen: muizentarwe heeft niet geholpen, in een valloopen verdraaien ze, en de kat kan ze niet krijgen. Geef ik jullie weer in drieën te raden, wat Rebbe Sander hem ten antwoord heeft gegeven.'

Dat kunnen ze pas recht in honderden nog niet raden!

'Hij zal ze Aphi-komèn te eten geven!'

Hij zal ze wàt ...? Neen maar, dat is een prachtig antwoord, om elken wij-goochem met den mond vol tanden te laten staan. Hij zal de muizen 'Aphi-komèn' te eten geven. En ze schatert het uit, omdat het antwoord van Rebbe Sander zoo

aardig is, en omdat ze het dadelijk begrijpt, en omdat ze het hier zoo gezellig vindt, en om de zon, en om de Sokkoh, en om alles tegelijk.

Grootvader heeft ook gelachen ... schateren, dat doet Grootvader nooit, en de tantes ... o kijk, de tantes begrijpen het niet ... Tante Heintje kijkt een beetje mal en tante Roos heeft een kleur. En nu lacht ze zelf nog harder, omdat zij iets begrijpt, dat de tantes niet begrijpen.

'Weet jij eigenlijk wel, waarom je lacht?'

Wat kwam er dat scherp uit bij tante Roos. Omdat ze het zelf niet begrijpt!

'En waarom lach je dan?'

O ... denkt Grootvader nu ook dat ze niet zou weten waarom ze lacht? 'Aphi-komèn' beteekent immers het 'nagerecht' op den Seider, en wie 'Aphi-komèn' heeft gegeten, mag verder niets 'nuttigen' en wie niets nuttigt, gaat natuurlijk dood! Zie je dus kans om muizen Aphikomèn te laten eten, dan ben je van de muizen af. Ziet Grootvader nu wel dat ze heel goed de grap begrijpt? En stond die wij-goochem van een neef van den parnas toen met zijn mond vol tanden of niet? Neen, niet eens!

Waar denk je dat hij mee aankwam? Dat de muizen niet van 'dinnem' weten! Ongijn-antwoord, ja, en waar toch Rebbe Sander raad op wist.

'Zoo! Weten de muizen niet van 'dinnem'? En ze hebben gisteren pas mijn heele Gemoore opgegeten.'

Ja, nu lacht tante Heintje boven alles uit -, maar dat van 'Aphi-komèn' heeft zij toch maar wel en hebben de tantes geen van beiden begrepen.

Grootvader weet ook iets te vertellen, het is hem pas deze verleden erew-Jomt of overkomen, en het bewijst dat manke Meyer Fles wel aardig uit den hoek kan komen, maar toch een deugniet is. Hij staat met zijn kar om den hoek bij Sjoel en Grootvader koopt daar soms zelf zijn fruit. En deze erew-Jomt of had bij dikke peren, op het oog heel mooi en niet duur en waar Grootvader dan ook wel zin in had. Omdat er aan het zeuren en dingen van die vrouwen geen einde kwam, wilde Grootvader de peren vast uitzoeken en meenemen, het geld komt natuurlijk van een klant als Grootvader terecht, en Grootvader had er de hand al naar uitgestoken.

Zegt Meyer Fles ineens, zoo met een knipoog en langs zijn neus weg, 'Borei perie hö-adomo.'

Dat doelde op de peren. De twee vrouwen hoorden niets -, ze zouden het trouwens niet hebben begrepen, het waren geen Joodsche vrouwen, het waren van die gierige, zure boerinnen ... ze kent dat soort wel, die 'Jood' zeggen tegen de kooplui, in hun gezicht, ook bij hen in het stadje op de markt.

'Begrijp je? Borei perie hö-adomo.'

Ja ... dat is de brooge voor aard vruchten, dat zeg je dus als je aardappelen eet ... maar wat bedoelde die Meyer Fles daar dan mee ...?'

Neen, Grootvader, zeg niets, zeg niets ... stil, Jaap Halberstadt, houd je mond maar, want ik weet het al ...

Is het niet zoo Grootvader? Hij wilde u op die manier waarschuwen, dat die peren zoo hard als aardappelen waren, of als knollen, waar je niet eens 'Borei perie ho-ngeits' voor kan zeggen,

omdat je het eigenlijk geen peren mocht noemen. En die vrouwen hoefden dat niet te weten, want die wou hij de peren wel verkoopen, omdat het toch maar een paar van die gierige, zure boerinnen waren.

'Groot gelijk,' vindt tante Roos.

'Groot on gelijk, groot onrecht,' zegt Grootvader, met een strengheid in zijn stem, die tante Roos een kleur doet krijgen. 'En dat heb ik hem gezegd ook, precies als hij te gen mij in het Losjoun Hakoudesj!' En tot Jaap Halberstadt herhaalt Grootvader langzaam, duidelijk, met een nadruk op elk woord, het voorschrift uit de Tora, waaraan hij manken Meyer Fles herinnerde, om hem op het verkeerde van zijn gedrag te wijzen! Maar Jaap is het eigenlijk eens met tante Roos, dat zie je aan zijn gezicht, al durft hij niets zeggen.

Tante Heintje heeft gelijk. Jaap Halberstadt is voor Grootvader een beetje bang, zooals trouwens bijna alle menschen. Toch zijn ze dikke vrienden -, dat zou na zestig jaar niet meer uit kunnen raken. En als je hoort van wat Grootvader allemaal durfde zeggen en doen, en van wat Grootvader al niet kon en wist, dan hoor je ook altijd hoe Jaap den meester en den Rebbe voor den gek placht te houden. Nu nog mag hij graag andere menschen in het ootje nemen, nu nog is hij vroolijk, niet omdat hij altijd gelukkig was of geen zorgen kende, want die had hij genoeg, zijn leven lang, en moest van zijn zeven kinderen drie verliezen, maar omdat hij nu eenmaal zoo wezen moest, altijd zoo was, en niet veranderen kan.

En terwijl ze nu allemaal hun tweede taartje eten kijkt ze van Grootvaders gezicht met den dikken,

witten baard naar dat van Jaap Halberstadt, heelemaal glad om een vriendelijken, ingevallen mond. Die zijn nu al zestig jaar kameraden ... maar wat ‘zestig jaar’ beduidt, daarin kun je je toch niet denken.

Stommelen in de donkere achterkamer, waar de deuren nu half gesloten zijn. Visite! Ja, maar die blijkbaar niet voor Grootvaders verjaardag komen, die zelfs weer weg willen gaan, nu ze de taartjes op tafel zagen. Ze doken even uit het donker voor den dag, twee oude menschjes, een klein mager heertje en een klein mager dametje en trokken zich dadelijk terug, maar tante Heintje is opgestaan en ze achterna gegaan, naar binnen toe. Wie zijn het, Grootvader, en waarom doen ze zoo raar? Het is mijnheer De Beer met zijn vrouw en ze komen niet voor den verjaardag, ze komen enkel om een poosje in de Sokkoh te zitten. Jaren geleden waren zij rijk en woonden in een huis met een tuin en elk jaar werd daar de prachtige Sokkoh gebouwd, waar iedereen welkom was, eigen ‘ezrik’ en ‘loelof’ bezaten ze natuurlijk ook, nu is er niets meer van hun rijkdom over, ze leven zuinig op een heel klein bovenhuisje. Om toch de mits wo te doen van het Sokkoh-zitten, komen ze nu bij iedereen, die ze maar iets verder dan enkel van aanzien kennen, tijdens de Sokkoth een visite maken!

Ja ... en stellen zich dan misschien stilletjes in elke Sokkoh voor, dat het hun eigene is en dat de anderen bij hen op visite zijn ...

‘En zouden ze nu niet willen komen?’

Hoe jammer zou dat zijn, want hoe graag wil zij ze zien!

‘Ze komen wel!’

En Grootvader gist het goed, want daar heb je ze al, met tante Heintje terug, het kleine magere heertje en het kleine magere dametje, die een maal eigen ‘ezrik en loelof’ hadden en nu op een heel nauw bovenhuisje wonen. Heel netjes en zelfs deftig zien ze er nog uit! Een taartje willen ze niet, bepaald niet, volstrekt niet willen ze een taartje, hadden ze geweten, ze waren zelfs niet gekomen, maar wat Grootvader wil, moet immers toch gebeuren ... en kijk, nauwelijks ligt het op hun bordje of ze hebben het ook op.

Mijnheer De Beer spiedt met gespitste lippen heimelijk de Sokkoh rond -, hij zal nu wel aan zijn eigen oude Sokkoh denken en in zijn hart mogelijk wenschen dat er aan Grootvaders Sokkoh iets niet mooi of niet in den haak mag zijn. Maar Grootvader voelt zich daar stellig heel gerust op, of hij keek wel mee -, je voelt immers dat Grootvader het heel goed merkt, en mijnheer De Beer voelt het ook, hij kijkt voor zich uit en neuriet een ‘niggentje’. Nu houdt Jaap Halberstadt dadelijk zijn mond, hij maakte grappen met tante Heintje, en keert schuin zijn hoofd naar mijnheer De Beer, en luistert wat dat voor ‘niggentje’ kan zijn. Als jongen kende hij elke niggen uit zijn hoofd. Daar was hij voor beroemd. Elken gazzan zong hij na, elken gast uit een andere kille luisterde hij de niggens van die kille af!

Maar deze heeft hij nooit gehoord ... omdat het ook geen Hollandsche niggen is, maar een Duitsche, een Berlijnsche, mijnheer De Beer heeft vroeger in Berlijn gewoond.

En dat brengt Jaap Halberstadt weer op een ver-

haal. Eens, jaren en jaren geleden, hij was toen een opgeschoten jongen, maar nog bij zijn ouders thuis, lag hij in bed en kon den slaap niet te pakken krijgen, en om den tijd te verdrijven, lag hij allerlei niggentjes te neuriën, dat deed hij wel meer. Hij zong 'Ngoleinoe' en 'Mongousor' en 'Mangariew' en alles ... toen ineens zong hij iets ... en wist zelf niet wat het was! En eerst dacht hij ... het moest iets van Kol-Nidrei zijn ... en toen bezon hij zich, dat het wel Moessaf van Pesach kon wezen ... en eindelijk meende hij het zeker te weten: een ouderwetsche Sjier-Hamaaloth! Maar toch niet ... en hij kon er maar niet achter komen, wat dat voor een niggentje was ... en hoe vaker achter elkaar of hij het zong, hoe minder hij er den kans toe zag ...

Ja, dat is zoo, dat is zoo ... daar heeft Jaap Halberstadt groot gelijk in, dat is precies als met woorden, hoe vaker je ze zegt, hoe minder gaan ze beduiden. Zeg eens onverwachts lepel - je ziet duidelijk een lepel voor je oogen ... maar zeg het nu nog eens, en nog eens, een paar maal achtereen, je ziet niets meer ... het beteekent niets meer ... het klinkt je zoo mal en zoo akelig in de ooren, dat je maar gaat lachen om niet griezelig te worden ...

En zoo lag hij dan nu, Jaap Halberstadt, tijden lang wakker in bed, en dat niggentje deed maar niets dan hem plagen. Was het niet al zoo laat in den avond geweest, hij was opgestaan en had zich aangekleed en was naar den Rebbe gegaan van de kille dichtbij, waar ze ook sjoel-gingen, om het hem te vragen. Die zou het toch zeker wel weten thuis te brengen, dat zou toch al te gek

zijn! Maar het was al bijna elf uur! Den volgenden morgen kon hij natuurlijk da delijk gaan, maar wie stond er hem voor in dat hij zich na een heelen nacht slapen het niggentje nog herinneren zou?

Dat was toch juist goed, dan was hij er toch van af! Neen, tante Roos, hij wou het nu weten! Hij wilde die niggen vasthouden en den volgenden morgen van den Rebbe te weten komen, wat voor niggen het was. Maar hou nu eens een niggen vast. Ja, inderdaad, hou eens een niggen vast! Waarin, waaraan, waarmee houd je een niggen vast? Een woord schrijf je op, als je bang bent dat het je weer ontglippen zal ...

Zoo lag Jaap Halberstadt in zijn bed en zocht en vond het middel! Hij bond het niggentje vast aan het tikken van de klok. En toen het daar nu goed en stevig aan vastgebonden zat, is hij gaan slapen. Maar elken keer als hij wakker werd, dacht hij: wat is er? Het niggentje! Heb ik het nog, ken ik het nog? Wacht ... naar de klok geluisterd. Hoe tikt de klok? Tik ... tik ... tik ... Zit daar mijn niggentje in? Even gewacht en scherp geluisterd ... en het tikken van de klok veranderde in het niggentje ... en hij had het weer. Dat ging tot den morgen door, en ook den morgen ging het door, tot hij, na het brood-eten, naar den Rebbe kon gaan. Maar ja, nu zat het dan wel vast aan het tikken van de klok, maar de klok kon hij niet meenemen, die bleef thuis, die hield ook het niggentje thuis ...

Onderweg heeft hij het aldoor in zichzelf gezongen ... hij is drie kennissen uit den weg geloopen om het onder het praten niet kwijt te raken, en is eindelijk, met zijn niggentje, bij den Rebbe

thuis gekomen. Die was om tabak en hij moest even wachten bij zijn vrouw. Grootvader herinnert zich toch nog wel hoe die vrouw van Rebbe Jesaja Koopal snateren kon? Maar terwijl zij snaterde bleef hij zijn niggentje neuriën en moest hij antwoord geven, dan heeft hij het zoo half-en-half zingende, althans in de maat van zijn niggentje gedaan ... Maar op hetzelfde oogenblik dat hij den Rebbe de deur in hoort komen en dat hij even luistert wat de vischboer zegt dat de bot kost ... daar is hij zijn niggentje kwijt ...

Ze hebben er samen naar gezocht, met de klok, met het horloge, maar ze hebben het niet terug kunnen vinden. En den heelen dag is het hem niet weer ingevallen ... want toen hij thuis kwam ... toen had ook hun eigen klok het niggentje verloren ... tot hij er 's avonds in bed weer naar lag te luisteren en aan het niggentje niet dacht ... toen sprong het ineens uit den tik naar hem toe!

Van zoo'n verhaal word je stil. Want je vraagt je af ... waar gaat zoo'n niggentje toch telkens heen ... en waar komt het dan weer vandaan ... en waar is het, en wat is het en wat doet het in den tijd dat je het kwijt bent? Je moest het iets kunnen nazenden om het te achterhalen en bij je terug te brengen ... en ze denkt aan haar eigen toovermiddel en dat er toch wel veel wonderlijke dingen zijn ... en aan het water bij ‘polder 7’, zoo anders, en zoo ver al, en zoo lang geleden ...

Stappen, stemmen in de achterkamer ... nog meer visite! Maar die wel komen om Grootvader te feliciteeren ... Tante Essie met oom Bram. Ze brengen een geweldig groote, een reus van een eigengebakken mergbolus mee, en dat moet wel

met de tantes hier zijn afgesproken, want tante Heintje komt dadelijk met een schotel en brengt hem warm en wel naar de keuken toe. Voor straks!

Met hun hoevelen zitten ze nu toch wel in de Sokkoh bij elkaar? Dat wordt een dringen om plaats, een schikken om de tafel, en schipperen met de stoelen ... hindert niemendal, is juist gezellig, en eerder een mitswo, daar je het in de Sokkoh niet al te geriefelijk hebben mag. Vol lachen, vol gebabbel, vol warmte, vol geschuif en geschar van stoelen is het hier nu, tusschen de vier groene wanden, die met kleurige bloemen bestoken en met roode ranken overhangen zijn, want ieder is opgestaan om de ander aan plaats te helpen, mijnheer De Beer met zijn vrouw wilden weggaan, maar Grootvader heeft het niet willen hebben, dus blijven ze nu nog, en tante Heintje komt met versche koffie en zet sigaren voor de heeren neer. En zie nu hoe de zon de afhangende roode ranken doet fonkelen als wijn, als bloed, en tusschen de openingen door, het witte kleed vol gouden pikkels strooit. Wat een heerlijkheid buiten, warmte van zon, koelte van wind, zwermen gouden vogels ... je kunt ze uit de hooge toppen hun vlucht zien beginnen, je kunt van hier de hooge toppen zien ... Je ruikt noten en bloemen en fruit - en ze zou nu zoo graag even naar buiten willen, even onder de ruimte zijn ... maar ook hier is het goed, in den warmen, dichten tafelkring, met de koffie, de taartjes, de sigaren, en zij tusschen de oude menschen heel alleen jong! Hoe oud zijn ze wel allemaal? Grootvader is stellig de oudste, maar het staat nog te bezien

wie op Grootvader volgt, of liever, wie op Jaap Halberstadt volgt, want die verschilt met Grootvader een jaar. Maar kan tante Essie niet nog ouder zijn?

'Wie is eigenlijk ouder, tante Essie, mijnheer Jaap Halberstadt of u?'

Foei! Zoo wat vraagt men niet aan een dame! Tante Essie is een jonge bloem ...

En ze had het daarnet over haar kleinkinderen ... Jawel, jawel, maar ze is toch een jonge bloem!

Wanneer Jaap Halberstadt lacht ... dat klinkt precies als een flesch die wordt leeggeschonken ... ook zit hij er heelemaal van te schudden, en raakt dan zijn buik daarbij de tafel, dan lijkt alles wat daar op staat, zachtjes rinkelend mee te lachen!

Ook oom Bram houdt vol: zijn vrouw is een jonge bloem, of hij zou haar toch niet, op haar verjaardag, die mooie ring hebben vereerd!

Een mooie ring? Die willen de tantes dadelijk bekijken. En ja, zoo waar, het is een gouden, en de steen heeft de kleur van thee met melk, waar de zon in schijnt.

Iedereen is uit over de ring ... Jaap Halberstadt ook, maar toch zou hij hem voor de zijne niet willen ruilen en nog niet met een tientje toe!

Voor zijn trouwring niet? Dat spreekt toch vanzelf. Hij bedoelt ook zijn trouwring niet, hij bedoelt deze hier, aan zijn middelsten vinger. En nu is zijn hand midden boven de tafel, de vingers half naar binnen gebogen, het vel strak gespannen, het glimt en de rimpels zie je niet meer.

Wat ... voor die leelijke, oude ijzeren ring zou hij tante Essie's mooie niet willen ruilen?

En nog niet met een tientje toe! Hij lacht zijn

oogen klein en zijn lippen weg, en kijkt ze allemaal een voor een aan. Er hangt een vertelsel samen met die ring! Nu eindelijk geeft hij antwoord: tante Essie's mooie ring kan hem niet vrijwaren tegen rheumatiek en dat kan deze wel.

Wat malligheid ... een gewone ijzeren ring ...

Maar het is ook geen gewone ring, het is een heel bijzondere ring, door den smid gesmeed uit de schroef van een doodkist, die meer dan honderd jaar in de aarde heeft gezeten! En die ring heeft zijn moeder gekregen van de vrouw van Klaas Baas, de wagenmaker, die hem weer van haar moeder had, en zelf nooit leed aan rheumatiek, en hij heeft hem nu weer van zijn eigen moeder ...

Zijn hand, met de vingers gebogen, en het vel zoo strak dat het glimt, is nog altijd midden boven de tafel, en allemaal kijken ze nu naar de ijzeren ring. De ring is tusschen al hun kijkende gezichten ... En die ring ... zat dus onder den grond ... zat honderd jaren ... honderd jaren ... honderd jaren ... maar het zweet breekt je uit!

Vluchten, vluchten ... naar wat Jaap nu vertelt. O, geluk, er valt dadelijk te lachen ... om het malle, en toch is het zoo: dat eenmaal Grootvader gebakerd is! Gebakerd! Grootvader! En tante Heintje en tante Roos en oom Aron en oom Daaf ... en allemaal door de moeder van Jaap Halberstadt, die uit bakeren ging, wanneer ze tijd had, en enkel bij kennissen, want meer om de gezelligheid dan om de verdienste. Zoo dan ook eens bij de vrouw van Klaas Baas, en dat juist in een tijd, dat ze pas weer flink last had gehad van rheumatiek, in rug en beenen. Die Kaatje Baas nu, of Kaatje van den wagenmaker, zoo-

als ze haar noemden, was een heele hartelijke vrouw ... Of was ze dat niet, Heintje?

Ze was het, en ook een flinke vrouw. Zoo een magere, taaie sliert, die haar leven lang niet met haar rug tegen de leuning van haar stoel heeft gezeten, en voor haar trouwen nooit anders dan op een ta boeret! Ja, ja, zoo bestonden die ouderwetsche menschen.

En er waren wel een stuk of zeven jongens, en jou moeder, Jaap, heeft er daar drie van gebakerd. Precies, datkloptallemaal ... en Lammert Leeuwrik, de oude kromme doodgraver, dat was haar moeders neef ... dat ligt er nu zelf ook al jaren en jaren onder ... en daardoor zijn ze aan zoo'n extra-beste ring gekomen ... hij heeft zelf de schroef in het knekelhuis voor ze uitgezocht. Want hoe langer ze in den grond hebben gezeten, hoe beter ze zijn, hoe krachtiger ze werken tegen rheumatiek.

Zijn hand ligt nu voor hem op den rand van de tafel. Die ring ... zat honderd jaren onder den grond ... en is uit dat graf weer voor den dag gekomen ... is uit de aarde vrij gemaakt ... is in het daglicht verschenen ... en is nu misschien al weer honderd jaar boven den grond. Want Kaatje Baas had hem van haar moeder, zooals Jaap hem nu weer van zijn eigen moeder heeft.

'Weet jij je nog wel te herinneren, Eis, waar bij ons op het kerkhof het knekelhuis stond?'

Grootvader knikt dat hij het zich herinnert. Zoo iets vergeet je toch ook niet! Al werd ze zelf zoo oud als Grootvader nu I Een vreemde zou het bij hen niet licht op het Oosterkerkhof vinden, hij zou het heele pad voorbij kunnen loopen -, naast

het bruggetje begint het, smal en zwart, en daalt zoo diep de laagte in, dat zich het kerkhof als een zwarte aarden muur erboven verheft, je hoofd reikt maar net tot den onderrand van het hek ... hoe lager het daalt, hoe scheever en modderiger het wordt, het glibbert gevaarlijk naar den slootkantaf, en daar tusschen hoogeboomen, met geelgroene builen op hun stam ... daar kun je dan het knekelhuis zien staan, en het heeft maar één klein raam, als een scheef, scheel oog, een dof oog ook, omdat het zoo stoffig is ... en binnen in donker ... dat weet je ... dat hebben ze je, toen je klein was, al gewezen ... beenderen van menschen ... van honderden menschen door elkaar tot één hoop in een hoek gegooid ... en stukken hout van hun doodkisten en hengsels en schroeven van die schroeven, waar ze zulke ringen van maken ... En zoo zal elk knekelhuis wel zijn en uit net zoo'n hoop heeft dus de doodgraver de schroef gezocht, die het allerlangst had in den grond gezeten, en de smid heeft er een ring van gesmeed. En dat is deze ring, aan de hand van Jaap Halberstadt.

Maar helpt nuzoo'n ring tegen rheumatiek? Wat kan er aan zijn, of er in verborgen zijn, dat hij een mensch de rheumatiek van het lijf kan houden? Niemand weet het te zeggen, maar één ding staat vast: Jaap Halberstadt heeft zijn leven lang geen rheumatiek gehad!

Tante Essie zou eigenlijk de ring wel graag een poosje te leen willen hebben, háár zit het bij tijd en wijlen nogal erg in de beenen. En als Jaap hem toch missen kan, zou ze hem zelfs graag willen houden!

Neen, daar komt niets van in, die ring gaat niet van zijn vinger af.

Dan zal tante Essie in vredesnaam wachten tot Jaap dood is ...

Wat heeft hij daar nu weer een pret om! Maar de ring krijgt tante Essie dan toch nog niet. Die blijft ook dan nog aan zijn vinger, die neemt hij met zich in het 'keiwer' mee. Dat heeft hij nog wel speciaal door zijn notaris in zijn testament laten zetten!

Kijk nu zijn buik eens schudden, hij raakt ermee aan de tafel en zachtjes rinkelend beginnen kopjes en lepeltjes mee te lachen. Ze lachen allemaal, van dat testament en dien notaris schijnt maar malligheid te zijn. Grootvader alleen lachte niet ...

'Als jij werkelijk iets hebt beschreven van die ring, zou ik dat maar zoo gauw mogelijk laten schrappen, want jij neemt die ring niet met je in het keiwer mee.'

Iedereen kijkt op, om Grootvaders stem. En nu ze Grootvaders gezicht zien, trekt ieders mond zich strak en ieders lach vloeit uit zijn oogen weg.

'Waarom mag ik die ring niet meenemen in mijn keiwer?'

Ze kijkt van Grootvader naar Jaap Halberstadt en weer naar Grootvader terug. Ja ... waarom mag het eigenlijk niet?

O, is het dat? Omdat die ring, als de schroef van een doodkist, in den grond van een gewone begraafplaats heeft gezeten, daarom hoort hij nu op een Joodsch Beis-Chajiem niet meer thuis! Ze kijken elkaar aan en ze kijken weer vóór

zich. Jaap Halberstadt draait aan zijn ring, hij praat in zich zelf: ‘Zoo nauw zal de Mosjiëag het wel niet nemen.’

Stt ... zoo wat zegt men niet! Tante Roos kijkt streng, tante Heintje kijkt bang, tante Essie is heelemaal geschrokken ... oom Bram trommelt met zijn vingers op de tafel ... mijnheer De Beer en zijn vrouw zitten als wassen beelden ... onmogelijk na te gaan, wat ze denken.

En het is niet enkel, dringt Grootvader er nu dieper in door, het is niet enkel om het Joodsche Beis-Chajiem, het is vooral om de aarde van Erets Jisrool, die de dooden mee in het keiwer krijgen, als kussentje onder hun hoofd, dat de ring er niet thuis behoort ...

Jaap Halberstadt geeft geen antwoord, hij zegt ook ditmaal niets meer in zichzelf, hij heeft zelfs de hand met de ring onder de tafel op zijn knie getrokken.

Hoe jammer, hoe jammer, o, hoe bitter jammer is dat allemaal. Nu hebben ze dezelfde gezichten als in de kille thuis, wanneer er sjoel-twisten zijn en de menschen zich in partijen scheiden, precies dezelfde strakke, verbeten monden. Grootvader probeert Jaap Halberstadt aan te kijken, maar die houdt hardnekkig zijn hoofd op zij, hij wil zeker dat strenge gezicht niet zien ... en sinds zooeven Grootvaders oogen oom Bram verboden op de tafel te trommelen, geeft er geen mensch meer geluid. De roode ranken schuifelen, de wind doet loof en bloem ritselen, maar het klinkt nu alles als een bedroefd zuchten, de zon lijkt bleeker geworden ...

‘Dan zal er niemendal op zitten dan dat ik zoo

gauw mogelijk maar weer mijn testament veranderen laat.'

O, wat is dat aardig van Jaap, wat is dat goed en mooi van Jaap! En wat een verluchting. Niemand vindt dadelijk iets te zeggen, maar iedereen kijkt elkaar aan en iedereen moet plotseling met zijn stoel bewegen of erop verzitten gaan. En tante Essie knikt lachend, met een knipoog, naar oom Bram, maar tante Heintje is de eerste, die iets aardigs weet te zeggen -, ze maakt bezwaar tegen 'zoo gauw mogelijk'. Wat heeft Jaap voor een haast? Hij is toch ook, zoo goed als Essie, een jonge bloem. Dat vinden ze allemaal: Jaap is een jonge bloem ... en ze lachen. Maar Grootvader lacht niet mee.

Tante Heintje gaat door! Jaap zou, op de keper beschouwd, nogbestweer kunnen trouwen. Natuurlijk, waarom niet, aan elken vinger één. En zij lachen weer, en zij zelf schatert het nu uit, maar Grootvader lacht nog altijd niet mee ... Grootvader lacht niet mee, en de anderen lachen niet echt.

O, Grootvader, toe Grootvader, lach nu toch ook ... want als Grootvader niet gauw gaat lachen, dan zal ze zelf dadelijk gaan huilen, ze weet het zeker, ze voelt het komen ...

Jaap Halberstadt zegt, hij heeft wel ooren naar trouwen, maar de bruid mag niet ouder dan vijfen-dertig zijn en ze moet een bruidschat bezitten van minstens vijf duizend gulden en een compleet stel eigen tanden hebben!

Hoor nu de tantes snikken van den lach, zelfs tante Roos veegt zich de oogen af -, een man van zeventig, zonder geld, en met één enkelen tand in zijn mond!

Toe Grootvader, ... Grootvader lach nu toch mee ...

‘Hoort u wel, hoe gek, wat Jaap daar allemaal zegt? Hij meent het natuurlijk niet ... een vrouw met een bruidschat en met tanden ... hij wil natuurlijk heelemaal niet trouwen ...’

O Grootvader, lach toch, als u niet wilt dat ik ga huilen ...

Ze heeftdat natuurlijk geen een keer gezegd, maar Grootvader moet het begrepen hebben. Grootvader kijkt haar aan, en Grootvader lacht ... En hij kijkt Jaap Halberstadt aan en hij zegt:

‘Jaap, jij bent en jij blijft een verschwartzte nar!’

Nu is alles goed en de Sokkoh davert van den lach, van den echten, rechten, goeden lach. Jaaps buik raakt telkens de tafel, kopjes, bordjes, lepeltjes schateren zachtjes rinkelend mee.

Maar als ze nu niet oppast, zal ze zelf nog gaan huilen!

IV. De margarine-jongen

Tusschen de witte aarde en den zwarten hemel zingt de wind in de boomen, die half wit als de aarde en half zwart als de hemel zijn. Het is een donker, grommend lied, dat de ruimten van hemel en aarde vervult. Het uur is tusschen licht en donker. Even geleden hield het met sneeuwen plotseling op, en elk oogenblik springt nu uit de duistere huizenrij het lichtvak op van een winkelraam, daar binnen de lamp werd aangestoken -, maar in de woonkamers schemeren de zuinige menschen om het theelicht heen en staren zwijgend uit de vensters over de sneeuw. Droomerig loop je, in zulk een uur, door zulk een licht, onder zulk een wind, met verstomden stap je weg van school naar huis.

Maar kijk ... een oploop, of een vechtpartij. Als eenle vend geworden silhouettenprentje wriemelt het tegen de sneeuw. Het lijf voorover, de beenen in draf, erheen! Moord en doodslag? Niets wat er op lijkt: rondom wordt gejoeld en gelachen. Jongens sleuren een jongen door de sneeuw, twee hebben hem vast bij zijn omhooggesjorde lange beenen en waar zijn rug is gegaan ligt een breed zwart pad in het wit gesneden. De anderen dansen er gillend en joelend omheen en schoppen in de sneeuw dat het stuift. Het zijn de jongens van de Fransche School, ze bouwden hun boekenpakken tot een stapel romdom den voet van een boom, ze bouwden er den boomvoet in weg, en elken keer komt er nog een uit de donkere poort, een schoolblijver, die blijft even staan, die aarzelt, omdat het al zoo laat is, gooit dan zijn boekenpak

tegen den donkeren stapel op en voegt zich bij de anderen.

‘Maar waar kom jij vandaan? Wat voer jij hier uit?’

Dat weet hij toch net zoo goed als zij. Het is immers afgesproken dat ze langs dezen weg Moeder tegemoet zou gaan, die naar den uitverkoop bij juffrouw Nolle is. Vandaag worden de handschoenen gekocht. En wat gebeurt hier eigenlijk?

O, niets dan wat bijna elken dag gebeurt, niets bijzonders. De Margarine-jongen wordt in de maling genomen. Toen hij de poort uit kwam, hebben ze hem dadelijk beentje-gelicht en slepen hem nu op zijn rug door de sneeuw, al een heele poos. Zijn rug nam de sneeuw mee, als likte hij hem op, kijk maar eens wat een spoor, je kunt het rondom volgen, en van de glijbaantjes die glad en glimmend en donker als verborgen watertjes zijn, heeft hij de versch gevallen donsjes afgestreken.

‘Wie zijn de twee, die hem bij de beenenhouden?’ Dat zijn Nol Verhoeve en Karel Baard. Karel Baard ... is dat niet de jongen die het eerst een velosipé met gelijke wielen heeft gehad? Ja, een ‘roover’, hij komt er soms op naar school. Maar Nol Verhoeve heeft er nu ook een, en Jan Heins en nog een jongen uit de negende klas.

Wat zullen die twee straks op hun kop krijgen, als ze hem eindelijk los laten moeten. Dat zal wel eens dienen te gebeuren. Die twee op hun kop? Duidelijk, dat ze den Margarine-jongen niet kent! De Margarine-jongen geeft nooit iemand op zijn kop, al wordt hij alle dagen in de maling genomen, al is hij de sterkste van de heele school, hij laat

liever alles met zich doen. Hij is zelfs blij toe als ze hem in de maling nemen. Op die manier wordt er tenminste met hem bemoeid.Mee-spelen mag hij alleen, als er voor een spel niet genoeg zijn, als ze anders te kort zouden komen. Komt er dan een bij, dan gaan ze dadelijk ‘duimen’, en wordt hij altijd weer afgeduimd. Als dat's morgens is gebeurd, vraagt hij's middags alweer of hij meedoen mag. Nu weet je dus wel wat voor iemand die Margarine-jongen is ...

Daar komt meester Deenik depoortuitgeloopen, schriften onder den arm. Even blijft hij staan, gebogen over zijn stok en gaat dan weg ... maar niet den kant op naar zijn huis ... hij wil er zich zeker niet mee bemoeien. De jongens uit de negende geven geen steek om wat hij zegt. En maakt hij zich driftig, dan spuugt hij bloed!!

Ze scheiden eruit. De Margarine-jongen klauterde op zijn beenen en ja, hij reikt lang en breed uit boven Karel en Nol, maar hij steekt geen hand naar ze uit, hij grinnikt en veegt zich de haren uit het gezicht. De anderen slaan hem nu hardhandig de sneeuw van de kleeren, daar doen ze allemaal aan mee, ze gloeien, ze zijn door het wilde heen, ze gillen en tieren en tornen tegen hem op en rukken en duwen tot hij bijna weer omrolt, één rijt er zijn gescheurde mouw nog verder open -, maar nu vindt Karel Baard het genoeg en ze houden op -, ze moeten ook naar huis, hetislaat, een voor een gaan ze naarden donkeren stapel om den boomvoet toe, elk rommelt er zijn eigen pak uit los en trekt ermee af. Hun stemmen kaatsen helder en nog ver over de sneeuw.

Met den Margarine-jongen zijn Karel en Nol

alleen achtergebleven. Ze kijken eerst hoe laat het is, ze hebben alle drie horloges op zak en slenteren ten leste samen weg.

'Waar gaan ze nu heen, wat gaan ze nu doen?' Ze gaan naar Kwijtel, bij het spoor! Waar de vanilleboontjes maar een dubbeltje kosten, en daar tracteert hij ze op een half ons voor elk, en koopt een ons voor zichzelf en eet dat heele ons dan achter elkander op!!

Wat zeg je daar, wat vertel je nu? Tracteert hij jongens, die hem zóó behandelen? Die hem met zijn rug over de keien halen, zijnkleeren vernielen, de kleine jongens op hem aanhitsen? Het leek wel een troep keffertjes, daareven, tegen één grooten bangen hond. En nu geeft hij ze nog vanilleboontjes?

Wel ja, hij tracteert de heele klas, zoo is de Margarine-jongen. Hij gaat nog maar kort op school, hij heet eigenlijk Dirk Vogel, maar wordt nooit anders dan 'Margarine-jongen' genoemd. 'Die nieuwe fabriek achter den Westervaartweg ...?'

Ja, van zijn vader en van zijn oom! En heel vroeger, vertellen ze op school, heel vroeger heeft hij ook al met zijn vader en zijn moeder hier in de stad gewoond, maar toen lag hij nog in de wieg, en ze waren arm, ze hadden eenklein, vies, donker paardenslagerijtje achter den 'Kouden Hoek', en de menschen zeiden dat zijn vader elken Zondag na kerktijd dronken was en dat zijn moeder de klanten bedroog met het gewicht ... en zijn oom ... die moet zelfs eens met kermis voor dronkenschap achter de Waag gezeten hebben! Maar op een morgen ... toen stond plotseling het heele win-

keltje leeg en de woonkamer ook, alle deuren open, alle kasten open, niets erin, want alles was er uitgehaald, in den nacht, ja, stelje voor, heelemaal stilletjes, bij kaarslicht-of misschien wel ... bij een dievenlantaarn ... en ze waren weg en ze bleven weg en na een poos was iedereen ze vergeten ... ofschoon er menschen waren, die zelfs nog geld van ze kregen!!

Nu zijn ze ineens teruggekomen en ze hebben een mooi huis gekocht met balkons en veranda's en alles, en die fabriek achter den Westervaartweg hebben ze zelf laten bouwen en daar wordt nu margarine gemaakt. Margarine ... bah ... wat een woord ... wat een vies woord, het stinkt ... je kunt eraan ruiken, wat er allemaal in wordt gestopt. Weet je het ... weet je het? Neen, zeg eens op! Stil dan ... stil ... Ten eerste gaan er groote, vette, zwarte ratten in, die zijn door buldoggen in riolen gevangen, die zijn daar moddervet geworden, maar vraag niet, waarvan ... En ten tweede gaan er doode honden en katten in, die worden 's nachts in donker uit het water opgevischt. In groote potten wordt dat door elkaar gekookt ... ratten, katten, honden ... durf jij aan zoo'n pot te denken ...? Neen, o neen ... en dan ... en dan verder ...? Dan gaat er nog allerlei andere rommel bij in: afgekloven beenderen, en schrapsel van de blokken van den slager ... en als dat walgelijke sop dan heelemaal koud is ... durf jij er aan te denken ...? Neen, o neen ... Maar dan ... maar dan ...? Dan scheppen ze het vet er af en dat wordt gekleurd, geel, omdat het op boter moet lijken ... en dan ... o bah ... o bah ... schei nu maar uit. Je zoudt ervan droomen, je

hart draait al om als je enkel dien vetten, luien rook uit de schoorsteenpijpen ziet krinkelen, en wat zich daar afspeelt achter die grauwe muren, achter die groezelige raampjes, en wat daar 's avonds laat in donker als de heele stad slaapt, voor rommel de poort wordt binnengesmokkeld, daar moet je maar niet naar vragen, daar moet je je maar niet in verdiepen. Geen wonder dan ook dat het er ‘Streng Verboden Toegang’ is!

Veertien dagen zoowat geleden kwam de Margarine-jongen op de Fransche school. En den heelen dag zingen ze daar nu van ‘O Margarien, o nagemaakte boter!’ Je hoort niets anders, in het vrije kwartier, en de meesters kunnen er niets aan doen, stel al dat ze wilden, wat nog lang niet zeker is. Hij zit in de achtste klas, bij de andere jongens van veertien en vijftien jaar, die wel rijk genoeg zijn, maar niet knap genoeg voor de nog moeilijker scholen waar de groote, rijke jongens gaan. En ze zeggen, dat zijn vader hem zooveel geld geeft als hij vraagt, anders kon hij ook niet zoo altijd tracteeren, en je ziet tegen woordig de jongens van de achtste en de negende nooit meer zonder dat ze vanille-boontjes of kokos-spinnekopjes loopen te snoepen uit hun zak.

Nu zijn ze allemaal weg, er komen ook geen schoolblijvers en geen meesters meer te voorschijn uit de poort. Je kunt door die poort van de school niets zien, enkel de zwart en witte onderhelften van de oude boomen op het plein. De sneeuw ziet eruit of er een verschrikkelijk hondengevecht in gehouden is, naar alle kanten verrubbeld en verstoven, de doffe oudere sneeuw is in gladde plakken uit de losse, glinsterende nieu-

we bloot gewoeld. De glijbaantjes glimmen als verborgen watertjes. Al meer, al sneller achtereen springen lichtvakken in de huizenrij op, ook bij de zuinigsten moet nu de lamp wel aan, goudgloed vloeit uit over de sneeuw en wordt weer weggeschept: de gordijnen gaan dicht.

Tusschen de witte aarde en den zwarten hemel zingt de wind in de boomen aldoor, aldoor hetzelfde lied. De boomen zijn wit als de aarde en zwart als de hemel ... het lied zucht grommig en somber de donkere ruimten door. Vind-je het wel zoo grommig, zoo somber? Hoor je er niet een zachten, zwakken metaaldreun in, als uit een smederij? En merk je zelfs niet iets als stemmen, als het deinende zingen van een psalm, heel diep, van heel ver ... bijvoorbeeld van heelemaal ginds uit de Luthersche kerk? Ja, misschien ... ja, je hebt gelijk ... maar vind-je dat het daardoor vroolijker wordt? Neen ... daar heb jij weer gelijk in ... het geeft er eerder iets bangs, iets griezeligs aan ... alsof er menschenstemmen in dien wind begraven lagen ...

'Ga je even mee naar juffrouw Nolle?'

Naar dien uitverkoop? Naar dat wijven boeltje? Hij zal zeker mal zijn, hij gaat naar huis, zijn huiswerk maken, zijn brood eten, je moet maar niet even werken op die Fransche school!

De winkel van juffrouw Nolle ligt heelemaal achter in de Waterstraat. Vandaag is daar de uitverkoop begonnen, maar Moeder heeft vast beloofd: slaagt ze bij juffrouw Nolle niet, dan gaat ze ergens anders koopen, in geen geval komt ze nu nog zonder handschoenen thuis. Dat moet ook wel ... vanavond is immers de eerste les. Ze

leeft al van het wakker worden af omsnoerd door dat besef ... en zelfs zooeven ... toen ze keek naar het sollen met den Margarine-jongen, had de omsnoering zich toch niet heelemaal van haar los gemaakt. Maar nu ze hier alleen loopt door de sneeuw ... nu vliegen de volheid van het verlangen en de volheid van den angst als uit verschillende hoeken weer op haar aan en vermengen zich binnen in haar en doen haar van hitte en kilte zwellen ...

Maar daar heb je den Margarine-jongen weer, tusschen de beide anderen in. Ze slenteren de Spoorstraat af en snoepen uit zakjes. Bah ... wat een lammenadige jongen toch ... de anderen houden hem voor den gek ... ze slepen hem over de sneeuw ... ze scheuren zijn kleeren ... hij laat het allemaal begaan, en hoewel hij ze gaten in hun kop zou kunnen timmeren, zoo sterk als hij is, tracteert hij ze nog, dat ze zich maar met hem bemoeien zullen! Hoe is hem eender. O, het is natuurlijk niet alles, als ze je links laten liggen, haar broertje weet ervan mee te praten, sinds hij ook gaat op de Fransche school. Het is niet enkel de haat ... als Vader zelf schoolgeld voor hem betaalde, zouden ze wel anders zijn -, want het heet dat het geheim moet blij ven wie kosteloos gaan, maar het schijnt dat het zoontje van den bovenmeester het heeft uitgebracht en iedereen weet het nu ... maar het is toch ook niet alleen de trots, want nog twee anderen gaan kosteloos die wel meespelen mogen, maar een Jood en dan ook nog niet betalen, dat schijnt ze te erg ... Maar stel je voor ... dat haar broertje zich als de Margarine-jongen zou laten behandelen!

Wel warempel, nu liep ze Moeder haast voorbij. Heeft Moeder ze, is Moeder goed en niet te duur geslaagd? Mag ze ze nu dadelijk zien? Neen, nu dadelijk niet, straks thuis ... en het eerste wat ze thuis zullen doen, is de lamp aansteken, nog eer ze het pakje open maken, want Moeder is er toch zoo hevig benieuwd naar, of juffrouw Nolle haar werkelijk niet heeft gefopt, of inderdaad de handschoenen bij avond van wit niet te onderscheiden zullen zijn. Van wit niet te onderscheiden ... en hoe zijn ze dan nu? Nu zijn ze ... ja ... een beetje hemelsblauwachtig zijn ze nu. Maar zoo fijn, bijna als zij wel zoo fijn, en zoo goedkoop. Denk eens aan: als juffrouw Nolle Moeder niet heeft gefopt, dan hebben ze dansleshandschoenen voor twee-en-twintig en een halve cent!

En het is zoo! De donkere gordijnen schoven zich uit tot een wand tusschen het lamplicht en den zilvergloor van de sneeuw ... het blauw is weg. Ze zag het even, ze rolde stilletjes het pakje open, terwijl Moeder lucifers zocht en ze stond stijf van schrik ... Toen plotseling ... voer het blauw ... ja, waar voer het heen? De ruimte in ging het, tot damp vervlood het en liet witte handschoenen op de tafel achter.

'Wonderlijk ... en ze heeft witte handschoenen! Nu is ze dan van die laatste zorg ook weer verlost en ze kan het verlangen terug laten komen, naar den avond, naar den langen avond, die reikt als een glanzende baan vooruit een heel eind in wat anders al 'nacht' zou heeten ... de avond die haar het nieuwe brengen zal ... maar even sterk naast het verlangen staat, voor dat

nieuwe, de angst ... De zekerheid, dat alles in orde is, dat je er van hoofd tot voeten onberispelijk zult uitzien, geeft anders wel een groote inwendige kracht! Kijk die schoenen ... glimmend gepoetst, spiegelend als lak ... blank verzoold ... gloednieuw bestrikt ... en voel eens hoe zacht de ribbeltjeskousen, en denk dan eens aan de jurk ... maar het oogenblik is lang nog niet daar ... een toertje breien zal het wachten korten.

Ze breit een gele borstrok voor zichzelf, in de wasch bleekt hij later uit ... ze zit ... ze vouwt de pennen uit ... tast naar den draad ... en stijgt ze nu toch weer naar een vreugdetop? Zoolang je geen handschoenen hebt, ben je niet zeker dat je ze krijgt, dat geeft een leegte, een onzekerheid, een gat waardoor het tocht ... nu heeft ze ze ... het lamplicht joeg er het hemelsblauw uit ... en ja ... nu zit ze gedoken en stijgt weer naar een vreugdetop, met stoel en al, als toen, als dien eersten keer, maar o, niet zoo hoog als dien eersten keer.

Nooit daarna meer zoo hoog! Toen was het dan ook enkel een tooverwoord ... toen was het nog zuiver, toen was er nog niets van menschen, van moeilijkheden, van kousen en schoenen bij te pas gekomen. Toen was er alleen, eerst de eerste verrassing ... en een oogenblik later de tweede, de groote verrassing, die haar dan ook eigenlijk pas dien machtigen stoot gaf naar dien hoogen vreugdetop!

Altijd opnieuw, altijd weer zal ze dat oogenblik willen herdenken ... altijd opnieuw, altijd weer zal het onderduiken in die herdenking haar dezelfde warmte van blijde verwondering schenken:

hoe het kwam, hoe precies het allemaal toeging, hoe de dag was, waarop ze het te hooren kreeg ... Niets was bijzonder, niets wees op iets bijzonders. De uren school gewoon en vreugdeloos voorbijgeslopen als zoovele dagen, de dag als vele, een vlakke, vale Novemberdag ... en evenmin eenig prettig vooruitzicht voor het eten ... geen schelvisch, geen boerenkool, geen warm vleesch, niemendal ... En nu laat ze Vader de woorden weer zeggen, nu laat ze dezelfde woorden van Vader weer in zich klinken:

'Jij gaat van den winter bij mijnheer Boutelje naar de dansles toe.'

Je moet wat zeggen, je wilt wat vragen, je kunt niet als een visch staan gapen. Over de dansles ... of over mijnheer Boutelje. Maar 'dansles' beteekent nog heelemaal niets ... en mijnheer Boutelje beteekent voorloopig maar alleen, dat hij een huis zocht en met het vinden van dat huis zooveel moeite had. Het moest ook wel heel iets bijzonders zijn, dat huis, met ruimte voor mijnheer Boutelje, om dansles te geven en voor zijn zuster, om lessen in 'filigraan' en 'frivolité' te geven, en dan op goeden stand, of de rijke menschen willen niet komen, en sturen er hun kinderen niet heen, en dan niet te ver, om dezelfde reden, maar toch niet te duur, omdat een vestiging toch al een heele onderneming is! Zoo heeft ze er voortdurend over hooren spreken ...

'Heeft dus mijnheer Boutelje een huis naar zijn zin gevonden?'

'Ja, en zelfs een heel geschikt, aan den Oostervaartweg.'

Zoo iets is wonderlijk! Op dat oogenblik niet

eens te vermoeden dat ze hetzelfde huis bedoelen. Terwijl ze het toch heeft zien schilderen, behandelen, bijwerken, den tuin heeft zien ordenen, de meubels heeft zien binnendragen, de gordijnen achter de ramen heeft zien te voorschijn komen, de donkere zware eerst en de lichte dunne toen ... en alles in denzelfden tijd dat er thuis telkens sprake was van mijnheer Boutelje en zijn zuster, van hun vestiging in de kille, en of hij lid van de gewre wou worden, of hij vroom of 'vrij' zou blijken te zijn, en of ze een koosjere huishouding zouden voeren en of hij geregeld sjoel zou komen. En dan nog aan niets te denken. O, maar ze begrijpt het eigenlijk wel: het huis was nimmer van deze wereld en zelfs het schilderen en opknappen en inrichten heeft het niet tot iets van deze wereld kunnen maken.

Aan den Oostervaartwegstaathet als verdwaald tusschen werfjes en winkeltjes, en lang voor die werfjes en winkeltjes er waren stond het er al, eenzaam in zijn tuin, die naar het water glooit, eenzaam tusschen poelen en plassen en rietland en weiden in. Het is een grauwgeel blok van een vierkant huis, het keert naar den straatkant, diep uit zijn tuin, niet minder dan negen smalle ramen van kleine ruitjes toe, twee aan weerszijden van een lange, smalle deur, vijf in de rij daarboven.

En boven al die ramen en boven de deur slingeren zich bloemfestoenen van knobbeligen grijzen steen, die zitten dik onder de zwarte pikkels, die zijn groezelig en geschilferd en geschonden, en niettemin ...

Wonderlijk ... wonderlijk ... dat er uit bloemen gedrukt op papier en uit bloemen geweven in

stof en zelfs uit bloemen van grauwen steen een liefelijkheid, een betoovering tot je komt, zooals echte bloemen je niet geven. Bloemenslingers op behangselpapier, over zuiltjes als rechtopstaande notenbalken gewonden, bloemkorfjes op room wit mousselien, of over dun batist los en luchtig uitstrooide roosjes ... wat zou het toch zijn? Het doet je smelten, je bent de winkelramen niet voorbij te krijgen, en iets daarvan voelt ze tot zich komen uit de bloemenfestoenen boven de vensters van het oude, leege huis.

Omdat het daar zoo ver beneden zijn stand tusschen werfjes en winkeltjes staat, is het jaren leeggeble ven -, een lamme oude heer heeft er het laatst gewoond, met den knecht die zijn wagentje reed en is er ook gestorven. Boven de deur staat het jaartal, gesneden in steen: 1775. Het is dus een huis uit de achttiende eeuw, en langer al dan honderd jaar, veel langer zelfs, want het is nu 1893 en 1893 ging alweer bijna voorbij, staat het daar nu in zijn tuin en die tuin is verwilderd en verwaarloosd en verlaten als een oud kerkhof uit een verhaal, vol kleuren die niemand ziet, vol reuken waar geen mensch iets aan heeft en brokken van het ijzeren hek zijn losgeraakt en als voorover op hun gezicht in het wilde gras gesmakt en daarna in de afgevallen bladeren al dieper verzonken.

Wanneer je daar nu langs loopt en je leest ‘1775’, en je ziet, door de voorramen, achter de leege ruimten van het huis, naar den dag het oplevert gevuld met grauw of met zilverig licht, de achterramen, en achter de achterramen, het stroomende water, al naar het licht is, zilverig of

grauw, en boven het dak de boomen en het oude hek in het wilde gras als op zijn gezicht gesmakt, en er is rondom zoo'n stilte, dat tot uit de hoogste takken elk ritselingetje in je ooren, elk blaadje aan je voeten valt ... wat gaat er dan al niet door je heen! Je loopt boordevol, en weet niet waaruit en weet niet waarvan ... In sproeifonteintjes zweven soms regenbogen, zoo onzeker dat je het je meent te verbeelden, het oog ziet ze overal gelijk en kan ze nergens grijpen.

Toen, ineens, heeft het oude huis bewoners gekregen, zre heeft ze zelf erheen gebracht, ze heeft ze zelf erin gedacht, want vanzelf spreekt dat het geen levende wezens, geen menschen van deze wereld waren. Die bewoners van het ‘Huis 1775’ heeft ze gevonden ... op de lampekap bij juffrouw Geel.

Juffrouw Geel is de handwerkjuffrouw die zoo lekker ruikt, en die haar van het begin af heeft mogen lijden, en die dadelijk tegen haar zei: ‘jij bent zeker wel knapper in andere dingen’ - dien morgen toen ze haar kistje had laten zien! Ze heeft in de groote vacantie haar been gebroken en mocht niet dadelijk toen de school begon weer komen. Ze liet taken opgeven door juffrouw Joris uit de eerste klas en wie geen raad wist met zijn taak, mocht bij haar thuis komen om hulp. Op een Woensdag tegen den schemer, nadat ze den heelen middag aan den mindervoet had zitten knoeien, is ze erheen gegaan, niet zoozeer om den mindervoet, maar om in het huis en de kamer van Juffrouw Geel te mogen binnenkomen. Ze woont aan een grachtje, haar smalle houten huis staat tusschen twee nieuwe steenen gevels gedrongen,

de ongelijke ramen hebben rossige en groenige ruitjes tusschen de gewone in. Midden in haar voortuintje groeit een kleine kastanje, die had toen al een geelgroen tapijtje losjes over het gras gespreid, en in haar achtertuintje kweekt ze kruiden, met reuken dieper èn zoeter dan van bloemen, in de venstertjes zie je dezelfde rossige en groenige ruitjes en de boomen staan er zóó dicht tegen aan gedrongen, dat het is in die kamer alsof er ergens op een verborgen plek een groene lampion hangt te branden.

Juffrouw Geel vond het bijzonder vlijtig dat ze kwam, het scheen haar zelfs mee te vallen, maar de mindervoet moest uit en de voet moest uit en de kleine hiel moest uit en de groote hiel moest uit ... en ze lachten zich allebei haast tranen: ze had den hiel opgezet aan den voorkant van het been! En juffrouw Geel zou het dan nu in vredesnaam zelf maar doen, dat het niet nog weer misloopen zou. Ze moest dan maar terdege opletten hoe het ging, juffrouw Geel lei het haar uit, en ze probeerde te luisteren, maar ze kon niet, ze keek naar de ronde strakke kap van de lamp op haar tafeltje. Die lampekap leek wel wat op een draaimolen, met zes schilderijtjes, zes tafereelen, die stelden dezelfde menschen voor. Je zag tenminste op alle zes hetzelfde huis en dat huis leek zoo waarlijk ... het leek zelfs wonderbaarlijk veel, met al die lange smalle ramen en die lange smalle deur, op het huis aan den Oostervaartweg, op het ‘Huis 1775’! Als breede waaiers daalden van dat hooggelegen huis deftige bordessen neer in een diepen tuin, naar een ovalen vijver ... gevuld met water zóó helder ... dat de

omgekeerde spiegelzwanen en de omgekeerde spiegelboomen bijna zoo duidelijk als de echte schenen! Gearmd wandelden over de paden, rondom den vijver, of stonden er stil, dametjes en heertjes, wonderlijk gekleed. En van de dametjes piepten de gezichtjes, popjes-achtig fijn, popjes-achtig glimlachend, tusschen hooge kapsels en breede japonnen uit ... en op het eene tafreeltje boog een heertje zoo diep, dat zijn rug wel een tafeltje leek en de punten van zijn jasje recht naar achteren stonden ... en op het andere tafreeltje leidde datzelfde heertje datzelfde dametje, zoodat je ze dus van achteren zag, maar een plek naast het huis, waar overhangen van wiegelende boomen, tusschen bloemperken door, andere paren aan het dansen waren ... en op nog weer een tafreeltje danste één enkel paar den ovalen vijver in het ronde en tot heelemaal boven op de bovenste trappen, ja tot in het huis aan de open vensters stonden heertjes en dametjes het gade te slaan, alle dames met dezelfde popjesgezichtjes, popjesl-achjes, alle heertjes met de hand in de zij en het eene been vooruit.

Toen vroeg ineens juffrouw Geel of ze nu alles goed had begrepen van den hiel, en er zelf in het vervolg een op zou kunnen zetten ... en merkte dat ze niet had geluisterd en niet had opgelet, en zag waar ze naar keek. En omdat juffrouw Geel van haar houdt, en omdat juffrouw Geel niet is zooals de andere juffrouwen en meesters, wat ze trouwens van het begin af heeft geweten, dorst ze het haar vragen: zijn dit nu enkel maar vertelsels tot prentjes gemaakt, of hebben zulke menschen werkelijk bestaan ... was er ooit een

tijd, waarin de menschen zóó leefden, zóó dansten, zóó wandelden en zulke kleeren droegen?

Toen is juffrouw Geel eerst beginnen te lachen, ze heeft de kous in elkaar gerold en weggelegd en is haar van dien tijd en van die menschen gaan vertellen. Ja, het heeft allemaal zoo bestaan, en het leven is inderdaad zoo geleefd ... in de achttiende eeuw!

Toen waren er die huizen, en toen waren er ovale vijvers, waar zwanen spiegelden, tuinen, waar boomen hun takken over bloemperken wiegelen deden en de menschen dansten op satijnen schoentjes, over het als fluweel zoo zachte kortgeschoren gras. Zulke menschen? Ja, zulke menschen ... dametjes die haar glimlachende hoofdje, kijk, als deze hier ... en juffrouw Geel wijst met de breipen en ze ziet nu ineens dat het hoofdje niet veel grooter dan de punt van de breipen is -, zoo achteruit ter zijde bogen en luisterden geleund op haar langen dunnen staf met een strik erom of een bouquet eraan, naar wat heertjes haar vertelden, die diep voor haar bogen, de voeten naast elkaar en kijk, als deze hier, de hand op het hart gelegd! Ja ... en niet alleen de dames hadden haar wijde japonnen van zijde en satijn gemaakt ... de heeren hun broeken en jassen net zoo goed ... of ze hadden broeken van effen fluweel ... en dan jassen van gebloemd satijn. Gebloemd satijn ... O ja, ze hielden veel van gebloemd in dien tijd. Gebloemde zijden en satijnen gordijnen ... gebloemde zijden en satijnen overtrekken op de stoelen ... Dus was ... dus was het heele leven toen eigenlijk gebloemd? Juffrouw Geel heeft haar aangekeken en gelachen en haar gelijk gegeven: het heele leven was toen gebloemd!

1775. De achttiende eeuw. En ze zat en luisterde in het groene looverschijnsel, in het rossig ruitjesschijnsel en het leek of er in de lucht een zoetigheid was die ze ademde, die haar lichtjes beduizelde, omdat ze plotseling had bedacht: nu hoef ik niets te doen dan de dametjes en heertjes van de lampekap over te brengen naar het Huis 1773, dan huis en tuin met hen te bevolken, dan huis en tuin te vullen met hun zoete gebloemde leven, hun kapsels en kleeren, hun glimlachjes, hun ruikers, hun buigingen en hun dans.

Toen hoorde ze juffrouw Geel weer spreken. Muziek is er ook bij, en zou ze die graag willen hooren? Ze moest nog wat oppassen met haar been, ze mocht op een stok door de kamer loopen, en ze strompelde naar de piano, die stond in donker tegen den muur en in de toetsen die op lange, gele, vochtig glimmende tanden leken, vloeiden als water de groene schijnselen uit. Ze schoof zich op het stoeltje, voorzichtig, om haar nog zieke been en zei dat ze haar nu die muziek zou laten hooren. Dezelfde muziek, waarop de dametjes en heertjes dansten? In de schemer wachtte ze en keek naar de lampekap en naar de rug van juffrouw Geel, die nog niet dadelijk begon, en zoo leek het precies of ook de heertjes en dametjes stil stonden en wachtten en luisterden uit de verte ... naar de piano van juffrouw Geel! Ineens sprong het in schemer op ... fijne, hooge klanken ... ze maakten het ademen nog zoeter en nog moeilijker tegelijk ... ze deden haar beven, haar vingers werden kil, rillingen liepen over haar achterhoofd en haar rug ... het was als lag ze in lauw water aan een anker te deinen. De dametjes

en heertjes leefden en dansten op de muziek. Daar plotseling ... herkende ze de wijs ... en het was een sjoel-wijs! Niet heelemaal hetzelfde, hier en daar een beetje anders, maar wel duidelijk te herkennen ... de wijs die ze zingen als bruid en bruidegom onder de ‘goppe’ staan, als er een ‘gassene’ in de kille is, de wijs die zoo blij is en toch ook zoo aandoenlijk tegelijk ... En de heertjes en dametjes dansten op die wijs, of ze sloegen het dansen der anderen gade, van de trappen, aan het raam ... en wie weet staan er dieper de kamer in niet nog anderen te luisteren en te kijken ...

En nu is het uit ... de piano zwijgt ... en alles staat plotseling stil, als had het wezenlijk bewogen, zoolang het muziek heeft geduurd.

‘Hoe vind je die muziek?’

Mooi, o zoo mooi ... maar ze wilde het toch zeggen, en ze dorst, omdat het al zoo donker was, en omdat ze nu zoo vertrouwelijk waren.

‘Juffrouw, het is een wijs, die ze bij ons ... bij ons in de kerk ook wel zingen.’

Eerst meende de juffrouw dat ze twee wijzen met elkaar verwarde. Maar ze wist het heel zeker, ze kon het zelfs zingen en dat zou toch niet als ze het nu voor het eerst had gehoord. En ze heeft het ook gezongen, ze dorst omdat het al zoo donker was, en omdat ze zoo vertrouwelijk waren ... en ineens zoo vertrouwelijk geworden, en ze stond met haar gezicht naar het achtertuintje waar de kruiden groeien en zóo schor zong ze niet of juffrouw Geel herkende onmiddellijk dezelfde wijs.

Maar hoe kon dat dan toch? Dat wras een dans uit een beroemde opera. En zulk een dans heet

‘menuet’ en die opera heet ‘Don Juan’ en die werd in de achttiende eeuw geschreven. Geschreven? In de achttiende eeuw? Hoort dan alles wat zoet en gebloemd is, wat blij en toch ook aandoenlijk is, tot de achttiende eeuw? Hoort dit nu ook weer erbij ... hoort ook de herfst erbij, dit weer, dit tuintje, dit huis ...? Worden dansen ‘geschreven’? Ja natuurlijk, of je kunt ook zeggen ‘gecomponeerd’ ... wat dacht zij dan?... Zij dacht ... ze dacht heelemaal niets! En hoe dacht ze zich dan dat de wijzen die ze zingen in de Synagoge daar gekomen waren? Ja, gek ... ze dacht ... heelemaal niets ... dat ze waren, vanzelf, er altijd geweest! Maar nu juffrouw Geel het zegt, begrijpt ze wel dat iemand ze ... hoe dan ook ... maar dat ze in elk geval niet zijn gegroeid. Wel neen, en dit is uit een opera, die heet ‘Don Juan’ en zoo'n dans heet ‘menuet’...

Juffrouw Geel vroeg ook nog of ze wist wat een opera was, en dat wist ze, of neen, dat wist ze eigenlijk niet precies, ze wist alleen dat Moeder ook eens in haar leven naar een opera is geweest, wel vijftien jaar al geleden, en die opera heette: De Troubadour en soms spreekt Moeder daar nog wel over of zingt er wijsjes uit. En dan schijnt er ook nog een andere opera te bestaan, die ‘Götterdämmerung’ heet en die ze tegenwoordig spelen, ze ziet het woord soms in de krant staan, het beteekent ‘Godenschemering’ en doet haar rillen ... maar ‘Götterdämmerung’ is meer dan ‘Godenschemering’.

Juffrouw Geel is nog even op die overeenkomst teruggekomen. Zij houdt het ervoor dat een Rabbijn in dien ouden tijd de wijs heeft gehoord in

de opera, waar hij kan zijn heen gegaan, zooals Moeder immers naar ‘De Troubadour’ is geweest, en dat hij die wijs zoo mooi vond, dat hij die later in de kerk is gaan zingen! En ze moest daar Vader eens naar vragen. Dat heeft ze maar stilletjes gelaten ... want natuurlijk, verbeeld-je, natuurlijk is die wijs uit Sjoel in de opera gekomen, maar Vader zou misschien verlangen dat ze dat tegen de juffrouwzei, en wat heb je daaraan? Ze hebben nog even zitten praten, ze heeft een kopje thee gehad, en de breikous ... is vergeten in de vensterbank achtergebleven!

Zoo is het gegaan dat de menschen van de lampekap van juffrouw Geel in het ‘Huis 1775’ zijn komen wonen en twee keer sinds dien is het schrikbaarlijk, is het heerlijk, maar bijna bang, als echt geweest ... één keer met volle maan, en één keer met zonsondergang. Toen drong een roodgouden brand, het water over, de ramen van den achtergevel in en sloeg de ramen aan den voorkant weer uit. Het was najaar, het had gestormd, het was warm en koud tegelijk, zulk weer, dat je rilt zoodra je stil staat maar dadelijk gaat zweeten als je loopt. Er joegen zwarte wolken den hemel over ... en nu en dan viel een regendroppel. De avond was nabij ... en het huis straalde lamplicht uit al zijn kamers, overal was gloed van vuren; voor een dansfeest waren tallooze gasten aangereden ... en het heele huis vervuld van hun zoete, gebloemde leven.

Maar de poort schoof dicht, waaronder-uit de gloed van zonsondergang over het water was gekomen, de zwarte wolken sloten zich, plotseling doofden de vuren, alle lampen gingen uit ...

En dan voel je, o, dan voel je, dat verre landen toch bereikbaar zijn, China, Cuba, Afrika, al zul je ze ook je levenlang niet betreden, toch bereikbaar met voorbije tijden vergeleken. Voorbij ... dat alleen is onherroepelijk.

Die andere avond, met volle maan, toen was het veel later in het jaar, toen lag er al sneeuw en ook de wolken leken dunne, sneeuwen vliezen, of eigenlijk leken ze nog meer op tot den draad versleten, witte wollen doeken, die hingen als gordijnen over het nachtelijk blauw voor de maan gespannen, maar konden zijn licht niet dooven, enkel het uitpletten tot een grooten, zilveren krans, over den halven hemel. En in dien schijn lag het 'Huis 1775' als vol met levende, slapende menschen ... achter gebloemde gordijnen ademden ze rustig, de dames misschien zelfs in bed nog met gebloemde nachtjaponnen. Als je verzot bent op 'gebloemd', als je er het geld voor hebt!

Kort daarna zijn de werklui verschenen, met ladders en karren en allerhand gereedschap. Ze hebben eerst uit het wilde gras en uit de natte bladeren het oude hek omhooggebeurd en daarna hebben ze bij karren vol de bladeren weggehaald en zijn het huis gaan schilderen, witten, dak en schoorsteenen repareeren ... alsof het schijndood was geweest en nu weer het leven werd binnengeroepen.

Thuis hoorde ze toen al over mijnheer Boutelje spreken. Dat hij zich komt vestigen in de kille, dat hij lessen in dansen zal geven, en zijn zuster, die eigenlijk Espérance heet, maar altijd Sprans wordt genoemd, in 'filigraan' en 'frivolitee'. En of hij lid van de gewre zal worden, en of Sprans

een koosjere huishouding voeren zal, en wie de klandizie zullen krijgen, en hoe het precies zit met dat familieschap tusschen den vader van mijnheer Boutelje en Moeders Grootvader, Rebbe Heele Arjei, bij zijn leven een rijk en vroom en geleerd man, en 'algemeen geëerd', maar nu allang dood.

En dat mag wonderlijk heeten ... Ze heeft gehoord dat hij een passend huis had gevonden ... ze heeft gezien dat het 'Huis 1775' werd gereedgemaakt om door menschen van deze wereld te worden bewoond ... en het is niet in haar opgekomen, dat dit huis en dat huis een en hetzelfde huis zou kunnen zijn. Elk afzonderlijk hebben zich als draden die histories voortgesponnen!.. van mijnheer Boutelje ... van het 'Huis 1775'. En het toppunt: toen Vader over een huis aan den Oostervaartweg sprak, kwam er nog geen vermoeden in haar op ... ofschoon ook het 'Huis 1775' aan den Oostervaartweg staat? Waar precies? Dat heeft ze zelfs nog gevraagd! Maar toen was ook het oogenblik gekomen, toen is het gebeurd, toen vloeide het afzonderlijk-gesponnene tezamen.

En op dat oogenblik is ze, met stoel en al - want altijd als ze er later aan heeft gedacht, heeft ze de stoel van toen onder zich gevoeld - naar dien hoogen vreugdetop opgevaren en is daar gebleven, heeft er gezeten, terwijl ze met Vader en Moeder praatte en naar alles vroeg. Het heele daagsche, gewone leven, en alle daagsche, gewone menschen zag ze ver beneden zich liggen in een diep, vaal dal, en ze zat hoog op den vreugdetop, in wapperingen van ruimte, in flikkerin-

gen van licht. Er zal worden gedanst in het ‘Huis 1775’ en zijzelf zal uit dansen gaan in het ‘Huis 1775’!

Maar heeft Vader er geld voor, kan Vader het betalen? Ze kon het zoo rustig vragen van den vreugdetop af, omdat Vader immers niet heeft gezegd dat het ‘misschien’ gebeurt, maar zonder meer dat het gebeurt. Vader hoeft niet te betalen, ze mag er ‘kosteloos’ heen, omdat de vader van mijnheer Boutelje immers een volle neef van Rebbe Heele Arjei is geweest.

Zoo praatte ze zelfs tot Vader en Moeder naar beneden neer van den vreugdetop! Ach, daar is ze maar zoo kort gebleven.

Langzaam is ze weer in hetdalneergezakt, langs de zorgen, de bezwaren, de moeiten, die er nu eenmaal altijd schijnen te moeten zijn.

Allereerst werd er een brief van mijnheer Boutelje aan huis bezorgd voor Vader. ‘In handen’ stond er op! Vader is thuis gekomen, heeft hem gelezen, heeft niets gezegd - maar o, Vaders gezicht! - en is hem dadelijk in de voorkamer gaan beantwoorden. Van Moeder heeft ze 's avonds vernomen, dat het niet zoo gemakkelijk gaat als het in het begin wel leek. Maar waarom heeft mijnheer Boutelje het dan eerst beloofd? Nu, eigenlijk gezegd beloofd heeft mijnheer Boutelje het ook niet ... Vader heeft het gevraagd. O... heeft Vader het gevraagd? Ja ... en nu komt het niet goed uitmet de clubs. Mijnheer Bouteljeheeft namelijk verschillende clubs -, een voor de rijke kinderen en een voor de meer gewone, welgestelde kinderen, en een voor de rijke volwassen menschen en een voor de meer gewone welgestelde

volwassen menschen. De rijke clubs zijn natuurlijk veel duurder! En nu was die van de meer gewone kinderen vol, daar kon er geen een meer bij, in die voor de rijke kinderen was nog wel plaats ... maar dat scheen eigenlijk niet zijn bedoeling te zijn geweest, om haar in die club op te nemen ... En dat heeft hij Vader geschreven. En Vader heeft geantwoord dat die rijke kinderen volstrekt niet te goed zijn om met de achterkleindochter van Rebbe Heele Arjei te dansen!

Maar dat is toch ook eigenlijk waar! Ja, Moeder vindt het natuurlijk ook, hoewel, aan den anderen kant, je kunt die dingen nu eenmaal niet dwingen ... en je moet ze misschien niet willen dwingen ... En Vader heeft ook misschien te gauw nadat Vader zich boos had gemaakt, dien brief geschreven. Maar het einde is toch geweest, dat er een tweede brief van mijnheer Boutelje kwam: ze mocht komen!

Die zekerheid deed haar, na den twijfel, toen wel weer tot een vreugdetop stijgen, maar veel minder hoog ... ook kon ze niet alles zoo los, zoo onder zich laten ... stijg maar eens onbelemmerd in ruimten op, maak je maar eens van de wereld vrij, als je juist denzelfden middag Moeder hebt zien thuiskomen met een verdrietig gezicht en heelemaal verslagen van een visite bij juffrouw Kaas!

Racheltje Kaas is haar dochter, die voor de mensch naait en klanten heeft onder de rijkelui. Ze heeft Moeder van middag alles uitgelegd: voor dansles hoort een witte jurk, van zij, mousselien, cachemier of althans het allermooist batist met kant, daarbij fijne witte kousen, witte schoe-

nen, witte handschoenen. Een gelooverde of veeren waaier en een taschje, van wit satijn, met kralen geborduurd, staan daarbij wel heel voornaam, maar zijn niet noodzakelijk. Desnoods kan een fluweelen jurk volstaan, hetzij zwart, hetzij diep violet, of bruin of groen, met een breeden kanten kraag, met zwarte kousen in dat geval en lage verlakte schoentjes. Witte handschoenen natuurlijk, ook dan ...

Maak je nu eens van alles los, stijg nu eens vrij en onbelemmerd naar den vreugdetop als je dat net allemaal hebt gehoord en weet dat je daarvan niets kunt krijgen. Och, en je wilt het immers niet eens, je wilt niet eens zooveel aan die dingen denken. Het was een tooverwoord ... dansen ... dansen ... het was een wondergedachte ... het 'Huis 1775', het huis waar de dansende wezens van de lampekap wonen, zelf te zullen binnengaan, zelf daar te zullen dansen, waar eens de zoetheid van het 'gebloemde' leven de zalen en kamers vulde, waar ze zelf het 'gebloemde' leven weer heeft binnen-gedacht ... en nu is alles jurk, kousen, schoenen, en aan dansen in het huis komt je denken niet toe ...

Maar toen Vader dien avond uit het koffertje de groenfluweelen jurk zoo volkomen bij verrassing te voorschijn bracht ... dat was toch wel weer: in een vaart opgeduwd worden naar een vreugdetop. Tante Essie heeft hem Vader meegegeven, hij is haar jongste dochter te klein geworden, maar bleek nog ruim te groot voor haar. Hij ging van de eene aaiende hand in de andere over, het een na het andere oog bewonderde hem, zulk spiegelend, zacht en sterk fluweel, geen naad

of zoom nog gesleten, geen plekje geplet, mooier dan ze ooit zouden kunnen koopen. En dadelijk daarop is juffrouw Content gewaarschuwd, ze is gekomen met de boot en heeft hem vermaakt en heeft hem flink ruim en goed lang gelaten, dat ze er nog jaren plezier van hebben kan. Juffrouw Content heeft ook gezegd, dat Rachel Kaas wel een beetje overdrijft, dat lakschoenen en cachemier kousen niet noodig zijn, voor nette ribbeltjeskousen in keurig gepoetste lage schoenen, behoeft geen mensch zich te schamen. Haar Sabbathschoenen, van vlak vóór de vacantie nieuw? Juffrouw Content heeft ze bekeken en goedgekeurd. Bovendien ... als je jurk flink lang is, komt er van kousen en schoenen zoo weinig te zien. Maar witte handschoenen ... ja, die moesten er zijn!

Ze hebben gewacht op den uitverkoop bij juffrouw Nolle toen Moeder had gehoord van Rachel Kaas, die er al haar 'fournituren' koopt, dat die precies vandaag beginnen zou, omdat je daar spot-koopjes krijgt, wat nu weer duidelijk is gebleken, want de handschoenen kosten in gewone tijden één gulden tien ...

'Maar Moeder ... Moeder, kijk nu toch eens even die handschoenen aan!'

Half uit hun vloeipapier liggen ze bijna open en bloot naast het witte servet dat Moeder voor het broodeten over tafel spreidde ... en blauw zijn ze, hemelsblauw zijn ze ... dan moeten ze in daglicht wel vlaggeblauw zijn, dat ze bij de lamp het eerste oogenblik wit konden lijken.

Dat is nu wel iets om heelemaal verslagen van te staan. Maar neem nu nog eens even het dekservet van tafel, doe dat wit uit je gedachten

weg, kijk nu eerst naar je blauwe rok, naar het blauwe kaft daar om dat boek ... keer nu weer je oogen naar de handschoenen ... zie je wel? Ze zijn weer heelemaal opgeblankt, en met buren zoo hagelwit als tafelgoed zullen ze toch vanavond wel niet in aanraking komen. Rol ze dan nu maar weer gauw in hun vloei!

Wat klaargekochte ribbelkousen toch veel zachter en vaster het been omvatten, mooier spannen dan de zelfgebreide die ze anders draagt. Ze fleuren de schoenen op, wie kan ze van lakschoenen onderscheiden? Nu de jurk ... wat heeft die lieve, goede juffrouw Content hem mooi vermaakt, wat keurig afgewerkt ... hij gaapt een beetje aan den hals, maar Moeder weet raad, Moeders antieke gouden broche! En nu is ze klaar, en nu moet ze gaan en Moeder zal wachten, om alles en van alles het fijne te hooren ... met een kopje chocolade!

Ze heeft het licht en de warmte, de veiligheid en de vertrouwelijkheid van het huis met het dichttrekken van de deur achter zich weggesloten en gaat nu door het donker het nieuwe tegemoet. Uit de straat is de meeste sneeuw al geruimd, maar zilveren tintels doorbreken overal de donkerte, alleen de daken hielden hun vrachten vast en staan als overdadig besuikerde afgeknabbelde wafels hoog in het zwart.

Wit klimt in scherpe strepen tot hoog langs den toren omhoog, maar de spits reikt zwart in zwart, onzichtbaar als verloren, daar boven uit, kalm en zwaar laat hij zijn slagen vallen, alle acht: hij staat er nog!

Kwart over acht begint de les, dan zal ze er ook

zijn, juist zooals Moeder zei: te vroeg staat onbescheiden, te laat is onbeleefd! De Oostervaartweg loopt, in drieën gebaand, een zwarte tusschen twee witte strooken, een lange wimpel, een lintenbundel, naar de verte uit. Een rijtuig wacht voor het 'Huis 1775'. Het staat er zoo donker en zoo stil als verzonken in de sneeuw, van hoog uit het onzichtbare laten er de boomen dikke donzen op vallen, ... het paard schijnt te slapen ... maar schudt toch even zijn kop en de bellen, als waren ze ook in slaap gevallen, geven lui en traag geluid, langzame tinken, een paar, en weer uit, en de adem rijst en spreidt zich uit en wordt zichtbaar, een wemeling, een aarzeling tusschen de twee lantaarns, die aan weerszij hangen te branden ... kijk, zóó aarzelt ook boven theekopjes de damp, en zoo'n lantaarn lijkt, dichtbij gezien, precies een kristallen huisje, midden in woont de vlam.

Een diepe, donkere gleuf gaat tusschen hooge walletjes van opgeduwde sneeuw recht naar het Huis. Het Huis teekent zich grijzig tegen de blankere boomenkronen, tegen de blanke, golvende vachten, die de zijpaden hebben bedolven ... sinds het sneeuwde is er dus niemand in den achtertuin, is er niemand aan het water geweest!

Van de negen ramen zijn er maar twee, aan de linkerhand boven, helder verlicht, hun schijnsel zweeft als een waas over de sneeuw waar niemand liep ... daar zal dus de dansles wezen.

Alles is stil en binnen in haar bonst haar hart. Een man komt uit het huis, die een donkeren mantel draagt over den arm en een paar laarsjes in de hand, hij klautert op den bok en het rijtuig

maakt zich van zijn rustplaats los en rijdt heen, nu zijn de bellen ineens weer wakker, nu volgen de tinken elkaar niet traag en lui, maar schudden zich samen tot een vlugge veelklankige rinkeling die al dieper zich wegboort de verte in.

'Voor de dansles? Boven.'

Ze is in het huis. Ze is in het Huis 1775, ze ademt de lucht van het Huis 1775, het is er koud en benauwd, het is er donker voor wie in een rijtuiglantaarn heeft staan staren -, de ganglamp hangt hoog en brandt laag, maar langs de trappen stroomt, als in eenkouden, diepen bak, de warmte van boven af neer en met elke tree hooger wordt het behaaglijker.

Licht uit een open deur wijst den verderen weg en op den drempel blijft ze staan.

De kamer is lang en laag en leeg, er slaat een gloed uit als een heete adem, de lucht van het felgeblakerde kachelscherm is met zoete odeuren vermengd. De lampen spiegelen in den gladden, onbekleeden vloer, ze spiegelen dieper in de zwarte piano, die staat in het midden aan den korten wand, tusschen de hooge, donkere vakken van de raamgordijnen en van elken hoek daarnaast gaat een rij stoeltjes uit, die staan de lange wanden langs en sluiten aan den overkant den grooten gouden spiegel in. De stoeltjes hebben matten zittingen en leuningen als glimmend taai taai met figuren besneden, de gouden spiegel vangt door de ruimte heen het beeld van de zwarte piano op.

De jongens zitten langs den eenen wand. Boven hun koud-witte glimmende boorden, stijf en plat op de kragen der zwarte jasjes, gloeien hun gezichten als opgezet van kiespijn of koorts. Hun

voeten staan naast elkaar in een lange spiegelende rij, hun lakschoenen verschillen alleen in grootte, ze hebben allemaal precies hetzelfde model en allemaal dezelfde strik. Zefluisteren, lachen een beetje, gapen en kijken naar de meisjes, die lieten hun stoeltjes nog leeg en staan naast de piano in een troepje bijeen. En dat is wit ... wit ... wit ... watje ziet! Wit van lange, strakke glanzende beenen, wit van trippende schoentjes, wit van korte jurken, van rokjes als omgekeerde klokjes, luchtig bestrikt, zwierig bestrookt, wit van strikken in glinsterende haren ... Midden in dat woelend, wemelend wit een zwarte plek, mijnheer Boutelje zelf. Hij lacht en praat met de meisjes dichterbij, maar het meest met het allergrootste ... die heet Meta ... dat weet ze toevallig, omdat ze hetzelfde meisje voorverleden week in een draverij over de hardgevroren, spiegelende sneeuw een tweede prijs heeft zien winnen met wagentje en paard, en dezelfde glinsterende haren woeien toen uit een roodbruine bonten muts. Ze is langer dan mijnheer Boutelje, hij praat naar haar op. Hijzelf kon weleen meisje wezen, met zijn haren lànggelokt in zijn nek ... niemand in het stadje dan de oude heer Arents, de vroegere teekenmeester, draagt ze zoo - en zijn smalle, bleeke wangen, en zijn dunnen mond, vreemd bloot in zijn snorloos en baardloos gezicht.

Ze is den drempel overgegaan en heeft zich op den spiegelenden vloer als op glad ijs gewaagd, het voelde onzeker onder haar versche bolle zolen, haar beenen werden stram, ze glipte gauw over naar een van de taai-taaien stoeltjes en is blij dat

ze zit. Eigenlijk had ze eerst naar mijnheer Boutelje behooren te gaan, maar ze durft het niet. Ze durft nog minder omdat ze heel stellig weet dat hij haar op den drempel heeft zien staan. Maar hij liet het niet blijken en staat nu half met den rug naar haar toe.

Wat gebeurt er ineens ... waar moeten die twee kleine meisjes zoo om lachen en nu ookdatgroote, dat ze aangestooten hebben? Waar wijzen hun oogen heen? Nieuwsgierig voegt ze er de hare bij en samen gaan ze regelrecht de ruimte door ... naar haar eigen handen terug! Die liggen in de schoot van haar groene jurk en de handschoenen zijnblauw, zijnonmisken baar hemels blauw. Haar eigen oogen blijven er aan haken, ze kan ze niet meer losheffen, haar hoofd vloog in vlam, gloeiend staat het in een wind van spotternij, plotseling rondom haar opgestoken. Ze zou haar handen wel willen verbergen achter haar stoel of erop gaan zitten, maar ze voelt dat de geringste be weging dien lispelenden wind van spotternij nog aanwakkeren zou. Ze zouook welhaar beenen en voeten uit het gezicht willen trekken, want wat thuis allemaal mooi leek, deribbeltjeskousen, de Sabbathschoenen, alles werd hier grof en plomp, maar ze is bang ook naar haar beenen en voeten dien wind van spotternij te richten.

Aldoor nog komt er een, komen er twee tezamen binnen, nu is het een meisje ... en een wolk van wit, van rose, van lichtblauw strijkt onder de trippende, vlugge schoentjes mee, strijkt met hun vlugge trippen gelijk diep door den spiegelenden vloer naar het vroolijke troepje om mijnheer Boutelje toe ... nu is het een jongen, en zijn ge-

zicht gloeit als opgezet van kiespijn of koorts boven het koud-glanzende boord ... en hij komt langzaam, stijf naar de verlegen rij op de stoeltjes geloopen en gaat zitten en heeft die rij dan weer met een verlengd. Maar ineens begint het daar roerig te worden ... een lange jongen struikelde over den drempel en schuifelt nu ongewis de kamer binnen, en op slag geen verveling of verlegenheid meer bij de jongens, fluisteren en proesten vliegt op, vingers wijzen hem tegemoet, ze porren en bonken om eikaars aandacht als hadden ze hem niet allemaal allang gezien: den Margarinejongen! Ze kijkt naar hem op en moet hem even benijden: hij ziet er precies als de anderen uit. Hij is al bijna bij de stoeltjes en wil zich aansluiten, maar de laatste jongen werpt lachend zijn armen en bovenlijf over dien stoel -, nu moet de Margarine-jongen wel een stoel verder gaan zitten ...

Er zijn er al een poosje geen meer gekomen, iedereen schijnt binnen te zijn ... Mijnheer Boutelje gaat naar de piano en tilt er zijn kleine viool van af, die lag daar al dien tijd op zijn rug, en heeft de kleur van een wilde kastanje, met prachtige, vurige, lange strepen erover. De meisjes komen zitten ... wie zal ze naast zich krijgen? Ze staart voor zich uit, maar spiedt uit den hoek van haar oog ... ze wisselen ... ze ruilen ... lachend dringen en duwen ze elkaar ... en ellendigerwijs treft het ten leste net, dat er tusschen haar en de laatste een stoel is leeggebleven. Ze blijft staren, over den leegen glimmenden vloer heen, over de jongensrij heen ... er is een muiskleurig behang met gouden biezen ... de lichtblauwe handschoe-

nen liggen in haar schoot ... haar oogen doen pijn ... en ze kijken allemaal naar haar kousen ...

'Jongelui ...'

De strijkstok tikte, gebiedend, aandacht en stilte meldden zich als geroepen, onmiddellijk op dien gebiedenden tik. Plotseling hoor je luid en eenzaam het driftig snorren van de kachel, zoo rad als stond er achter het geblakerde scherm een naaimachine verborgen. En ineens valt haar in: ik ben in het 'Huis 1775' en ik heb er nog niet aan gedacht, ik heb het nog niet gevoeld! Alles deed het mij vergeten ... ik kan het trouwens nauwelijks gelooven.Was om dit al die vreugde, ging naar dit al die verwachting? De la mpekap ... de dagen toen het zoo wonderbaarlijk wezenlijk hier scheen, toenhet 'gebloemdeleven' leek weergekeerd ... de zonsondergang, de volle maan ... de vreugdetoppen ... de sneeuw ... de voorbije tijd ... en het even geleden ... dat ze nu plotseling als voor zich ziet, als om zich voelt ... het Huis, dat grijzig zich teekende tegen de blankheden van de sneeuw ... de rinkelende paardebel, de dampende adem, die aarzelde tusschen de brandende lantaarns ... Hoe heeft ze verlangd erin te komen ... en ze is er ... ze is binnen ... en vindt er niets van den adem van het zoete, gebloemde leven ... en vindt er niets van wat ze voelde toen ze aan het Huis dacht, terwijl ze naar de lampekap keek en juffrouw Geel piano speelde, terwijl de kleine boomen, de heesters, de hoog geschoten geurende kruiden tegen de rossige en groenige ruitjes aangedrukt, de kamer met hun schijnselen vervulden ... Ze vindt alleen trotsche meisjes, mooigekleede meisjes, die om haar lachen, om haar kousen en

schoenen, om haar jurk die langer dan de hunne is, om haar hemelsblauwe handschoenen ... je weet nog niet eens zeker of juffrouw Nolle het heeft geweten, ze ziet er haar niet voor aan ... en een spotwind, die ooren en oogen doet gloeien, en den ellendigen, misselijken Margarinejongen ... Tusschen hem en de anderen bleef eenleege stoel, tusschen haar en de anderen bleef ook een leege stoel. Alsof het heimelijk valschaardig was bedacht om te beduiden, dat zij en de Margarine - jongen niet bij de anderen hooren, en dat ze bij elkander hooren, zij, en die laffe, laaghartige ... zij om haar ribbeltjes-kousen, haar wel een beetje telangejurk en haarhemels blauwe hand schoenen, en hij ... omdat hij de Margarine-jongen is!

Wat heeft mijnheer Boutelje in dien tijd gezegd? De meisjes kijken ijdel naar haar vooruitgestoken beenen, ze laten lachend, als was het een spelletje haar voeten op de hakken kantelen, punten neer en vaneen, punten op, naast elkaar ... de glanzen op hun kousen glijden.

'Nu zal ik het allemaal nog eens duidelijk over zeggen.'

Gelukkig maar! Ze wil toch luisteren, ze moet toch leeren, ze hoort er toch ook bij. Als ze eens ... verzitten ging, op de leeggebleven stoel ... die werd misschien niet eens met opzet leeggelaten. Maar het oogenblik is voorbij, mijnheer Boutelje gaat weer spreken.

Dansen is een groote kunst, die maar weinig menschen goed verstaan ... Er zijn allemaal verschillende dansen ... er is een polka ... polka mazurka ...

De kachel gromt ... de lampen suizen, diep, diep

in den spiegelenden vloer steekt mijnheer Boutelje's hoofd, een vale plek ... achter de donkere vakken van de gesloten gordijnen vaart toetend een boot in de duisternis voorbij, paardebellen tinken ... ging het al langs of komt het pas nader? waar je ze hoort en al is het ook zomer, denk je aan sneeuw ... maar nu ligt er wezenlijk sneeuw. Nu ben ik tusschen het water waar in donker de booten varen en de sneeuwstraat waar de paarden gaan ... hun adems aarzelen onder brandende lantaarns ... ik ben in het Huis 1775. O, een oogenblik eenzaam ... een oogenblik stil, om het te vatten, om het zich in te gieten.

... Aan dansen leeren gaat loopen leeren vooraf ... de menschen denken dat ze loopen kunnen ... dat loopen geen kunst is. Maar opgepast!

Verbeeld je eens even zoo'n vertooning op straat! Een oud heertje in een zwarte jas met lange bungelende slippen, oplage verlakte, bestrikte schoenen, en sokken waar zijn vel door schijnt ... die daar parmantig loopt te stappen, de eene voet eerst vooruit en de andere voet dan vooruit, en zijn bovenlijf achterover, dat zijn haren in zijn kraag kruipen en zijn viool onder den arm, en zijn strijkstok in de hand, om er de maat mede te slaan. Verbeeld je ... Vader! Of mijnheer Israels ... of mijnheer Prijs! Verbeeld je zoo iets op straat. Hij had geen seconde rust, ze zouden hem jouwen, tot de politie hem meenemen moest. Heeft er nu niemand moeite zijn lach te houden? Ze kijkt de rijen langs ... maar alle gezichten staan ernstig, alle oogen kijken, strak van spanning.

‘Gezien? Begrepen?’

‘Ja, mijnheer ... ja mijnheer ... ja, mijnheer!’ Ze hoort het om zich, hoort het naast zich, hoort het over zich ... zelf zegt ze niets, ze durft niets zeggen. Ze kijkt naar hem op, ze kijkt oplettend en voortdurend naar hem op: ze heeft hem nog niet kunnen groeten!

Er deed zich geen gelegenheid voor, er doet zich nog geen gelegenheid voor, ze kan zijn oogenniet grijpen, die vluchten van haar heen, die komen geen seconde in de hare rusten om te zeggen, dat hij haar heeft herkend. Als hij maar eens eventjes keek, knikte, een teeken gaf ... maar er schijnt een muur, iets onoverkomelijks te zijn. En het is toch haar schuld niet, het is toch uit lompheid niet, dat ze verzuimde naar hem toe te gaan. Eén wenk uit de meisjeskring, het geringste teeken van zijn oogen en ze had durven komen. En misschien evenwel nog ... omdat Vader het haar zoo uitdrukkelijk heeft gezegd ... als ze niet alte duidelijk had gemerkt, dat hij haar toch wel heeft gezien toen ze binnenkwam en dat hij daarna zijn oogen heeft afgekeerd en afgekeerd gehouden. Om de handschoenen ... om de ribbeltjeskousen? Hè, het zweet breekt haar uit.

‘Opgepast weer!’

Opnieuw doet hij voor, hoe je loopen moet, en wat eigenlijk pas loopen heeten mag, dat is wel weer een heel ander loopen dan het loopen op gymnastiek ...

‘Allemaal gezien? Allemaal begrepen?’

‘Ja mijnheer ... ja mijnheer ... ja mijnheer!’

Een schok ... Nu gaan zijn oogen de rijen langs en onderzoeken de gezichten een voor een,.. ze springen van de jongensrij op de meisjesrij, en lachen

tegen Meta, die heelemaal vooraan zit, tegen de andere meisjes, die het dichtste bij hem stonden ... ze kijken vriendelijk naar die hij nog niet zoo kent, die zich wat achterafgehouden hebben ... ze blijven even stil voor gezichten, die twijfelen of ze wel begrijpen ... ze komen naar haar ... en ziezoo ... als hij nu kijkt, dan pakt ze zijn oogen, en houdt ze even vast en zal tegen hem knikken ... dan weet hij tenminste dat ze niet uit lompheid ... zij zijn bijna bij haar, de onderzoekende oogen ... maar o, wat is dat vreeselijk ... bij den leegen stoel hielden ze op en keeren nu vlug de rij langs terug ... zij hebben haar afgezonderd ... uitgezonderd ... Wat moet ze toch doen?

'Om het de jongelui nu gemakkelijk te maken en prettig te maken, stellen we ons maar dadelijk voor dat we op een bal zijn en dat het bal beginnen gaat, en dat ...'

'Ha! ... Ja mijnheer ... o ja mijnheer ... leuk mijnheer!'

Hij was nog niet eens met spreken klaar! Ze vielen hem zoo maar lompweg in de rede. En hij lacht ... hij wacht ... tikt nu zachtjes met de strijkstok tegen de piano.

'Geef ik een teeken, dan staan alle beeren op en begeven zich naar de dames en vragen elk een dame ten dans. De buiging waarmee dat eigenlijk vergezelt behoort te gaan, leeren we later. Het loopen gaat voor, en op de maat van de muziek leeren we loopen, zooals het hoort, door de kamer.'

Hij keert zich om en begint zijn viool te stemmen. En nu vangt ineens, van de jongensrij naar de meisjesrij en van de meisjesrij terug, een heen-en-

weer gevlieg aan van lachjes en teekens en fluisteringetjes en heimelijk vinger-gewijs.Ik eerst met jou? Nee, zij met mij. Of hij liever met haar? Goed, en dan jij met hem.

Lachend kijkt mijnheer Boutelje het aan over de dunne, roodbruine viool, die hij naar zijn kin heeft getild en fijntjes betokkelt met den nagel. O schrik ... uit welk oog kwam de eerste blik? Wie is het eerst met dat valsche, zachte proesten begonnen? Heeft er een het bedacht en den anderen het voorbeeld gegeven ... of kwam het op bij allemaal tegelijk? Er wordt niet openlijk gefluisterd, niet rechtstreeks met vingers gewezen ... maar ze hoort het, ziet het, voelt het ... hoe ze nu allemaal samen bezig zijn haar te binden, haar te ketenen aan den Margarine-jongen ... hoe ze met hun blikken en hun lachen ze naar elkander duwen, hem en haar ... omdat ze allemaal vinden, dat ze zoo precies bij elkander hooren en een goed stel zijn voor elkaar, om samen zoometeen te dansen ... zij om haar handschoenen en haar ribbeltjeskousen ... en hij ... omdat hij de Margarine-jongen is!

Maar ze zag het ergste nog niet, dat ziet ze nu! Ze ziet hoe Meta, in een tinteling vanhaar lachend oog, bliksem-vlug den Margarine-jongen en haar verbond ... en nu zoekt dat lachend oog mijnheer Boutelje ... en mijnheer Boutelje keert zich om, en kucht achter zijn hand ... en zijn oog heeft niet geantwoord ... maar dat lachje heeft ze nog net gesnapt, voor hij het verstopte achter zijn hand. Hij heeft het heel goed begrepen ... en hij vindt het eveneens ... dat de Margarine-jongen voor de achterkleindochter van Rebbe Heele Arjei uit-

stekend geschikt is om mee te dansen. Iedereen ... iedereen ... en de jongen zelf ook, en hij heeft zich al bij voorbaat onderworpen. Angstig, schichtig, onrustig vlogen zijn oogen op en zwierven de meisjesrij langs toen mijnheer Boutelje daarnet het woord sprak: ‘een dame vragen’ ... Toen werd hij het drijven en dringen van de anderen gewaar, het drijven en dringen dat hem dwong naar haar. Even heeft hij naar haar gekeken en sloeg zijn oogen weer neer en houdt ze wachtend neergeslagen, maar ze weet het zeker, haar zal hij vragen ... haar alleen durft hij vragen. En ook voortaan ... altijd voortaan zal ze met hem moeten dansen ... het willen van allemaal samen heeft het zoo vastgesteld.

‘Jongelui’.

Stilte, vol verwachting en ingehouden lach. Geen fluisteringen, geen boodschapjes meer ... maar uit tintelende oogen vliegen nog even gauw de laatste afspraken, over en weer.

Een geruisch als van een troep opwiekende vogels. Ze rezen overeind en ze komen ... ze komen de gladde planken als een spiegelend ijsvloertje over ... ze ziet lakschoenen, kousen, broekspijpen bewegen boven hun eigen warrige, troebele weerkaatsingen, maar hooger ziet ze niets, omdat het haar onmogelijk is de oogen op te slaan..., ze ziet de lachende rij zich verbreken, ze ziet ze door elkaar en langs elkaar heen en achter elkaar om naar de gekozen meisjes gaan.

‘De dame, die ten dans wordt gevraagd, staat op en de heer biedt haar zijn arm.’

Hij staat voor haar, hij reikt lang en breed boven haar en buiten haar uit ... zijn witte haren plakken

in slierten tegen zijn voorhoofd, zijn lichtblauwe oogen staren over haar heen, kijken haar niet aan ... een warmte walmt van hem af ... en een reuk ... een reuk ... bah ... hij ruikt natuurlijk naar margarine!

'De beeren bieden de dames den arm!' Die ongeduldige herhalingis voor hem, de anderen staan al allemaal gearmd, en lachen, fluisteren grappige dingen tegen elkaar. Hij alleen vergat ... nu kromt hij zijn elleboog naar haar toe en ze schuift haar hand in de nauwe gleuf en klemt haar vingers tegen zijn arm, om de warmte van zijn gloeierige lijf niet te voelen tegen den rugvanhaar hand. En nu staat ze dan gearmd met den Margarine-jongen ... vier uren geleden lag hij op zijn rug op straat, ze sleepten hem bij de beenen door de sneeuw, walgend zag ze het aan ... nu staat ze met hem gearmd en voelt zijn warmte aan haar hand.

Mijnheer Boutelje stelt de paren op ... hoe het komt weet je niet, wie het doet merk je niet ... maar aldoor moeten ze wijken, al verder worden ze achteruit gedrongen, - als vanzelf zijn Meta en Karel vooraan gekomen, als vanzelf zijn zij en de Margarine-jongen achteraan geschoven.

Iedereen staat in verwachting, en ieders oogen volgen van mijnheer Boutelje elke beweging, vaster heeft hij zijn viool onder den kin geschoven ... iedereen is ernstig, jongens en meisjes alsof ze elkaar niet kennen.

O, wat is dat mooi! Wat sprong daar een rappe, vlotte wijs voor den dag, wat tintelende, fijne klanken ... wat heerlijke muziek om luchtig op te stappen! Vooruit dan ... vooruit dan ... maar

die jongen lijkt wel een boom, een blok, een paal, zoo log, en hij snuift als een hond, die te hard heeft geloopen ... en hij zweet ... en hij gloeit ... en hij klost met zijn voeten ... en hij staart voor zich uit ... alsof hij in de verte iets vreeselijk gevaarlijks zag, waar hij haast niet heen durft gaan ... Nu kan ze ook zelf de maat niet vatten, ze komen niet vooruit ... telkens moet hij zijn beenen verwisselen ... ze schieten zoo niet op ... de ruimte achter het laatste paar wordt met elken stap grooter en alle anderen merken het, ze keeren zich om en lachen eventjes onder het vlugge, veerende loopen, het prettige babbelen. Wellastig ... dat flappen telkens van de ruime plooien van haar fluweelen jurk tusschen haar stappende beenenin ... de prachtige jurk is misschien wel wat te warm en te zwaar om rap mee te stappen.

'Aansluiten de paren ... geen ruimte laten!'

Weer voor hem en voor haar alleen, voor hem en haar samen, die onvriendelijke woorden, die de muziek doorvlogen, boven de viool. Nu moet hij zich reppen en ze rennen met groote stappen, in een halven draf ... hij sleept haar bij den arm en haar gladde zolen glieren ... pas toch op, of we vallen ... ze denkt het, maar ze zegt het niet ... ze hebben nog geen geluid tegen elkaar gegeven. Ze zijn bij, en hij zorgt nu wel bij te blijven, maar met rukken en bonken, averechts haspelend tegen de maat. Het zweet springt haar voorhoofd uit, een kille dauw heeft haar wangen beslagen, droog gloeien oogen en ooren ... o, als ze maar haar hand uit die broeierige gleuf vandaan durfde rukken ...

Kijk, de voorste paren vlogen door den grooten

spiegel heen. Ze zag de flappende witte jurken en de stappende zwarte beenen paar aan paar naast elkaar, wat een aardig gezicht. Nu zal ze dadelijk zichzelf door den spiegel zien vliegen, zoo, nu ... daar komen ze ... haar groene jurk, zijn zwarte kousen ... ja, de jurk is wel heel wijd en heel lang ... en wat zoo vervelend aldoor slaat tegen haar eene been, dat merkt ze nu, dat is die scheeve punt aan den linkerkant, die hebben ze bij het passen geen van drieën ontdekt, Moeder niet, juffrouw Content niet, zij zelf niet ... en ze waarschuwden elkaar toch nog zóó: pas vooral op dat er geen punten in vallen! Die punt maakt hem zeker ook zoo zwaar aan dien kant.

Dat klossen, dat hijgen, dat zweeten, stribbelen tegen de maat en wisselen van beenen ... hoe het haar allemaal vermoeit ... ze kan bijna niet meer voort. Rap stappen de anderen, door de vlugge muziek gedragen, meegenomen ... ze kijken nu niet eens meer om. Zoo moest het immers wezen ... zij met den Margarine-jongen.

En o ... allemaal kennen ze hem toch ... zijn misselijke, lage lafhartigheid ... allemaal weten ze toch dat hij zich laat slepen over de steenen en dan nog tracteert ... en dat zijn vader en zijn oom als dronkelappen achter de Waag hebben gezeten en dat zijn moeder de klanten bedroog met het paardevleesch en dat ze nu eindelijk met vuiligheid, met margarine rijk geworden zijn ... En wie zou tegenover al dat grove en schandelijke en walgelijke iets anders dan goeds en eerlijks en braafs en fatsoenlijks van Vader en Moeder vertellen kunnen? En mijnheer Boutelje weet behalve dat nog meer, hij weet dat ze een

volle achterkleindochter van Rebbe Heele Arjei is! En toch hebben ze het allemaal samen zoo gewild en zoo uitgemaakt, en mijnheer Bouteije heeft het begrepen en vond het ook, dat zij ende Margarine-jongen bij elkaar hooren ... zij om de handschoenen en deribbeltjeskousen, ende punt aan haar jurk, en hij ... omdat hij de Margarinejongen is ...